

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

40 DE ANI
DE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ,
ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

ROLUL PARTIDULUI DE CENTRU VITAL AL NAȚIUNII — TEMELIA
EDIFICĂRII SOCIALISTE A ROMÂNIEI

GHEORGHE SURPAT

ARMATA — PARTICIPANTĂ ACTIVĂ LA VIAȚA ECONOMICĂ ȘI SOCIAL-
POLITICĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE

ȘTEFAN PĂSLARU

PROIECTE DE SCOATERE A ROMÂNIEI DIN AXĂ (OCTOMBRIE
1943 — MAI 1944)

VASILE LIVEANU

ÎN CULISELE ADVERSARULUI: CAPACITATEA DE REACȚIE A GER-
MANIEI FAȚĂ DE EVOLUȚIA SITUAȚIEI DIN ROMÂNIA ÎN AJUNUL
LUI 23 AUGUST 1944

IOAN CHIPER

MESAJUL SOCIAL-POLITIC AL POEZIEI MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ
(1940 — 1944)

IOAN SAIZU

DEZBATERI

REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ
ȘI ANTIIMPERIALISTĂ. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — CITITOR AL
NOII ISTORII A ROMÂNIEI

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

CARTEA ROMÂNEASCĂ
ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

8

TOMUL 37

1984

AUGUST

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHIOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), ION APOSTOL (*redactor șef adjunct*); NICHITA ADÂNILOAIE, LUDOVIC DÉMENY, GHEORGHE I. IONIȚĂ, VASILE LIVEANU, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILIU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 180 lei.

În fără abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA. Departamentul export-import presă B.O., Box 12-201. Telex 10376, București, Calea Griviței nr. 64-66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Adresa redacției:

B-dul Aviatorilor nr. 1

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 37, Nr. 8

August 1984

S U M A R

40 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

- GHIEORGHE SURPAT, Rolul Partidului de centru vital al națiunii — temelia edificării socialiste a României 723
- ȘTEFAN PÂSLARU, Armata — participantă activă la viața economică și social-politică a României socialiste 740
- VASILE LIVEANU, Proiecte de scoatere a României din Axă (octombrie 1943 — mai 1944) 760
- IOAN CHIPER, În culisele adversarului: capacitatea de reacție a Germaniei față de evoluția situației din România în ajunul lui 23 August 1944 782
- IOAN SAIZU, Mesajul social-politic al poeziei mișcării de rezistență (1940—1944) 793

DEZBATERI

- Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Partidul Comunist Român ctitor al noii istorii a României 805

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

- Sesiunea științifică a Universității din București, consacrată celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România (*Mihai Opreșcu*); Omagiul Societății de științe istorice din România socialistă adus aniversării actului de la 23 August 1944 (*Gh. I. Ioniță*); Concursul profesional-științific studentesc de științe sociale (faza pe țară) de la Sibiu (*I. Gheorghe*); Cronica. 822

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

- G-ral lt. dr. ILIE CEAUȘESCU, *Transilvania, străvechi pământ românesc*, Edit. Militară, București, 1984, 142 p. (*Constantin Căzănișteanu*) 827
- ION PĂTROIU, *La cumpăna a două epoci. 1849—1877*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1983, 317 p. (*Gr. Chiriță*) 828
- ION BULEI, *Lumea românească la 1900*, Edit. Eminescu, București, 1984, 326 p. (*Mircea Iosa*) 830
- * * * *Noua ordine internațională*, Culegere selectivă de texte întocmită de Nicolae Ecbescu și Ioan Voicu, Edit. politică, București, 1983, 508 p. (*Elisabeta Petreanu*) 832
- NICOLETTE FRANCK, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris—Bruxelles, Éditions Elsevier Sequoia, 1977, 270 p. (*Gh. Buzatu*) 835
- MARCEL BAUDOT, HENRI BERNARD, H. BRUGMANS, M.R.D. FOOT, HANS-ADOLF JACOBSEN (sous la direction de), *Encyclopédie de la Guerre 1939—1945*, Paris, Casterman, 1977, 440 p. (*Gheorghe Buzatu*) 836

REVISTA DE ISTORIE

TOME 37, N° 8

Août 1984

SOMMAIRE

40e ANNIVERSAIRE DE LA RÉVOLUTION DE LIBÉRATION SOCIALE ET NATIONALE, ANTIFASCISTE ET ANTIIMPERIALISTE

- GHEORGHE SURPAT, Le rôle du Parti comme centre vital de la nation — fondement de l'édification socialiste de la Roumanie 723
- ȘTEFAN PÂSLARU, L'armée — participante active à la vie économique et socio-politique de la Roumanie socialiste 740
- VASILE LIVEANU, Projets de faire sortir la Roumanie de l'Axa (octobre 1943—mai 1944) 760
- IOAN CHIPER, Dans les coulisses de l'adversaire: la capacité de réaction de l'Allemagne face à l'évolution de la situation de Roumanie à la veille du 23 Août 1944 782
- IOAN SAIZU, Le message socio-politique de la poésie du mouvement de résistance (1940—1944) 793

DÉBATS

- La révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimperialiste. Le Parti Communiste Roumain — fondateur de la nouvelle histoire de la Roumanie . . . 805

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

- La session scientifique de l'Université de Bucarest consacré au 40e anniversaire de la révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimperialiste de Roumanie (*Mihai Oprișescu*); Hommage rendu par la Société de sciences historiques de Roumanie socialiste à l'anniversaire de l'acte du 23 Août 1944 (*Gh. I. Ioniță*); Le concours professionnel-scientifique étudiantin de sciences sociales (la phase nationale) de Sibiu (*I. Gheorghe*); Chronique. 822

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

- G-ral It. dr. ILIE CEAUȘESCU, *Transilvania străvechi pământ românesc* (La Transylvanie, ancestrale terre roumaine), Editions militaires, Bucarest, 1984, 142 p. (*Constantin Căzânișteanu*) 827
- ION PĂTROIU, *La ȕmpăna a două epoci. 1849—1877* (A la croisée de deux époques, 1849—1877), Editions Scrisul românesc, Craiova, 1983, 317 p. (*Gr. Chiriță*) 828
- ION BULEI, *Lumea românească la 1900* (Le monde roumain en 1900), Editions Eminescu, Bucarest, 1984, 326 p. (*Mircea Iosa*) 830
- * * * *Noua ordine internațională* (Le nouvel ordre international), Recueil sélectif de textes paru par les soins de Nicolae Ecobescu et Ioan Voicu, Editions politiques, Bucarest, 1983, 508 p. (*Elisabeta Petreanu*) 832
- NICOLETTE FRANCK, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris—Bruxelles, Éditions Elsevier Sequoia, 1977, 270 p. (*Gh. Buzatu*) 835
- MARCEL BAUDOT, HENRI BERNARD, H. BRUGMANS, M.R.D. FOOT, HANS-ADOLF JACOBSEN (sous la direction de), *Encyclopédie de la Guerre 1939—1945*, Paris, Casterman, 1977, 440 p. (*Gheorghe Buzatu*) 836

40 DE ANI DE LA REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ

ROLUL PARTIDULUI DE CENTRU VITAL AL NAȚIUNII —TEMELIA EDIFICĂRII SOCIALISTE A ROMÂNIEI

DE

GHEORGHE SURPAT

În epoca istorică inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, declanșată în August 1944, Partidului Comunist Român, care își trage seva și vitalitatea din glorioasa istorie de milenii a poporului nostru, i-a revenit misiunea de a conduce clasa muncitoare, întregul popor în lupta pentru înfăptuirea revoluției democratice, a revoluției socialiste, pentru construirea noii orînduiri sociale.

Afirmarea rolului Partidului Comunist Român de centru vital al națiunii în procesul transformării revoluționare, socialiste a societății românești este rezultatul evoluției vieții politice, economice și sociale a României în epoca modernă și contemporană, al activității sale politico-ideologice și organizatorice menită să dea răspunsuri adecvate problemelor fundamentale ale dezvoltării țării pe calea progresului material și spiritual. Născut și dezvoltat pe solul realităților sociale și naționale românești, din rîndurile clasei muncitoare, ale țărănimii, intelectualității, ale întregului popor, partidul nostru a înscris în programul său, încă în veacul trecut, dezvoltarea economică a patriei, eliberarea omului de exploatare socială și făurirea orînduirii noi, socialiste pe pămîntul strămoșesc.

Întreaga istorie a Partidului Comunist Român, rădăcinile sale, condițiile social-politice în care a fost făurit, politica sa și rolul pe care l-a îndeplinit demonstrează că partidul s-a manifestat consecvent ca exponentul fidel al idealurilor și aspirațiilor fundamentale ale poporului român, a dat expresie înseși cerințelor obiective ale dezvoltării sociale, ale progresului material și spiritual al României.

În anii grei ai luptei de clasă împotriva regimului burghez, Partidul Comunist Român a militat neabătut pentru apărarea intereselor fundamentale ale celor ce muncesc, a drepturilor și libertăților lor democra-

tice, a organizat și condus lupta maselor populare împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței naționale și a integrității țării. În împrejurările deosebit de grele ale războiului, cînd era în cumpănă însăși ființa națională a poporului, Partidul Comunist Român a realizat o largă unitate în jurul clasei muncitoare, a forțelor democratice, patriotice, antifasciste pentru doborîrea dictaturii antonesciene, pentru ieșirea României din războiul dus de Germania fascistă, înfăptuind revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Partidul, identificîndu-se cu interesele vitale ale națiunii noastre, a condus lupta clasei muncitoare, a maselor largi ale poporului pentru realizarea transformărilor democratice, înfăptuirea reformei agrare și a altor reforme structurale cu caracter democratic revoluționar, pentru cucerirea întregii puteri politice în stat, pentru înfăptuirea revoluției socialiste și construirea societății socialiste în țara noastră. În întregul proces revoluționar din anii imediat următori Actului istoric de la 23 August 1944, instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului revoluționar-democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare și aliații săi la sfîrșitul anului 1947, realizarea partidului unic al clasei muncitoare în 1948, naționalizarea mijloacelor de producție, în iunie 1948, trecerea la cooperativizarea agriculturii în 1949 au constituit momente de mare însemnătate în lupta pentru transformări revoluționare, socialiste în patria noastră. Într-un proces revoluționar unic de continuitate și progres, România a parcurs mai multe etape istorice, jalonate de uriașe prefaceri revoluționare, de mărețe realizări în toate domeniile de activitate. Dînd dovadă de înaltă abnegație și devotament pentru cauza socialismului, a înfloririi patriei, învingînd greutăți de tot felul, clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea, întregul nostru popor, urmînd cu încredere partidul, au înfăptuit revoluția democratică și revoluția socialistă, au desfășurat cu succes opera istorică de construcție socialistă, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omului de către om, consolidînd noua orînduire și trecînd cu succes la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate¹.

Caracteristica principală a vastei activități organizatorice, politice și ideologice a Partidului Comunist Român a fost slujirea devotată a intereselor fundamentale ale poporului. Tocmai de aceea cu fiecare nouă treaptă urcată pe drumul construirii noii orînduiri sociale, s-a cimentat tot mai mult unitatea poporului în jurul partidului, au crescut prestigiul și autoritatea sa în rîndul maselor largi.

În calitate de forță politică conducătoare în stat, Partidul Comunist Român a elaborat strategia dezvoltării socialiste a României de largă perspectivă, corespunzătoare condițiilor concrete din țară, care se înscrie în legile generale ale dezvoltării forțelor de producție, în tendințele generate de revoluția tehnico-științifică contemporană. Această strategie, ținînd seama de realitățile României, definită în momentul trecerii la construirea societății socialiste ca o țară cu o industrie slab dezvoltată, a situat în centrul politicii de construire a socialismului industrializarea țării ca bază a progresului economiei și culturii, ridicării nivelului de via-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Edit. politică, București, 1979, p. 582.

ță al poporului, asigurării independenței și suveranității naționale. Un obiectiv central a fost, de asemenea, așezarea pe baze noi, socialiste, a agriculturii.

Planurile cincinale din perioada 1951-1965 au asigurat crearea bazei economice și tehnice-materiale a societății socialiste românești, dezvoltarea învățămîntului, a științei, creșterea nivelului de trai al poporului. În cursul cincinalului 1961—1965 s-a încheiat cooperativizarea agriculturii, realizîndu-se economia socialistă unitară, care a marcat victoria socialismului în toate sectoarele de activitate. În 1965, ponderea unităților socialiste în producția globală industrială reprezenta 99,7%, în suprafața agricolă 91,4%, în comerț 99,8%, în fondurile fixe din sfera producției materiale 97%, în venitul național 95,5%, în populația ocupată 93,7%². Toate aceste realizări au dus la încheierea cu succes a etapei făuririi relațiilor de producție socialiste unitare. Subliniind importanța istorică a înfăptuirii economiei socialiste unitare ca temelie a mărețelor înfăptuirii dobîndite de poporul român, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta la Congresul al II-lea al consiliilor populare, că „fără realizarea unei economii unitare, socialiste nu am fi putut obține aceste mărețe realizări, atît în industrie, cît și în agricultură. Trebuie să fim pe deplin conștienți că edificarea socialismului poate fi înfăptuită numai în condițiile realizării proprietății întregului popor, sau cooperatiste, a proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție”³.

Generalizarea relațiilor de producție socialiste, a proprietății socialiste în toate sectoarele economiei naționale, crearea condițiilor pentru manifestarea deplină a energiilor și forțelor creatoare ale întregii națiuni, asigurarea egalității în drepturi a tuturor cetățenilor României, fără deosebire de naționalitate, a cimentat unitatea întregului popor român în jurul Partidului Comunist Român.

Edificarea noii orînduirii sociale, constituind un proces revoluționar unic, complex, de lungă durată, a pus în fața partidului și poporului nostru, după triumful relațiilor de producție socialiste, sarcini noi, cerute de soluționarea, în continuare a problemelor economice, sociale, politice, ideologice și culturale, de ridicarea la un nivel tot mai înalt a conducerii întregii societăți și adîncirea democrației socialiste.

În orientarea eforturilor poporului în această direcție, un rol de cea mai mare importanță l-a avut *Congresul al IX-lea al partidului din iulie 1965*, eveniment de însemnătate decisivă în ascensiunea socialistă a României, în dinamizarea procesului revoluționar unic de făurire a noii orînduirii sociale⁴. Congresul a ales în fruntea partidului pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, revoluționar și patriot înflăcărat, militant de frunte al mișcării comuniste și muncitorești, neobosit luptător pentru triumful idealurilor nobile de independență și libertate, de progres social, colaborare și pace în lume, a cărui gîndire înnoitoare și activitate creatoare reprezintă o contribuție deosebită la însăși temeliea libertății naționale și soci-

² *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1966*, Direcția centrală de statistică, p. 100, 114—115, 293, 435.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 20, p. 411.

⁴ *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, 19—24 iulie 1965*, 1966, p. 21—105.

ale a poporului român, a construirii societății socialiste, a progresului și prosperității națiunii noastre.

Congresul al IX-lea și, pe linia inaugurată de el, Congreșele X, XI și XII și cele patru Conferințe naționale ale partidului au promovat permanent un profund spirit innoitor în întreaga societate, au dinamizat energia și capacitatea creatoare a națiunii, reprezentând evenimente hotărâtoare în dezvoltarea patriei noastre socialiste pe calea progresului multilateral. Ca urmare a dezvoltării bazei tehnico-materiale a țării, a perfecționării relațiilor sociale, a consolidării societății noastre socialiste, Congresul al X-lea al partidului a apreciat că s-au creat condițiile pentru trecerea țării noastre într-o etapă nouă, superioară, obiectiv necesară — *etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*⁵. Strategia și orientările tactice ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism și-au găsit o formulare amplă în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, adoptat de Congresul al XI-lea al P.C.R.⁶, în documentele celui de al XII-lea Congres⁷, în opera teoretică a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. În concepția Partidului Comunist Român, făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate este concepută ca un proces dinamic, atotcuprinzător, caracterizat prin trecerea de la acumulări cantitative la schimbări calitative în toate domeniile de activitate. Se are în vedere, în primul rînd, dezvoltarea armonioasă și perfecționarea neconținută a sistemului forțelor de producție, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii contemporane, crearea economiei naționale avansate, cu o industrie modernă și o agricultură intensivă, de înalt randament, a unei științe înfloritoare, care să asigure dinamizarea producției materiale și perfecționarea întregii societăți, transformări revoluționare corespunzătoare în ansamblul relațiilor de producție și sociale. Se are în vedere, de asemenea, modelarea conștiinței sociale a maselor, perfecționarea permanentă a întregului sistem al suprastructurii, promovarea eticii și echității socialiste, afirmarea plenară a personalității umane.

În definirea obiectivelor etapei actuale de dezvoltare a societății noastre socialiste, Partidul Comunist Român dă expresie unei viziuni dialectice, care privește socialismul, societatea socialistă, nu drept un act finit, ci ca un proces revoluționar continuu. Secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, subliniază mereu că procesul revoluționar nu s-a încheiat, ci se manifestă și se va manifesta în toată opera de făurire a socialismului și comunismului. Legile dialecticii materialiste, contradicțiile dintre vechi și nou, trecerea de la cantitate la o nouă calitate continuă să constituie factorul activ, dinamizator, al edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Definitiv pentru modul în care partidul nostru abordează problemele complexe ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate este spiritul novator, capacitatea

⁵ *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6—12 august 1969*, 1969, p. 25.

⁶ *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, 25—28 noiembrie 1974*, 1974, p. 614—749.

⁷ *Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român, 19—23 noiembrie 1979*, 1981, p. 17—94.

profundă de analiză multilaterală și de sintetizare a experienței revoluției și construcției socialiste din România, de prefigurare a drumului țării noastre spre comunism în contextul vastului proces revoluționar mondial, conceperea teoriei socialismului științific ca știință revoluționară vie și dinamică, care se înnoiește și se înprospătează neconținut și a cărei viabilitate constă în permanenta adaptare la dezvoltarea societății, la marile cuceriri ale cunoașterii științifice.

În procesul transformărilor revoluționare, socialiste ale societății românești, Partidul Comunist Român, exercitând rolul de forță politică conducătoare, s-a dezvoltat neîntrerupt, și-a perfecționat neconținut activitatea și formele de organizare în raport direct cu dezvoltarea și schimbările din structura economică și socială a țării, înregistrând importante transformări în formele de organizare și de muncă. Rîndurile partidului au crescut continuu — de la circa 600 000 de membri în 1955 și 1 518 000 de membri în 1965, la 3 370 343 la 31 decembrie 1983, reprezentînd 21,6 % din populația majoră a țării, și 32,5 % din populația ocupată în industrie, agricultură și în celelalte domenii ale vieții economico-sociale, culturale. Marea majoritate a membrilor de partid activează în ramurile și sectoarele hotărîtoare ale societății socialiste românești. Astfel, ponderea membrilor de partid care și desfășoară activitatea în sfera producției materiale reprezintă 75 %. Sporirea continuă a rîndurilor clasei muncitoare, în procesul industrializării țării, precum și preocuparea neconținută pentru întărirea caracterului muncitoresc al partidului au dus la creșterea proporției membrilor de partid din rîndul clasei muncitoare la 55,75 % în 1983, față de 44 % în 1965. De asemenea, numărul celor primiți în partid din rîndul țărănilor cooperatori reprezintă 15,75 % din efectivul partidului. Ținîndu-se seama de rolul intelectualității în viața socială, au fost primiți în partid numeroși ingineri, tehnicieni, economiști, cercetători științifici, cadre didactice, alte cadre de specialitate cu studii superioare. Astfel, din efectivul total al partidului, aproape 20,65 % sînt intelectuali și funcționari, iar ponderea altor categorii în partid reprezintă 7,85 %⁸. Compoziția națională a P.C.R. corespunde structurii naționale a populației țării: 90 % din membrii săi sînt români, peste 8 % maghiari, circa 2 % germani și de alte naționalități. Toate aceste date sînt elocvente pentru faptul că partidul întruchipează interesele tuturor membrilor societății noastre socialiste, ale întregii noastre națiuni.

Partidul Comunist Român avînd în prezent un puternic caracter de masă este strîns legat de clasa muncitoare. de întregul popor. Partidul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — sînt oamenii, conștiința lui este conștiința oamenilor. „Sîntem astăzi întru totul îndreptățiți să afirmăm: partidul este poporul, reprezentat prin cei mai buni fii ai săi”⁹.

⁸ *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român* (al VII-lea — n.n.) E.S.P.L.P., București, 1956, p. 138; *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român* (al VIII-lea — n.n.) 1961, p. 75; *Congresul al IX-lea al Partidului-Comunist Român*, 1966, p. 77—78; *Comunicatul Plenarei C.C. al P.C.R. din 12—13 aprilie 1966*, în „Scînteia” din 14 aprilie 1966; *Cu privire la activitatea organizatorică și politică educativă desfășurată de organele și organizațiile de partid pentru înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale ale partidului*, în „Scînteia” din 27 martie 1984.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, 1971, p. 909.

Obiectivele și direcțiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate determină în mod obiectiv ridicarea la un nivel tot mai înalt a activității politice și organizatorice a Partidului Comunist Român, implicarea sa tot mai profundă în studierea realităților în continuă evoluție, în promovarea unei politici de natură să oglindească atât fenomenele și tendințele noi economice, sociale, politice și ideologice ale etapei pe care o parcurge acum România, cât și cele din viața internațională. „În actualul stadiu de dezvoltare a societății socialiste românești, în condițiile dezvoltării democrației socialiste, ale perfecționării cadrului democratic de participare a masei populare la conducerea tuturor sectoarelor—arată tovarășul Nicolae Ceaușescu—, partidului nostru îi revine înalta misiune de a constitui forța politică organizatorică și dinamizatoare a întregii activități economico-sociale, El reprezintă și va reprezenta în continuare centrul vital al funcționării societății noastre socialiste”¹⁰, menit a „asigura atât elaborarea științifică a căilor de dezvoltare a României, cât și conducerea activității politico-organizatorice în vederea îndeplinirii acestei politici”¹¹.

Calitatea partidului de centru vital își are temeiul în identificarea sa deplină cu aspirațiile supreme ale poporului, în întărirea continuă a legăturilor sale cu clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, cu celelalte categorii de oameni ai muncii, în împletirea propriei sale activități cu cea a statului, a organizațiilor de masă și obștești, a organismelor de conducere din unitățile economice-sociale.

O expresie a creșterii rolului P.C.R. ca forță politică conducătoare în condițiile actuale ale amplificării procesului de omogenizare socială și ale dezvoltării democrației socialiste o constituie *integrarea sa organică în viața economică și socială a țării*, prin participarea nemijlocită a membrilor săi, în cadrul colectivelor în care lucrează, la soluționarea concretă a problemelor construcției socialiste, prin dialogul permanent purtat cu oamenii muncii, exercitându-și astfel rolul conducător nu în numele clasei muncitoare, al poporului, ci împreună cu clasa muncitoare, cu întregul popor. Prin integrarea organelor și organizațiilor de partid în viața și munca fiecărui colectiv, prin participarea activă a comuniștilor la lupta pentru aplicarea politicii partidului, pentru buna desfășurare a activității fiecărui sector de activitate se asigură o conducere eficientă de către P.C.R. a activității economice și sociale. Un exemplu concret de implicare a comuniștilor în actul conducerii treburilor obștești, în organizarea și conducerea directă a domeniilor vieții social-economice o constituie și desemnarea ca președinte al consiliului oamenilor muncii, organism al autoconducerii muncitorești, a secretarului organizației de partid. În această calitate, secretarul organizației de partid poartă direct răspunderea pentru buna funcționare a acestui organism, ca și pentru activitatea tuturor organismelor democratice din întreprinderea sau instituția respectivă.

Experiența a demonstrat, totodată, valabilitatea și eficiența măsurilor privind îndeplinirea simultană de către unele cadre de partid și a unor funcții pe linie de stat. Astfel, primii secretari ai comitetelor județene,

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, 1983, p. 52.

¹¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, 1975, p. 112.

municipale și orașenești dețin, în același timp, și funcția de președinți ai comitetelor executive ale consiliilor populare județene, respectiv de primari ai municipiilor, orașelor și comunelor. Prin aceasta, rezolvarea problemelor, îndrumarea și controlul procesului de conducere nu se mai desfășoară de organul de partid paralel și oarecum din afară, ci nemijlocit dinăuntrul organismului chemat să transpună în practică politica generală a partidului.

Conducându-se după adevărul cu valoare de principiu potrivit căruia socialismul este opera conștientă a întregului popor, Partidul Comunist Român s-a preocupat necontenit de dezvoltarea și perfecționarea democrației în propriile rânduri, cit și în viața socială. Practica socialistică din țara noastră demonstrează existența unei relații dialectice între organizarea și funcționarea democratică a partidului și democrația din viața societății. Democratismul vieții interne a P.C.R. — forță politică conducătoare în societate, reprezintă premisa necesară a democratismului vieții sociale. În același timp, existența unei reale democrații în viața societății stimulează dezvoltarea democrației interne a partidului, ca forță componentă a societății. Asigurând participarea activă a comunistilor la dezbaterile și rezolvarea problemelor de partid, și a sarcinilor construcției socialiste, democrația internă de partid se înscrie ca un important factor de amplificare a democrației socialiste în viața economică, politică, socială și culturală, de întărire a răspunderii în muncă, de sporire a angajării conștiente în procesul activității sociale. Viața arată că în perioada construirii bazelor socialismului, când normele democrației interne de partid nu au fost aplicate consecvent, au avut loc încălcări ale legalității¹². De aceea, una din preocupările esențiale ale Partidului Comunist Român după Congresul al IX-lea a fost înlăturarea hotărâtă a oricărei metode, a oricăror practici negative; este meritul secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, faptul că, pornind de la analiza desfășurării operei de construcție socialistă în țara noastră, pe fondul aprecierii marilor succese obținute, inclusiv în exercitarea democrației, a dezvăluit denaturările săvârșite într-o anumită perioadă în conducerea societății și a adoptat măsuri care să asigure întronarea deplină a legalității socialiste.

Parte integrantă a construcției noii orânduiri, dezvoltarea democrației socialiste, precum și formele prin care ea se exprimă constituie un proces; ea s-a aflat și se află în strinsă legătură cu o serie de factori cum sînt stadiul atins în evoluția relațiilor de producție și sociale, în dezvoltarea bazei tehnico-materiale, în creșterea nivelului de conștiință al oamenilor, a capacității lor de abordare a problemelor etc. Pe măsura înaintării țării noastre pe calea socialismului s-a extins și s-a adîncit democrația sub toate aspectele.

În perioada deschisă de Congresul al IX-lea, partidul nostru a acordat o deosebită atenție respectării normelor democrației interne de partid, a principiilor conducerii și muncii colective, dezvoltării continue a democrației interne de partid, ca parte a democrației muncitorești, socialiste, asigurării participării active a comunistilor, a maselor largi ale poporului

¹² Plenara C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968, 1968, p. 69.

la elaborarea politicii interne și externe a partidului, la conducerea societății. Elocvente în această privință sînt ținerea regulată a congreselor, iar în intervalele dintre congrese a conferințelor naționale, modalitățile democratice de elaborare și adoptare a liniei strategice și tactice a P.C.R. de către congresele sale, de constituire a organelor sale conducătoare. Funcționarea democratică a P.C.R. este asigurată, totodată, de respectarea cu strictețe a principiului conducerii și muncii colective, de stimularea participării active a membrilor săi la dezbaterile problemelor fundamentale ale politicii partidului etc.

În același timp, a fost creat și s-a perfecționat continuu cadrul de organizare și conducere a societății socialiste românești de către clasa muncitoare, de către întregul popor. Există azi o democrație economică și socială care permite valorificarea largă a inițiativei, experienței și capacității creatoare a maselor. În organele reprezentative ale statului, alese prin vot-universal—Marea Adunare Națională, consiliile populare județene, orășenești și comunale—sînt reprezentați muncitori, țărani, intelectuali, toate categoriile sociale. Alături de organele de stat a fost creat un sistem larg democratic de organisme naționale, teritoriale și în unități economico-sociale, care asigură participarea clasei muncitoare, a întregului popor la luarea deciziilor în toate domeniile de activitate. Un rol hotărîtor are, în acest sens, instituționalizarea principiului muncii și conducerii colective, ca principiu fundamental al activității în toate domeniile și la toate nivelele.

În toate unitățile economice funcționează *consiliile oamenilor muncii*—organe democratice de conducere, în a căror componentă muncitorii direct productivi reprezintă cel puțin 30 %; de asemenea, *adunările generale ale oamenilor muncii*—organe supreme de hotărîre în care oamenii muncii din toate sectoarele de activitate dezbate și aprobă planul cincinal și planurile anuale, bugetul de venituri și cheltuieli, precum și programele de măsuri menite să asigure îndeplinirea sarcinilor ce revin unității din planul național unic de dezvoltare economico-socială. Prin aceste organisme se afirmă autoconducerea muncitorească. În același timp, lărgirea continuă a democrației a asigurat condițiile dezvoltării responsabilității sociale individuale și colective.

În cadrul formelor și structurilor democrației directe se înscriu și forumurile democratice care dezbate și decid asupra problemelor unor întregi domenii de activitate, la nivel național, cum sînt: Congresul Consiliilor oamenilor muncii, Congresul agriculturii socialiste, Congresul consiliilor populare, Congresul educației politice și al culturii socialiste, Congresul educației și învățămîntului, precum și organismele permanente ale acestor foruri—consiliile naționale de coordonare pe plan național, cu largi atribuții. De asemenea, în mod periodic se organizează conferințe și consfătuiri ale oamenilor muncii din diverse ramuri de activitate, cum sînt: Conferința pe țară a președinților consiliilor populare, Consfătuirea pe țară a reprezentanților controlului oamenilor muncii, consfătuiri cu lucrătorii din industrie, transporturi, agricultură, comerț, din activitatea financiar-bancară, din cercetarea științifică, învățămînt ș.a.

Procesul de adîncire a democrației socialiste și-a găsit o pregnantă expresie în măsurile care au asigurat creșterea rolului și atribuțiilor sin-

dicatelor, organizațiilor de tineret și de femei. Sindicatele își desfășoară activitatea sub conducerea partidului, conducere ce se realizează pe baza liniei politice generale a P.C.R., prin comuniștii care activează în cadrul sindicatelor. Sindicatele au răspunderea directă a organizării adunărilor generale ale oamenilor muncii, fac parte nemijlocit din toate organele de conducere colectivă — de la întreprindere și pînă la minister și guvern —, asigurînd astfel prezența activă și participarea largă a clasei muncitoare, a maselor de oameni ai muncii, la dezbateră și la elaborarea măsurilor care privesc înlăptuirea planurilor economice, problemele sociale, perfecționarea profesională etc.¹³.

O caracteristică esențială a dezvoltării democrației în societatea socialistă românească constă în faptul că ea asigură și garantează material tuturor oamenilor muncii drepturi și libertăți cetățenești din cele mai largi — ca dreptul la muncă, la odihnă, la retribuție în funcție de aportul social, la asigurarea materială de bătrînețe sau de boală, dreptul de a fi stăpîn pe munca depusă și pe roadele ei, dreptul la proprietate personală, dreptul la moștenire, dreptul la învățătură, dreptul de a alege și de a fi ales în organele și organisme politice, sociale, de a participa activ la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, la conducerea întregii țări, libertatea conștiinței etc.

Corespunzător etapelor istorice parcurse de societatea românească în procesul revoluționar al construirii socialismului, esența statului socialist român, funcțiile și formele sale de manifestare au cunoscut importante transformări. Modificările calitative în structura economică și socială a țării, în dezvoltarea democrației socialiste, în fizionomia spiritual-ideologică a societății au dus la transformarea statului român din instrument al dominației de clasă, în reprezentantul întregului popor al tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Plecînd de la această realitate, Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1982, în Rezoluția adoptată, a apreciat că statul socialist român, odată cu adîncirea procesului democratic, a căpătat caracterul de *stat al democrației muncitorești, revoluționare*. Afirmarea rolului statului democrației muncitorești, revoluționare în conducerea unitară a tuturor domeniilor de activitate se realizează prin accentuarea funcțiilor care privesc organizarea și conducerea vieții economice și sociale. În calitate de organizator al întregii opere de făurire a noii orînduiri sociale, de reprezentant al întregului popor, statul asigură conducerea unitară, planificată a întregii activități economico-sociale, dezvoltarea armonioasă a societății. El exercită controlul și veghează ca avuția națională, proprietatea întregului popor să fie bine gospodărită și să se dezvolte continuu. Statului socialist îi revin, totodată, sarcini deosebit de mari în apărarea tuturor valorilor sociale, a tuturor cuceririlor revoluționare, în asigurarea deplinei respectări a drepturilor fundamentale ale cetățenilor, în afirmarea plenară, în toate domeniile vieții economico-sociale, a personalității umane.

Construirea socialismului a deschis calea pentru întărirea și dezvoltarea pe baze noi a națiunii române, pentru descătușarea energiilor creatoare ale întregului popor, a creat condiții pentru ridicarea națiunii pe o treaptă nouă, calitativ superioară. Ținînd seama de marile posibilități

¹³ Statutul-cadru al sindicatului. Filatura politică. București, 1981.

de progres ale națiunii, ale statului național în cadrul societății socialiste, pe de o parte, și în sistemul relațiilor internaționale, pe de altă parte, Partidul Comunist Român se preocupă consecvent de asigurarea condițiilor pentru înflorirea neconținută a națiunii, întărirea statului național, afirmarea independenței și suveranității sale, odată cu preocuparea privind dezvoltarea colaborării internaționale cu toate națiunile lumii. „Națiunea și statul—se precizează în Raportul prezentat la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R.—vor continua să constituie încă multă vreme baza dezvoltării societății socialite. Dezvoltarea națiunii, întărirea statului socialist corespund cerințelor obiective ale vieții sociale”¹⁴. Independența și suveranitatea națiunii și statului național reprezintă în felul acesta cerințe având la bază temeiuri obiective. De aceea, orice tendință de limitare a suveranității statului național contravine cerințelor dezvoltării sociale și naționale, constituie o piedică în calea evoluției relațiilor normale între state.

Între organele de partid, de stat, organismele de autoconducere socială și organizațiile de masă și obștești există o strinsă conlucrare ce se desfășoară în cadrul atotcuprinzător și unitar al democrației socialiste, asigurându-se astfel participarea directă sau prin reprezentanți a tuturor categoriilor sociale la conducerea țării. De asemenea, are loc o conlucrare strinsă între activitatea organelor de stat și cea a organizațiilor de masă și obștești. Expresia acestei conlucrări o reprezintă constituirea unor organe de partid și de stat, larg reprezentative, cu caracter deliberativ, ca de pildă: *Consiliul Suprem al Dezvoltării Economico-Sociale, Consiliul Organizării Economico-Sociale, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Consiliul Apărării*. Ele întrunesc atât caracteristici ale organelor de stat, cât și ale celor de partid și obștești și îndeplinesc atât funcții politice pe linie de partid, cât și funcții executive pe linie de stat, fiind, totodată, prin componența lor, forumuri democratice.

Partidul, statul și organizațiile de masă și obștești, ca părți componente ale sistemului politic, îndeplinesc funcții diverse, exercitate însă sub conducerea P.C.R., al cărui rol constă în unirea eforturilor în regului popor în fărîrea societății socialiste multilateral dezvoltate. Referindu-se la *raportul dialectic dintre partidul comunist și statul socialist*, tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982 a atras atenția asupra necesității de a se ține seama permanent de specificul și rolul fiecăruia: *statul*, ca reprezentant suprem al puterii care adoptă legi și alte decizii de conducere obligatorii pentru toți cetățenii țării, și *partidul*, ca forță politică conducătoare în societate, ale cărui organe nu pot înlocui organele de stat. Organelor de partid le revine sarcina de a acționa pentru întărirea rolului statului, pentru buna funcționare a organelor acestuia și stricta respectare a legilor. „Rolul conducător al partidului în societatea noastră socialistă—subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu—nu înlocuiește în nici o împrejurare organele de stat, nu diminuează și nu poate să diminueze sub nici o formă răspunderea organelor de stat în fața legilor și a poporului”¹⁵.

¹⁴ *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, 1966*, p. 60.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, 1983, p. 43.

Conducerea de către P.C.R. a statului se realizează, în primul rînd, prin linia sa politică—materializată în hotărîrile congreselor, conferințelor naționale ale partidului și plenarelor Comitetului Central, precum și în alte documnte de partid. Conducerea organelor de stat, economice, sociale și obștești —centrale și locale— se realizează din interiorul acestora, prin intermediul comuniștilor care-și desfășoară activitatea în cadrul lor, aceștia militînd pentru aplicarea liniei politice a partidului, pentru integrarea organică a organelor și organizațiilor de partid în viața economică și socială.

Sistemul larg democratic al conducerii sociale existent în Republica Socialistă România îmbină armonios activitatea partidului, statului, organizațiilor de masă și obștești cu participarea clasei muncitore, a întregului popor la conducerea societății. O expresie a acestei participări, a unității de gîndire și acțiune a poporului o reprezintă *Frontul Democrației și Unității Socialiste*, creat în 1968. Potrivit Statutului său, adoptat la Congresul al II-lea, din 1980, „Frontul Democrației și Unității Socialiste este cel mai larg organism politic, patriotic, cu caracter reprezentativ, în cadrul căruia se afirmă unitatea tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, în jurul Partidului Comunist Român, se realizează unirea și coordonarea eforturilor întregului popor în procesul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în patria noastră, prin participarea organizată a maselor populare la conducerea treburilor obștești, la elaborarea și înlăptuirea politicii interne și externe a Republicii Socialiste România”¹⁶. El este constituit din Partidul Comunist Român, Organizația Democrației și Unității Socialiste, organizații de masă, obștești, profesionale, cooperatiste, consilii ale oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare, uniuni ale creatorilor, asociații și societăți științifice, culturale și sportive, culte, precum și alte organizații. Întreaga activitate a Frontului Democrației și Unității Socialiste se desfășoară pe baza Programului P.C.R. În mînunchind organizațiile de masă și obștești, toate clasele și păturile sociale ce alcătuiesc orînduirea noastră, Frontul Democrației și Unității Socialiste dă expresie unității de interese și aspirații ale întregului nostru popor, raporturilor de colaborare, frăție și solidaritate dintre toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. El ilustrează schimbările profunde petrecute în structura socială a țării, precum și perspectiva apropierii tot mai depline a tuturor claselor și categoriilor de oameni ai muncii, a omogenizării continue a societății.

Constituirea organizațiilor proprii ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, care cuprind milioane de oameni ai muncii de la orașe și sate ce nu fac parte din partid, oferă cadrul propice al organizării politice a mării majorități a populației adulte a țării, al stimulării participării maselor la conducerea vieții sociale. În același timp, crearea acestor organizații exprimă încrederea manifestată de P.C.R. în masele largi populare, nivelul lor ridicat de conștiință, prețuirea deosebită pe care partidul o dă activității maselor populare.

Frontul Democrației și Unității Socialiste participă la dezbaterile în proiect a planului național unic de dezvoltare economică și socială, a

¹⁶ Statutul Frontului Democrației și Unității Socialiste, Editura politică, București, 1980, p. 56.

principalelor legi, organizează campaniile electorale, propune candidați de deputați în Marea Adunare Națională și în consiliile populare, îndrumă și controlează activitatea deputaților. Prin consiliile sale, informează populația asupra politicii interne și externe a partidului și statului, acționează pentru participarea activă a oamenilor muncii la viața politică, la conducerea treburilor de interes obștesc, la rezolvarea problemelor privind dezvoltarea localităților, coordonează activitatea de popularizare a cunoștințelor științifice și tehnice. Asigurind creșterea rolului poporului în făurirea conștientă a destinului său, partidul nostru îndeplinește una din prevederile esențiale ale socialismului, care este realizat de popor, pentru popor.

Partidul Comunist Român privește creșterea rolului său conducător și adâncirea continuă a democrației ca părți componente ale unui proces unitar, legic, ce condiționează progresul societății socialiste românești. O atare interdependență este relevată de faptul că odată cu adâncirea democrației se descătușează inițiativa și energia creatoare a maselor, se consolidează poziția partidului de forță conducătoare a societății, ca urmare a amplificării contribuției oamenilor muncii atât la luarea hotărârilor, cât și la îndeplinirea tuturor sarcinilor trasate de partid, a tuturor obiectivelor economice și sociale. „Cînd poporul devine cu adevărat stăpîn pe destinele sale, cînd partidul aflat la guvernămînt—arată secretarul general al partidului nostru—este el însuși ieșit din rîndul poporului și își trage forța și seva din rîndurile clasei muncitoare, ale țărănimii și intelectualității, în aceste condiții, întărirea rolului de conducător politic al partidului constituie chează și necesitatea pentru asigurarea dezvoltării democrației, pentru participarea maselor largi la conducerea societății. Aceasta este o democrație nouă, revoluționară, în care poporul sub conducerea comunistilor, își îndeplinește propriul său viitor”¹⁷.

Experiența României, unde dezvoltarea istorică a dus la constituirea unui sistem politic bazat pe existența unui singur partid politic al clasei muncitoare, demonstrează că nu există nici o incompatibilitate sau contradicție între cerințele democrației și existența unui singur partid politic conducător. Practica social-istorică a construcției socialismului în țara noastră atestă că întărirea rolului conducător al clasei muncitoare și al partidului și dezvoltarea democrației socialiste sînt procese ce se implică și se condiționează reciproc. Totodată, dezvoltarea democrației socialiste constituie un factor esențial pentru întărirea unității și coeziunii întregului popor în jurul partidului, pentru mobilizarea tuturor celor ce muncesc la realizarea obiectivelor edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. „Făurirea socialismului, a societății socialiste multilateral dezvoltate, înaintarea spre comunism—arată tovarășul Nicolae Ceaușescu—trebuie să se desfășoare împreună cu masele, cu întregul popor. Tot ceea ce realizăm trebuie să servească poporul, bunăstarea și fericirea sa. Partidul nu a avut și nu va avea alt țel decît asigurarea unui nivel tot mai înalt de civilizație materială și spirituală al poporului, în

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 15, 1978, p. 298.

condiții de independență și suveranitate, de pace și colaborare internațională”¹⁸.

Dezvoltarea democrației socialiste, asigurarea participării active și eficiente a maselor la conducerea societății, la elaborarea și luarea deciziilor, la rezolvarea treburilor obștești, precum și cerințele conducerii și organizării științifice a producției și a muncii impun în mod obiectiv ridicarea continuă a nivelului de calificare profesională, tehnică și științifică, a nivelului politic și ideologic, formarea conștiinței socialiste a tuturor oamenilor muncii. De aceea, partidul nostru a acordat o atenție deosebită dezvoltării și perfecționării învățămîntului general, liceal, profesional și superior, afirmării culturii socialiste, îmbunătățirii muncii ideologice și politico-educative. A fost generalizat învățămîntul de 10 ani, iar dezvoltarea învățămîntului liceal și superior a fost orientată în strînsă legătură cu domeniile de bază ale economiei. S-a acționat pentru integrarea învățămîntului cu cercetarea și producția. Începînd din anul 1971 a fost instituit sistemul național de perfecționare continuă, a pregătirii profesionale a întregului personal muncitor, ceea ce a asigurat reimprospătarea cunoștințelor. Pentru perioada 1981—1990 se prevede cuprinderea în programele de reciclare a peste 2 000 000 de persoane anual, astfel că în cursul unui cincinal fiecare om al muncii să participe cel puțin o dată la o formă organizatorică de perfecționare a pregătirii profesionale. „Partidul—arată tovarășul Nicolae Ceaușescu—se preocupă permanent de perfecționarea continuă a pregătirii—profesionale și de specialitate—a tuturor categoriilor de oameni ai muncii, precum și de lărgirea orizontului general de cunoaștere al maselor, astfel încît fiecare cetățean să poată înțelege în mod just legitățile dezvoltării sociale care acționează în ordnirea noastră, procesele și fenomenele social-politice tot mai complexe pe care le ridică înaintarea spre socialism și comunism”¹⁹.

În același timp, partidul nostru subliniază rolul deosebit de important al muncii ideologice și politico-educative în asigurarea vitalității sistemului de organisme democratice creat, a funcționării lor ca foruri colective de conducere. În acest sens, pregătirea politică, științifică și profesională a oamenilor muncii reprezintă un mijloc al adîncirii democrației socialiste, care presupune participarea largă a maselor la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru. „Democrația socialistă—subliniază Programul P.C.R.—se va dezvolta pe măsura ridicării gradului de pregătire și competență a oamenilor muncii, lărgirea orizontului de cunoaștere și nivelului lor ideologic și politic”²⁰.

Dezvoltarea și perfecționarea continuă a învățămîntului, ampla activitate ideologică și politico-educativă au contribuit la ridicarea nivelului general de cunoștințe al oamenilor muncii, la lărgirea orizontului lor cultural-științific, la formarea conștiinței lor socialiste. Au devenit trăsături caracteristice ale constructorilor societății noastre socialiste avîntul în muncă, abnegația în îndeplinirea sarcinilor, spiritul de răspundere față de îndatoririle sociale, activa participare la conducerea societății

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, 1983, p. 53.

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, 1973, p. 286.

²⁰ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, 1975, p. 132.

la transpunerea în viață a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

În etapa actuală direcțiile de acțiune ale muncii ideologice și politico-educative sînt orientate spre ridicarea în continuare a nivelului teoretic și ideologic al comunistilor, al tuturor oamenilor muncii, educarea lor materialist-dialectică, îmbogățirea continuă a orizontului lor de cunoaștere și înțelegere a legilor obiective ale dezvoltării sociale; mobilizarea oamenilor muncii la îndeplinirea în cele mai bune condiții a sarcinilor ce le revin în producția materială, cultivarea în rîndurile acestora a conștiinței de proprietar, producător și beneficiar al bunurilor materiale, promovarea în viața socială a spiritului revoluționar, a principiilor eticii și echității socialiste, a noilor raporturi între oameni etc.

Justețea politicii Partidului Comunist Român în soluționarea problemelor fundamentale ale societății românești, capacitatea sa organizatorică și politică cu care a știut să unească energiile și virtuțile de luptă și de muncă ale clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, în opera de făurire conștientă a unei Români prospere, este ilustrată de realizările remarcabile dobîndite în cele patru decenii de la revoluția de eliberare socială și națională, și mai cu seamă, în perioada istorică deschisă de Congresul al IX-lea. În această perioadă, care a intrat în conștiința poporului drept „Epoca Ceaușescu”, întreaga activitate a partidului și statului a cunoscut o puternică dinamizare, ca urmare a spiritului novator, profund științific, revoluționar promovat de secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, strălucit strateg și doctrinar al progresului economic și social al țării, devotat trup și suflet cauzei partidului și poporului, socialismului, păcii în lume.

Dinamismul economiei românești se reflectă în creșterea producției industriale de 34 ori, a producției agricole de 3,7 ori, a venitului național pe locuitor de 11 ori, în perioada 1951—1982²¹. În 1982, industria și construcțiile dețineau 44,2% din populația ocupată, 66,5 % din venitul național, 48,9 % din fondurile fixe, avînd un potențial productiv de 1820 întreprinderi cu 3 329 800 personal muncitor²².

Industria românească dispunînd de o dotare modernă, de specialiști și muncitori cu înaltă calificare, este astăzi capabilă să asigure dotarea tehnică a economiei naționale și să soluționeze cele mai complicate probleme tehnice, în toate domeniile, inclusiv în domeniul electronicii, al utilajelor energetice atomonucleare, precum și în domeniul aviației și în alte sectoare de importanță deosebită. Ea se afirmă pe plan internațional ca un factor competitiv. Țara noastră dispune, totodată, de o puternică capacitate de cercetare științifică și tehnologică, aptă să contribuie la progresul continuu al industriei și economiei naționale, al bunăstării poporului. Mărturie în acest sens sînt inaugurarea construcției primelor centrale atomo-electrice, construirea primelor avioane de pasageri, construcții grandioase, printre care se înscriu la loc de frunte Canalul Dunăre—Marea Neagră, Metroul din Capitală etc.

Agricultura socialistă, reorganizată sub raport social prin cooperativizare și reînzestrată tehnic de industria națională, deservită de o

²¹ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România, 1983*, Direcția Centrală de Statistică p. 82.

²² *Ibidem*, p. 45, 50, 58 și 68.

largă rețea de institute și baze de cercetări științifice, cunoscând o creștere importantă a irigațiilor și îmbunătățirilor funciare, a chimizării, și-a sporit de 3,5 ori producția față de 1950.

O realizare dintre cele mai importante din anii socialismului o constituie repartizarea armonioasă pe întreg teritoriul patriei a forțelor de producție, asigurându-se astfel fiecărui județ al țării accesul la cuceririle revoluționare, la creșterea nivelului de trai al tuturor locuitorilor, la consolidarea bazelor unei democrații reale.

Crearea unei economii dezvoltate care valorifică la un nivel superior potențialul material și uman al țării, au asigurat creșterea populației țării de la 15 872 624 la 23 ianuarie 1948, la 22 477 703 la 1 iulie 1983, ridicarea continuă a nivelului de trai al poporului, fapt ce se reflectă în sporirea numărului locurilor noi de muncă, în perioada 1950—1983 cu peste 5,6 milioane, din care numai în perioada 1965—1983 cu 3,2 milioane, în creșterea continuă a fondului retribuției și a retribuției reale ale oamenilor muncii²³. În aceeași perioadă, s-au construit circa 4,9 milioane locuințe, ceea ce înseamnă că peste 2/3 din populația țării, adică peste 15 milioane, beneficiază de locuințe noi²⁴.

Importante realizări au fost obținute în domeniul învățămîntului general obligatoriu a cărui durată a crescut de la 7 ani la 8 ani în 1961 și la 10 ani în 1966. S-a dezvoltat puternic învățămîntul mediu și superior. Numărul elevilor a crescut de la 2 067 093 în 1950/1951 la 4 487 270 în 1982/1983, iar al studenților, în aceeași perioadă, de la 53 007 la 181 081²⁵. De asemenea, remarcabile realizări au obținut știința și cultura, contribuind la progresul economic și cultural al țării, la creșterea prestigiului științei românești peste hotare.

România s-a transformat într-o țară cu o economie industrial-agrară, caracterizată prin schimbări radicale în baza materială, în nivelul și calitatea forțelor de producție, în structura socială, prin ridicarea gradului de civilizație a poporului, prin asigurarea participării active și efective a tuturor oamenilor muncii la viața politică și socială, la elaborarea și înfăptuirea deciziilor, în cadrul larg al democrației noastre socialiste. S-a realizat unitatea și coeziunea întregului popor în jurul partidului, s-a cimentat frăția dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare. Poporul român, suveran pe destinele sale, își aduce contribuția la rezolvarea marilor probleme internaționale ale lumii contemporane, marcată de imperativele dezarmării și păcii, ale făuririi unei noi ordini economice și politice internaționale. Construcția socialismului s-a dovedit a fi în practică singura cale a soluționării radicale, în termene scurte la scara istoriei, a unor probleme sociale, economice și naționale de extremă amploare și complexitate, asigurînd, totodată, libertatea națională și suveranitatea deplină a țării, progresul economic și social al României.

Programul de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a țării noastre spre comunism, se află astăzi într-o etapă superioară de înfăptuire. O etapă caracterizată definitoriu prin trecerea

²³ *Ibidem*, p. 12.

²⁴ *Ibidem*, p. 42.

²⁵ *Ibidem*, p. 170.

la o nouă calitate în toate sferele vieții economico-sociale, obiectiv stabilit la cel de al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român.

Realizările istorice obținute, pe plan politic, economic și social-cultural, întreaga înfățișare a României socialiste de astăzi, perspectivele luminoase conturate în Programul partidului sînt cheazășuite de faptul că, în jurul Partidului Comunist Român, centrul vital al națiunii, forța politică conducătoare a întregii vieți social-politice românești, acționează strîns unite clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, întregul popor, călăuziți de nobilul ideal al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

Istoria dezvoltării socialiste a țării noastre confirmă necesitatea asigurării și consolidării rolului partidului revoluționar al clasei muncitoare de forță politică conducătoare a construirii noii orînduirii sociale, înarmat cu concepția științifică despre natură și societate—materialismul dialectic și istoric. Această necesitate decurge din transformările sociale și din sarcinile tot mai complexe care impun ca acțiunea umană să aibă un caracter conștient, să fie organizată și științific fundamentată. „Acum, cînd cercurile reacționare pun în discuție, într-o formă sau alta, rolul partidelor comuniste—arată tovarășul Nicolae Ceaușescu—, trebuie să afirmăm cu putere că numai cu un partid revoluționar, bazat pe socialismul științific, pe concepția revoluționară materialist-dialectică și istorică, clasa muncitoare, poporul își pot făuri destinul în mod liber”²⁶.

Modalitățile în care Partidul Comunist Român a înfăptuit și înfăptuiește rolul său de forță politică conducătoare și dinamizatoare a construirii societății socialiste în țara noastră, constituie o experiență proprie, care pune în lumină faptul că tezele generale ale socialismului științific, se cer permanent confruntate, verificate și îmbogățite corespunzător realităților specifice condițiilor concret-istorice în care acționează partidul, cerințelor fiecărei etape.

Practica construcției socialiste în țara noastră atestă cu forța de convingere a faptelor că Partidul Comunist Român și-a îndeplinit și își îndeplinește cu cinste misiunea istorică, a asigurat conducerea întregului popor în activitatea tumultoasă de făurire a societății socialiste. Este un adînc adevăr sădit în conștiința poporului nostru că partidul reprezintă interesele sale vitale—naționale și sociale—, că afirmarea tot mai puternică a partidului drept centru vital al națiunii constituie cheazășia prezentului demn, a viitorului luminos al României socialiste.

LE RÔLE DU PARTI COMME CENTRE VITAL DE LA NATION — FONDEMENT DE L'ÉDIFICATION SOCIALISTE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'auteur de la présente étude examine la place et le rôle du Parti Communiste Roumain dans l'oeuvre historique d'édification du socialisme en Roumanie, le développement de la démocratie socialiste et le carac-

²⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*; vol. 23, 1983, p. 249.

tère processuel de ce développement, ainsi que le rapport dialectique entre l'exercice du rôle du parti de force politique dirigeante de toute la société socialiste roumaine et le développement de la démocratie socialiste pendant la période d'édification du nouveau système social.

Le rôle du Parti Communiste Roumain est analysé au fond de son évolution, en tenant compte des réalités sociales, des transformations révolutionnaires, socialistes qui ont eu lieu dans la société roumaine. On relève que le parti, comme tant organisme politique, a enregistré des transformations en rapports avec les mutations intervenues dans le processus d'édification du socialisme. Actuellement, le P.C.R. s'affirme comme le centre vital du fonctionnement de la société socialiste roumaine, comme la force politique organisationnelle et stimulatrice de toute l'activité économique et sociale.

Sur la base de l'analyse entreprise l'auteur relève l'existence d'une relation dialectique entre le fonctionnement démocratique de l'organisation et de l'activité du Parti Communiste et la démocratie dans la vie sociale. Le caractère démocratique de la vie interne du Parti Communiste — souligne l'auteur — représente la prémisse nécessaire du caractère démocratique de la vie sociale.

L'étude présente le développement continu de la démocratie socialiste, précise le rôle de l'Etat, ainsi que le rapport dialectique entre le parti communiste et l'Etat socialiste dans la société socialiste roumaine.

●

ARMATA—PARTICIPANTĂ ACTIVĂ LA VIAȚA ECONOMICĂ ȘI SOCIAL-POLITICĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE

DE

ȘTEFAN PÂSLARU

Încorporînd în fizionomia ei valoroase elemente din trecutul glorios al poporului român pentru apărarea ființei naționale, independenței, suveranității și integrității patriei, armata a participat activ și plener la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, racordîndu-se procesului revoluționar general și cîștigîndu-și astfel un loc important în viața societății românești. Apreciînd puternicul sentiment național-patriotic dovedit de militarii români în zilele fierbinți ale insurecției, „România liberă” sublinia cu deplin temei că: „Armata română a vorbit (...). Armata română a dovedit, în aceste zile înălțătoare, că este a țării și a poporului. E a noastră, a tuturor (...).”¹.

În etapa democratică a revoluției, sub conducerea Partidului Comunist Român a avut loc transformarea treptată dar radicală a armatei, în cadrul unui proces unitar și neîntrerupt, care s-a realizat concomitent cu amplele prefaceri ale aparatului de stat și întregii vieți politice interne. Într-o măsură mereu sporită, factorul militar național a fost integrat în dinamica prefacerilor revoluționare prin care trecea țara.

Schimbările substanțiale în însăși fizionomia politico-morală a armatei, în conținutul rolului și funcțiilor sociale ale acesteia au ieșit cu pregnanță în evidență în poziția patriotică și democratică adoptată de oștire, în ansamblul ei, în importante confruntări politice care au avut loc în anii revoluției democratice.

Atitudinea patriotică, înaintată a oștirii s-a exprimat din plin la manifestările organizate în favoarea instaurării, la 6 martie 1945, și apoi a susținerii primului guvern de largă concentrare democratică, prezidat de dr. Petru Groza, în angajarea, după acordarea drepturilor de vot militarilor, în spirit constructiv și leal la campania electorală, în victoria coaliției forțelor democratice, în frunte cu Partidul Comunist Român. Votul armatei la alegerile din 19 noiembrie 1946, în proporție de peste 90% în favoarea candidaților Blocului Partidelor Democratice, precum și adeziunea deplină, satisfacția și entuziasmul cu care militarii au primit schimbarea revoluționară a formei de staț — proclamarea, la 30 decem-

¹ „România liberă”, nr. 13 din 27 august 1944.

brie 1947 a Republicii Populare Române, au demonstrat concludent că oștirea țării se integra organic în noua viață social-politică a țării, devenind o componentă importantă a ansamblului forțelor interesate în transformarea democratică, revoluționară a societății². Subliniind în mod deosebit rolul organismului militar în desfășurarea procesului progresiv spre noile așezări sociale, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că : „în înfăptuirea insurecției naționale antifasciste armate, în instaurarea primului guvern democrat și în crearea condițiilor pentru trecerea la făurirea socialismului, forțele armate — inclusiv cadrele de conducere, ofițerii, generalii — au urmat linia trasată de partidul comunist, s-au alăturat poporului. Aceasta a avut o mare importanță pentru victoria tuturor luptelor care s-au desfășurat în România”³.

Vocația constructivă a armatei s-a impus cu deosebită pregnanță în lupta pentru refacerea industriei, transporturilor și telecomunicațiilor afectate de război. Chemînd întreg tineretul României să participe la refacerea țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în acea vreme în fruntea organizației revoluționare de tineret, scria la începutul anului 1945 : „Prin munca noastră să refacem țara. Prin munca noastră să contribuim la clădirea unei României îmbelșugate și frumoase, cum n-a fost niciodată pînă acum”⁴. Răspunzînd acestei calde chemări, militarii s-au angajat la toate acțiunile organizate pe plan național de guvernul revoluționar democrat, pe frontul reconstrucției economice, la ajutorarea țărănimii muncitoare la repararea uneltelor agricole, la arat și însămînțat, la înlăturarea urmărilor secetei întărind astfel continuu unitatea dintre popor și brațul său înarmat, considerată de partidul comunist ca o necesitate obiectivă a procesului revoluționar prin care trecea România, factor important al progresului general al societății. „Ostașii țării noastre — seria organul central de presă al partidului comunist — bravi eroi care au purtat tricolorul românesc alături de glorioasa Armată Roșie în lupta pentru nimicirea mașinii de război germano-fasciste, nu s-au lăsat mai prejos în domeniul muncii pentru refacere (. . .). Ei schimbă arma, tunul și mitraliera cu care au nimicit pe ocupanții hitleriști și iau în mîinile lor aspre de oameni ai muncii uneltele cu care au început să reclădească, să refacă ceea ce au distrus criminalii hitleriști”⁵. În acei ani fierbinți armata română, însufletită de un înălțător patriotism, a participat la refacerea a sute de km de cale ferată, a zeci de poduri, printre care cele de la Ulmeni-Sălaj, Sărmășag, Șimleu, a complexelor CFR din București, Galați și Ploiești, la înlăturarea minelor, stringerea armamentului, muniției și a altor materiale de război din fostele zone de luptă, redînd astfel agriculturii peste 120 000 de hectare de teren arabil. Totodată militarii au participat la acțiunile de combatere a speculei cu cereale și menținerea ordinii în transporturi, la pune-

² General-maior dr. Constantin Olteanu, *România în primii ani postbelici. Statutul ei internațional pînă la tratatul de pace. Evoluția ei internă pînă la proclamarea Republicii (mai 1945 decembrie 1947)*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 5—6, Edit. militară, București, 1979, p. 446—447.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Edit. politică, București, 1973, p. 278—279.

⁴ „Scînteia Tineretului”, nr. 9 din 1 ianuarie 1945.

⁵ „Scînteia”, nr. 366 din 31 octombrie 1945.

rea în circuitul economiei naționale a unor importante bunuri materiale devenite disponibile, la trimiterea unor detașamente speciale pentru a ajuta la înlăturarea urmărilor secetei, la stringerea și transportul cerealelor destinate regiunilor sinistrate și organizarea unor cămine pe lângă unele regimente pentru copiii din zonele calamitate, precum și la buna desfășurare a campaniilor agricole de primăvară și toamnă prin punerea la dispoziția autorităților a mii de militari și vehicule cu tracțiune animală, autovehicule, tractoare. Bilanțul contribuției armatei la campaniile agricole din anii 1945—1947 se cifrează la peste 833 000 zile/om, aproape 690 000 zile/animal precum și ararea și însămînțarea a peste 108 000 ha de teren⁶. S-a dat, astfel, glas dorinței unanime a oștirii de a se încadra, prin forme concrete, la înlăturarea politicii guvernului, la progresul patriei, ceea ce a lărgit rolul social al armatei, a multiplicat firele care legau militarii de masele populare.

La sfârșitul anului 1947 s-a realizat în fapt conducerea organismului militar al țării de către partidul comunist, prin numirea unui membru al Biroului Politic al Comitetului Central în fruntea Ministerului Apărării Naționale. În configurația structurală, politică și socială a armatei se produsese modificări importante care o făceau pe deplin pregătită pentru continuarea asimilării unor elemente calitativ noi, rezultate în procesul construcției socialismului.

Intrarea României într-o nouă etapă a evoluției, prefacerile economice și sociale care au marcat dezvoltarea noii orânduiri au determinat producerea unor mutații profunde în însăși fizionomia oștirii care a devenit o armată de tip socialist.

Încă de la începutul anului 1948, armata s-a angajat, nemijlocit, la noua viață politică a țării, la înlăturarea sarcinilor stabilite de Congresul al VI-lea, al partidului, din februarie 1948, pentru crearea noului organ suprem al puterii de stat și adoptarea primei Constituții republicane, pîrghii indispensabile în înlăturarea viitoarelor realizări socialiste. După ce prin modificările aduse legii electorale la 22 ianuarie 1948, militarii au primit, fără nici o rezervă, dreptul de a fi aleși, indiferent de grad și funcție, armata a fost antrenată la toate fazele campaniei electorale, la o serie de acțiuni ce s-au desfășurat în cazărmi și în afara lor. Prin Ordinul general nr. 66 din 2 martie 1948, al ministrului Apărării Naționale, întreaga armată „de la ostaș pînă la cel mai înalt grad” a fost chemată să ia parte „în unanimitate la campania electorală, pentru a dovedi conștiința sa cetățenească și solidaritatea cu întreg poporul în lupta pentru întărirea și desăvîrșirea democrației populare în țara noastră”⁷. Totodată, prin Decizia ministerială nr. 1863 din aceeași zi a fost constituită „Comisia centrală electorală a armatei” care, prin mijloace specifice, a popularizat în unitățile militare noua legislație referitoare la alegeri, Manifestul-program al Frontului Democrației Populare și a organizat dezbaterile proiectului

⁶ Pentru detalii vezi colonel dr. Constantin Toderașcu, *Participarea militarilor români la refacerea economiei naționale în perioada 1944—1947*, în *Armata și societatea românească*, Edit. militară, București, 1980, p. 418—430; colonel Alexandru Condrea, *Rolul social al armatei române*, Edit. militară, București, 1982, p. 50—51.

⁷ „Glasul armatei”, nr. 520 din 4 martie 1948.

Constituției⁸. Ca rezultat al măsurilor adoptate la nivel central, în perioada premergătoare alegerilor peste 6000 de militari au luat parte la campania de lămurire și propagandă electorală în mediul rural⁹. Apreciind această participare ca „deosebit de prețioasă”, rezoluția plenarei C.C. al P.C.R. din 10—11 iunie 1948 preciza că „soldații și ofițerii au desfășurat o intensă muncă politică și o largă activitate culturală”, demonstrând că, datorită atenției deosebite acordate de partid „în armata noastră se încetățenește tot mai mult un spirit nou, cu adevărat democratic”¹⁰.

Alegerile desfășurate la 28 martie 1948 s-au încheiat cu o impresionantă victorie a forțelor populare conduse de partidul comunist, care au obținut peste 93,2% din totalul voturilor exprimate¹¹. Afirmându-și adeziunea față de calea socialistă de dezvoltare a țării, masele de militari și-au dat votul într-o majoritate covârșitoare candidaților Frontului Democrației Populare „În ziua votării — se arăta într-un document din 2 aprilie 1948 — armata a dovedit din plin nivelul ridicat al pregătirii cetățenești și atașamentul față de regim atît prin comportarea demnă și atitudinea mobilizatoare la secțiile de vot civile cît și prin voturile pentru Frontul Democrației Populare”¹². În armată, din numărul total al militarilor care au votat, 98,86% s-au pronunțat pentru candidații F.D.P.¹³.

În cadrul Marii Adunări Naționale, întrunită în prima sesiune la 7 aprilie 1948, s-a relevat cu satisfacție participarea, în calitate de deputați și a celor 11 reprezentanți ai armatei¹⁴, expresie și rezultat elocvent al drepturilor politice acordate militarilor.

Deputații militari au constituit de la început o prezență activă în dezbaterile și adoptarea diferitelor legi. Exprimînd poziția armatei, generalul-maior Iacob Teclu și sergentul Matei A. Tănase, care au participat la discuția generală asupra proiectului noii Constituții, s-au angajat să sprijine neprecupețit acest act fundamental, să apere pînă la sacrificiu noul regim și republica populară¹⁵.

Drepturile politice și cetățenești consfințite militarilor prin Constituție, precum și prevederile referitoare la importanța apărării patriei reflectau înalta semnificație acordată misiunilor încredințate armatei în cadrul statului socialist.

Un larg ecou și o deplină aprobare a găsit în rîndurile militarilor actul revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție, adoptat de plenara Comitetului Central al partidului din 10—11 iunie 1948 și votat de Marea Adunare Națională la 11 iunie același an. Eveniment de importanță istorică în cadrul procesului de instaurare a relațiilor socialiste de producție, naționalizarea a constituit o cotitură în viața

⁸ Gh. Țuțui, Gh. I. Ioniță, *Anii tumultuoși ai luptei pentru republică*, Edit. militară, București, 1978, p. 144—145.

⁹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare Arh. M.Ap.N.), fond Direcția Superioară Politică a Armatei (D.S.P.A.), dosar 19/1948, f. 164.

¹⁰ „Scînteia”, nr. 1151 din 21 iunie 1948.

¹¹ „Scînteia”, nr. 1092, din 7 aprilie 1948.

¹² Arh. M. Ap. N., fond D.S.P.A., dosar 28/1948, f. 73.

¹³ Ibidem, dosar 341/1948, tabel nr. 15.

¹⁴ „Glasul armatei”, nr. 541 din 28 martie 1948.

¹⁵ „Scînteia”, nr. 1096 din 10 iunie 1948.

țării, contribuind decisiv la lichidarea exploatării omului de către om, la crearea unui puternic sector socialist de stat, la trecerea la conducerea planificată a economiei. În același timp, desființând marea burghezie industrială, financiară și comercială și lichidând pozițiile economice ale capitalului străin, naționalizarea a făcut din clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist, clasa conducătoare și organizatoare a producției, permițând acesteia să planifice aprovizionarea și dotarea cu tehnică a armatei, iar în cazuri de excepție să folosească întreaga forță economică, industrială și financiară a țării pentru apărarea independenței și suveranității naționale.

Reflectind starea de spirit care exista în armată, în moțiunile, telegramele și scrisorile adoptate la mitingurile din unități și comandamente, militarii și-au exprimat vibrant sentimentele de deplină aprobare a acestui act revoluționar, precum și hotărîrea neclintită de a apăra cu strășnicie proprietatea socialistă, bunurile poporului. „Conștienți de însemnătatea acestei hotărîri — se arăta într-o astfel de moțiune — noi, ostașii armatei Republicii Populare Române, ne luăm angajamentul de a munci cu mai multă râvnă și mai mult avînt pentru desăvîrșirea pregătirii noastre ca apărători ai patriei care acum, mai mult ca oricînd, este a noastră, a tuturor celor ce muncesc”¹⁶.

Îndeplinind cu răspundere sarcinile specifice, armata și-a continuat acțiunile începute în perioada revoluției democratice vizînd încadrarea ei în opera de reconstrucție și redresare economică a țării, alături de masele populare. Răspunzînd chemărilor partidului, militarii au participat, în anii 1948—1950, alături de brigăzile de voluntari ale tineretului, pe marile șantiere naționale, precum și în campania de refacere și construire a unor căi ferate și șosele. „Elanul de muncă voluntară al U.T.M. — se arăta într-un buletin informativ al armatei din acea perioadă — antrenează continuu unitățile armatei, atît în lucrările de folos obștești, cit și în interiorul cazărmilor, creînd o adevărată atmosferă mobilizatoare în rîndul ofițerilor, subofițerilor și trupeii”¹⁷. Numai între 1 aprilie și 1 noiembrie 1948, aproape 1000 de militari, la care s-a alăturat o companie de căi ferate-construcții, au luat parte la executarea unor importante lucrări de terasamente și fundații pe șantierul Salva-Vișeu. Alături de masele muncitoare, mii de ostași și-au adus o contribuție importantă la terminarea depoului C.F.R. Craiova, a Fabricii de confecții București, a unor linii de tramvai din Timișoara, la repararea unor șosele în defileul Jiului, în zonele Sibiu, Brașov, Arad, Tîrgu Mureș, Buzău¹⁸.

Considerînd armata ca una din forțele importante, care, sub conducerea partidului, trebuia să se angajeze total, potrivit condițiilor și posibilităților ei, la procesul de transformare socialistă a agriculturii, de mare importanță pentru progresul social și economic al țării, raportul Comitetului Central al partidului prezentat la plenara din 3—5 martie 1949 indica : „în rîndurile ostașilor armatei Republicii Populare trebuie dusă o muncă de lămurire asupra drumului de ridicare a gospodăriei

¹⁶ „Glasul armatei”, nr. 603 din 14 iunie 1948.

¹⁷ Arh. M. Ap. N., fond D.S.P.A., dosar 28/1949, f. 32.

¹⁸ Ibidem, dosar 36/1948, f. 2, 39, 169, 181, 198, 231, 232, 248, 258 ; doasr 28/1948, f. 19-20, 32, 42, 148.

țărănești”, dintre militari urmînd să se pregătească „buni agitatori și propagandiști pentru popularizarea gospodăriei colective”¹⁹.

Partidul Comunist Român a pus în fața organelor și organizațiilor de partid și de tineret din armată sarcina ca, prin întreaga muncă politică desfășurată în unități și subunități, să lămurească „perseverent și adînc probema alianței strînse între proletariat și țărănime, explicînd temeinic necesitatea hegemoniei proletariatului în această alianță”, să „popularizeze superioritatea metodelor socialiste de gospodărire în agricultură, scoțînd în evidență avantajele gospodăriei colective”²⁰.

Cooperativizarea socialistă a agriculturii, care s-a realizat concomitent cu dezvoltarea industriei și consolidarea puterii revoluționare muncitorești-țărănești, a constituit un prilej de educare și formare a unei noi conștiințe în rîndurile ostașilor proveniți dintre țărani muncitori, pregătiți în unități și subunități pentru propagarea importanței și justiției acestui proces transformator, după trecerea lor în rezervă. „Soldatul trebuie educat în așa fel — arăta în mai 1950 tovarășul Nicolae Ceaușescu, la puțin timp de la investirea sa de către conducerea superioară a partidului, în funcția de șef al Direcției Superioare Politice a Armatei și adjunct al ministrului, cu gradul de general-maior — încît (...) să înțeleagă că drumul, pentru a scăpa de mizerie, este gospodăria colectivă (...). El trebuie să știe că apărînd independența țării, el apără viitorul său mai bun și al copiilor săi”²¹. Din acei ani, 1950—1954, decisivi pentru fizionomia nouă a forței militare a României, în care a făcut parte din conducerea superioară a armatei, s-au întipărit adînc în conștiința militarilor clarviziunea, perseverența, fermitatea partinică, spiritul novator cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu a militat pentru adîncirea procesului de transformare revoluționară a organismului militar al țării, pentru imprimarea acelor trăsături care să-i confere atributul de armată populară, pusă pe de-a-ntregul în slujba poporului, a partidului, și socialismului. Este încărcat de semnificații faptul că, încă din acea perioadă, tovarășul Nicolae Ceaușescu a promovat o concepție nouă, revoluționară, cu privire la integrarea tot mai activă a armatei în opera de construire a socialismului, ceea ce a determinat modificări substanțiale în concepția existentă în acea vreme despre funcțiile și rolul armatei în viața social-politică și economică a României, despre rolul hotărîtor și multiplele semnificații ale unității dintre armată și popor. „Izvorul principal al tăriei armatei noastre populare — arăta în 1953 tovarășul Nicolae Ceaușescu — este legătura ei de nedespărțit cu poporul, credința ei nestrămutată față de popor”²². În acest sens este semnificativ faptul că în urma indicațiilor șefului Direcției Superioare Politice a Armatei, privind lărga și continua preocupare de a convinge masele de ostași asupra necesității istorice a organizării pe baze socialiste a agriculturii, s-a stabilit ca 25% din temele pregătirii politice a militarilor în termen să explice și să popularizeze acțiunea de

¹⁹ „Scnteia”, nr. 1378, din 18 martie 1949.

²⁰ *Directiva muncii politice pe anul de instrucție 1949—1950*, în Arh. M. Ap. N., fond D.S.P.A., dosar 190/1949, f. 23.

²¹ Arh. M. Ap. N., fond D.S.P.A., dosar 9/1950, f. 409.

²² „Apărarea patriei”, nr. 235 (2230) din 3 octombrie 1953.

cooperativizare, iar toate publicațiile militare, casele armatei de garnizoană și cluburile ostășești să sprijine activ și multilateral această acțiune²³.

Ca rezultat al muncii de lămurire și atragere pe calea agriculturii socialiste, numai în primii doi ani ai acestei acțiuni în cooperativele agricole s-au înscris peste 2700 militari în termen și peste 4400 de părinți ai ostașilor, gradaților, elevilor școlilor militare și cadrelor²⁴. În același timp, punind în practică hotărârile partidului, Direcția Superioară Politică a elaborat un complex de măsuri organizatorice și politice menit să asigure pregătirea în armată a unui important număr de cadre politice și tehnice necesar acestui proces transformator: organizatori de partid pentru cooperative agricole de producție (în epocă gospodăriei agricole colective), locțiitori politici ai directorilor întreprinderilor agricole de stat și întreprinderilor de mecanizare a agriculturii, brigadieri, tractoriști, contabili și socotitori. Prin cursuri special destinate au fost pregătiți, dintre militarii în termen, numai între anii 1950—1953, peste 26 800 specialiști agricoli: 14 686 tractoriști, 6150 contabili, 2500 brigadieri, 2 283 activiști politici și 1191 socotitori²⁵; această acțiune a continuat în perioada următoare, contribuind la asigurarea succesului politicii partidului în agricultură, la creșterea și dezvoltarea noilor detașamente ale clasei muncitoare din mediul rural, la întărirea legăturii dintre armată și popor.

Concomitent cu importanta contribuție adusă de instituția militară, la transformarea treptată pe baze socialiste a agriculturii, armata a continuat să fie o prezență activă în miezul evenimentelor vieții politice interne. Astfel, alături de milioanele de muncitori, țărani, intelectuali, români și din rîndul naționalităților conlocuitoare, militarii au luat parte la 3 decembrie 1950 la primele alegeri pentru organele locale ale administrației de stat. Sutele de deputați militari aleși atunci și în anii următori, dovadă vie a prestigiului de care se bucură armata în rîndul poporului, au participat activ la rezolvarea unor probleme locale, de interes obștesc, precum și la acțiunile cetățenești, dînd dovadă de spirit civic, de inițiativă, demonstrîndu-și astfel și în acest domeniu de activitate potențele creatoare în amplul proces de făurire a noii societăți.

Aceeași prezență activă au avut-o militarii și la dezbaterile noii legi fundamentale a statului adoptată în anul 1952. „Împreună cu întregul popor muncitor — declara deputatul general-maior Nicolae Ceaușescu la cea de-a XIII-a sesiune a Marii Adunări Naționale din septembrie 1952 — ofițerii, sergenții și soldații Forțelor Armate ale Republicii Populare Române au participat activ la discutarea proiectului de Constituție. Ei au legat strîns această acțiune cetățenească de îndatoririle lor militare, întărind ordinea și disciplina militară, perfecționînd măiestria lor de luptă și ridicînd nivelul pregătirii politice”²⁶.

Reflectînd profundele schimbări de ordin social, economic și politic intervenite în primii ani ai revoluției socialiste, cea de a doua Constituție a Republicii oglindea trăsăturile fundamentale ale orînduirii sociale și de stat, statornicind sistemul organelor statului în conformitate cu noua

²³ Arh. M. Ap. N., fond D.S.P.A., dosar 132/1950, f. 159.

²⁴ Ibidem, dosar 504 1951, f. 57.

²⁵ Ibidem, dosar 116/1953, f. 1.

²⁶ „Scinteia”, nr. 2462 din 25 septembrie 1952.

organizare administrativă a teritoriului. Menținute și în noua Constituție, prevederile privind acordarea deplinelor drepturi cetățenești, inclusiv acela de a alege și a fi ales, precum și cele care defineau apărarea patriei drept „datoria sfântă a fiecărui cetățean al Republicii Populare Române” (articolul 92), au constituit suportul responsabilității civile a militarilor, al profundului atașament la altele idealuri ale socialismului. „Prin crearea armatei populare — arăta la dezbaterile proiectului noii Constituții deputatul general-locotenent Iacob Teclu — s-a întărit legătura armatei cu poporul, iar participarea militarilor la viața politică a țării și-a căpătat adevăratul ei conținut (...). Sute de militari participă la conducerea treburilor obștești ca deputați în sfaturile populare”²⁷.

Angajarea fermă, responsabilă a militarilor la principalele evenimente interne a fost reliefată și cu prilejul alegerilor de deputați pentru Marea Adunare Națională de la 30 noiembrie 1952. Aplicînd în practică indicațiile trasate de conducerea partidului, munca desfășurată de comandanți, organele și organizațiile de partid și de tineret din armată în săptămînile premergătoare alegerilor a cuprins — după cum se arăta într-un document de analiză a acestor activități — „întreaga masă de militari” care „au votat aproape sută la sută pentru candidații Frontului Democrației Populare”²⁸, între care s-au numărat și 16 reprezentanți ai oștirii aleși deputați²⁹.

Armata a fost, prin reprezentanții săi, un factor activ și în explicarea și propagarea politicii partidului în campania electorală pentru alegerile de deputați în consiliile (sfaturile) populare de la 20 decembrie 1953. Prin Direcția Superioară Politică au fost selecționați 1 848 de ofițeri, care, după o temeinică instruire, au fost repartizați în toate regiunile administrative ale țării, unde au desfășurat, timp de peste două săptămîni, o bogată activitate în campania electorală la sate. Din totalul voturilor exprimate în armată, peste 99 % au fost pentru candidații Frontului Democrației Populare, printre deputații declarați aleși aflîndu-se și 873 militari, dintre care 295 în sfaturile populare comunale, 221 în sfaturile populare raionale, 46 în sfaturile populare regionale și 311 în sfaturile populare orășenești³⁰.

Și în anii următori alegerile pentru organul suprem al puterii de stat și pentru organele locale au constituit pentru organele și organizațiile de partid din unități un prilej de îmbunătățire a muncii, o nouă și largă desfășurare a activității politice și educative pentru obținerea de noi succese în pregătirea militarilor.

În tot acest timp, armata a continuat să reprezinte un important factor politico-organizatoric în acțiunile pentru transformarea socialistă a agriculturii atât prin pregătirea de specialiști agricoli necesari acestui proces³¹, cît și prin vasta și multilaterală activitate politică desfășurată de organizațiile de partid în rîndurile militarilor în termen pentru trans-

²⁷ „Scinteia”, nr. 2462 din 25 septembrie 1952.

²⁸ Arh. M. Ap. N., fond D.S.P.A., dosar 50/1952, f. 74.

²⁹ „Apărarea patriei”, nr. 287 (1971) din 3 decembrie 1952.

³⁰ Arh. M. Ap. N., fond D.S.P.A., dosar 161/1953, f. 49.

³¹ Numai între anii 1959 — 1961 au fost pregătiți sau și-au perfecționat cunoștințele peste 22 000 de mecanici auto, șoferi și tractoriști care, în majoritate, s-au îndreptat spre sectoarele de muncă din agricultură, (Arh. M. Ap. N., fond Microfilme, rola F II 3 288, cadrul 452).

spunerea în practică a sarcinilor trasate de partid privind munca de convingere a țăranimii muncitoare asupra avantajelor cooperativizării. În acest sens, în vara anului 1956 șeful Direcției Superioare Politice cerea organelor politice să desfășoare o intensă muncă cu militarii în termen și în special cu cei ce urmau să fie trecuți în rezervă pentru cunoașterea și aplicarea în viață a „Rezoluției ședinței plene a Comitetului Central al partidului“ din 16—17 iulie 1956 cu privire la măsurile pentru realizarea sarcinilor stabilite de Congresul al VII-lea al partidului în domeniul transformării socialiste a agriculturii³². Organele și organizațiile de partid aveau datoria să asigure, paralel cu însușirea de către militari a hotărârilor acestei rezoluții, ca fiecare ostaș întors în mediul sătesc după trecerea în rezervă să fie în primele rânduri ale țăranilor muncitori în cooperativele agricole de producție, „să muncească cu râvnă în cadrul acestora pentru sporirea producției agricole, pentru apărarea și continua dezvoltare a proprietății obștești, să fie un bun propagandist și agitator înflăcărat în rindurile țăranilor muncitori pentru transformarea socialistă a agriculturii³³.

Deși mai puțin angajați în sectorul industrial și al construcțiilor, militarii au participat, în perioada anilor 1952—1955, la edificarea unor obiective industriale sau culturale: stadionul „23 August” din București, hidrocentrala de la Bicaz, uzinele chimice de la Năvodari, liniile de cale ferată Cerna-Jiu, Ozana-Cracău, la construirea, extinderea și modernizarea unor importante drumuri, poduri și șosele, precum și a căilor ferate.

Datorită calităților lor politico-morale, disciplinei și spiritului de ordine ce caracterizează de fapt întreaga armată, ostașii țării au fost chemați să intervină în împrejurări excepționale, de factură diversă, în care se impunea un efort concentrat, intens și prompt pe plan regional sau național. Astfel, unitățile militare au fost solicitate să participe în cazul unor înzăpeziri de proporții, cum a fost viscolul din anul 1954, precum și în acțiunile de protecție împotriva inundațiilor sau înghețurilor. Referindu-se la „actele de patriotism de care au dat dovadă militarii în acțiunile de dezăpezire și de asigurare a aprovizionării populației cu produse alimentare”, într-un buletin informativ de la începutul anului 1954 se făcea precizarea că această activitate, care a fost primită cu deosebită răspundere în întreaga armată, „a devenit principala sarcină ce a stat în cadrul preocupărilor organelor politice, organizațiilor de partid și utemiste”³⁴. Acestea au luat toate măsurile organizatorice și politice pentru îndeplinirea cerințelor reieșite din chemarea Comitetului Central al partidului și a Consiliului de Miniștri de a duce la bun sfârșit misiunea încredințată. Pe întreaga perioadă cît unitățile militare au participat la dezăpezirea orașelor, satelor, a drumurilor, podurilor, șoselelor și căilor ferate, în majoritatea unităților s-au format detașamente de militari încadrați cu comandanți și locuitori politici. În fiecare din aceste formațiuni s-au constituit organizații de partid și uteciste, care, prin întreaga lor activitate, au contribuit în mare măsură la desfășurarea acțiunii în bune condiții.

³² „Scinteia”, nr. 3 660 din 28 iulie 1956.

³³ Arh. M. Ap. N., fond D.S.P.A., dosar 7/1956, f. 25.

³⁴ Arh. M. Ap. N., fond Microfilme, rola F II 2.863, cadrele 494—495.

Armata a continuat să acționeze pentru sprijinirea lucrătorilor din întreprinderile agricole de stat și de mecanizare a agriculturii, în special la strînsul și depozitatul cerealelor. Astfel, în anul 1956 armata a participat la campaniile agricole de primăvară, vară și toamnă cu un număr de 87 523 de militari, din care 82 023 la gospodăriile agricole de stat și 5500 la întreprinderile de mecanizare a agriculturii. Din numărul total al militarilor 9196 erau tractoriști (mecanici și șoferi)³⁵. În anul 1959 au fost repartizați la strînsul recoltelor în gospodăriile agricole de stat peste 120 000 de militari, în anul 1960 au lucrat pe ogoare 53 000 militari în termen și 120 000 de tineri „surplus de contingent”, iar în anul 1964, armata a contribuit la diferite activități în cadrul Trustului central Gostat cu 25 000 de militari și la transportul cerealelor cu aproape 4000 autocamioane³⁶. În toate campaniile agricole la care au participat militarii au muncit cu abnegație, depășind de cele mai multe ori normele prevăzute în convențiile încheiate cu Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare. Aceasta a permis Ministerului Apărării Naționale să-și acopere cheltuielile legate de această activitate din veniturile obținute și să realizeze și un beneficiu, care s-a ridicat în anul 1960 la peste 1 231 000 lei, iar în anul 1965 la 4 700 000 lei³⁷.

Armata a răspuns, de asemenea, la toate acțiunile desfășurate pe plan național pentru colectarea și predarea metalelor vechi, pentru realizarea de economii și combaterea risipei. Prin intensa activitate desfășurată de organele și organizațiile de partid din unități s-au obținut importante succese la reducerea normelor de consum și de întreținere, a procentului stabilit la scăzămintele de alimente și alte materiale prin depozitare, la îmbunătățirea activității atelierelor de reparații a armamentului și tehnicii din dotare, prelungirea duratei de funcționare a acestora, la întreținerea echipamentului, folosirea rațională și cu randament sporit a terenurilor agricole din jurul unităților care nu puteau fi date circuitului economic, degrevarea planului de aprovizionare din fondul central, precum și la îmbunătățirea hranei militarilor prin valorificarea producției realizate de gospodăriile ajutoare ale armatei³⁸. În același timp, în anii 1956—1960 armata a trecut în circuitul economic bunuri materiale disponibile în valoare de aproape 124 milioane lei³⁹. Analizînd cerințele unităților, conducerea armatei a reușit să realizeze în bună măsură sarcinile puse de Congresul al VII-lea al partidului de mărire a suprafețelor destinate agriculturii. În cursul anului 1958 au fost predate definitiv Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare și consiliilor populare 25 537 hectare, iar în folosință provizorie 54 450 hectare⁴⁰. Totodată, începînd din 1958, armata a transferat, în subordinea Oficiului Național de Turism, nou înființat, un număr important de vile și case de odihnă din stațiuni de pe litoral⁴¹.

³⁵ Ibidem, rola F II 2899, cadrul 710.

³⁶ Ibidem, fond 467, dosar 23 1959, f. 357, dosar 6 1960, f. 179—180, dosar 5 1964, f. 109.

³⁷ Ibidem, fond D.S.P.A., dosar 5 1960, f. 288; fond C.P.S., dosar 8/1965, f. 234.

³⁸ Ibidem, fond 467, dosar 23/1960, f. 14.

³⁹ Ibidem, dosar 5/1960, f. 15; fond 467, dosar 6/1963, f. 34—36, 179—180.

⁴⁰ Ibidem, dosar 5/1960, f. 16.

⁴¹ Coloșel dr. Constantin Toderășcu, colonel Ion Fetcu, *Linii definitorii ale dezvoltării armatei române stabilite de Partidul Comunist Român în anii 1955—1965*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 9, Edit. militară, București, 1981, p. 141.

În etapa construirii bazelor societății socialiste, una din cele mai complexe din istoria armatei române, s-au produs profunde transformări în toate compartimentele vieții ostășești. Solid racordată la structura și caracterul noii orinduirii, armata a devenit o adevărată școală pentru educarea în spiritul socialismului a tinerei generații. Ea s-a angajat plener la îndeplinirea politicii partidului și statului, la transpunerea în viață a hotărârilor privind naționalizarea principalelor mijloace de producție și trecerea la industrializarea socialistă a țării, la cooperativizarea agriculturii, la explicarea și popularizarea ideilor cuprinse în documentele congreselor și plenarelor partidului comunist, ale programelor și manifestelor Frontului Democrației Populare, participând nemijlocit la realizarea unor obiective ale construcției socialiste. Relevând prezența armatei, în toate transformările sociale decisive pentru viitorul României tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că aceasta „a participat activ și a militat pentru toate transformările revoluționare din țara noastră. Armata a participat nu în general, ci în mod concret, inclusiv în sate, în întreprinderi, în cartiere, la întreaga activitate de transformări revoluționare ale societății și, în felul acesta, ea s-a contopit cu interesele generale ale națiunii noastre și constituie o forță puternică în construcția socialismului, în apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității țării”⁴².

În perioada deschisă de Congresul al IX-lea al partidului, cea mai bogată în împliniri din întreaga istorie națională, dominată de puternica personalitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu, eminent om politic și de stat, înflăcărat revoluționar și patriot, s-a dezvoltat concepția fundamentală proprie, în concordanță cu realitățile concret-istorice, interne și internaționale, privind unitatea și indivizibilitatea procesului complex de edificare și apărare a socialismului. În viziunea politico-militară a partidului comunist, a tovarășului Nicolae Ceaușescu integrarea tot mai profundă a armatei în viața economică, socială și spirituală, participarea nemijlocită, activă, la ampla operă constructivă a țării, la traducerea în viață a politicii interne și externe a partidului și statului, la adoptarea și traducerea în viață a deciziilor, se evidențiază ca o parte inseparabilă a legăturii indisolubile dintre apărarea țării și dezvoltarea edificiului ei economic, a includerii organice a instituției militare în efortul constructiv socialist. Ca organizație socială integrată în ansamblul social-global, ca „parte inseparabilă a statului” care reprezintă un „important sector al activității statului nostru”⁴³, armata, instituție specializată în domeniul apărării patriei, a evoluat continuu, în pas cu dezvoltarea societății socialiste, perfecționându-și neconținut relațiile sale cu angrenajul social și statal. Mutațiile produse în structura socială și de clasă a României în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, perfecționarea neconținută a cadrului organizatoric al participării tot mai largi și active a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la conducerea vieții economico-sociale, la elaborarea și îndeplinirea deciziilor s-au răsfrânt permanent și asupra armatei, care, concomitent cu pregătirea multilaterală pentru îndeplinirea prio-

⁴² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate* vol. 9, p. 271.

⁴³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 521, 519.

ritară a funcției sale de bază, își aduce o contribuție însemnată la progresul general al țării.

Instituția militară a continuat să se manifeste ca o prezență activă în însuși miezul marilor evenimente ale țării. Personalul armatei a fost larg antrenat în examinarea problemelor fundamentale ale politicii interne și externe pe baza documentelor partidului ^{43bis}, și statului, sprijinind aplicarea în practică a tuturor măsurilor stabilite. Unitatea politico-ideologică a poporului nostru, faptul că Partidul Comunist Român conduce atît societatea, cît și fiecare componentă a ei în parte, asigură în permanență înfăptuirea conexiunii între activitatea armatei și a celorlalte organisme statale și sociale, precum și tăria instituției militare a țării. „Înseși ridicarea capacității de luptă, posibilitățile de dotare tehnică, felul în care armata noastră va fi nevoită să lupte—dacă se va ajunge acolo—cer—arată tovarășul Nicolae Ceaușescu—o strînsă legătură cu poporul, o participare activă la întreaga viață socială, prin aceasta sudindu-se strîns această unitate inseparabilă și asigurînd, în același timp, armatei noastre sprijinul activ din partea întregii națiuni, în orice condiții”⁴⁴.

Una din caracteristicile etapei istorice pe care o parcurge națiunea română este dată de creșterea continuă a rolului statului și a componentelor sale specializate, inclusiv a principalei instituții însărcinate să joace rolul primordial în apărarea țării. Această sporire a rolului statului a vizat realizarea unui cadru organizatoric corespunzător pentru funcționarea unitară a tuturor sectoarelor de activitate, pentru aplicarea exemplară a politicii de adîncire continuă a democrației socialiste. În actuala etapă de dezvoltare a țării evoluția statului în cadrul societății, împletirea tot mai strînsă a activității statale și obștești a avut repercusiuni directe și asupra rolului și sarcinilor armatei în ansamblul social, al unității dintre instituția militară a țării și popor.

Locul și rolul armatei în sistemul statal a continuat să se realizeze în diverse ipostaze: subordonare față de organele de stat investite cu responsabilități vizînd direct organismul militar, relații de îndrumare și control în raporturile sale cu diferite organe de stat care au sarcini de apărare, colaborare cu alte componente statale în soluționarea unor probleme de interes particular sau național, precum și raporturi directe de la organizație la organizație⁴⁵.

O expresie a rolului pe care-l are armata în viața societății, a responsabilității politice ce revine instituției militare, a integrării organice în statul nostru socialist este dată de includerea reprezentanților săi în diferite organisme ale puterii și administrației de stat.

Direct sau indirect, ca instituție sau prin componenții săi, armata ia parte la funcționarea organelor puterii de stat—Marea Adunare Națională, Consiliul de Stat—pe plan central, a organelor administrației

^{43bis} La dezbaterile proiectelor de Directive ale Congresului al IX-lea au luat cuvîntul aproape 22 200 de militari și personal muncitor civil, iar la discutarea în organizațiile de partid a proiectului de statut al Partidului Comunist Român au participat 32 556 de membri și candidați de partid, dintre care 8 171 au luat cuvîntul. La dezbaterile Tezelor și Proiectului de Directive ale Congresului al X-lea, au luat cuvîntul peste 8 000 de comuniști și 15 000 de uteciști (Arh. M. Ap. N., fond C.P.S., dosar 10/1965, f. 6, dosar 47/1969, p. 14).

⁴⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 521.

⁴⁵ *Armata Republicii Socialiste România*, Edit. militară, București, 1978, p. 20.

de stat — Consiliul de Miniștri —, a unor organisme cu caracter de partid și de stat — Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, Consiliul Apărării, Consiliul Culturii și Educației Socialiste —, precum și la activitatea Frontului Democrației și Unității Socialiste. De asemenea, armata este prezentă în consiliile populare, în comitele executiv ale acestora, precum și în consiliile locale de apărare, participând activ la soluționarea și rezolvarea sarcinilor organului de stat în care își desfășoară activitatea.

Prezența reprezentanților armatei în aceste organe și organisme este o consecință directă a faptului că militarii se bucură, ca de altfel toți cetățenii țării, de depline drepturi politice. În același timp, membri partidului comunist și ai organizației tineretului din armată pot alege sau pot fi aleși ca membri ai organelor centrale și locale de partid sau ai Uniunii Tineretului Comunist.

Ca membri ai Comitetului Central al partidului, ai organelor de partid județene, municipale, orașenești și comunale sau ca deputați, militarii participă activ și nemijlocit la viața politică a țării, la actul de exercitare a puterii politice, la dezbateră, elaborarea și adoptarea deciziilor, la abordarea și soluționarea diverselor probleme, în principal a acelor care au tangență cu domeniul militar.

Astfel, la conferințele organizațiilor de partid județene, municipale și orașenești care au avut loc în preajma Congresului al X-lea al partidului, cei aproape 1500 de delegați militari ai organizațiilor de partid din armată au contribuit la dezbateră problemelor de interes local, informind pe delegați asupra preocupărilor comuniștilor militari pentru întărirea capacității de luptă a unităților⁴⁶.

La alegerile care au avut loc în organizațiile de partid amintite au întrunit sufragiul comuniștilor delegați 145 de membri de partid militari, comandanți de garnizoane, secretari și consiliilor politice și comitetelor de partid, comandanți ai centrelor militare și alte cadre cu munci de conducere din comandamente și unități⁴⁷.

Participarea activă a ofițerilor la viața politică a țării, la rezolvarea problemelor majore ale dezvoltării și afirmării națiunii este ilustrată și de creșterea permanentă a numărului militarilor aleși în cele mai înalte organe de decizie de partid și legislative ale țării. Astfel, la Congresul al XI-lea al partidului au fost aleși ca membri sau supleanți în Comitetul Central 13 generali și ofițeri superiori, iar în martie 1975, 16 cadre ale armatei au fost alese în Marea Adunare Națională⁴⁸.

Integrarea armatei în viața socială a țării și-a găsit o puternică expresie și în încadrarea activă a ei la înfăptuirea măsurilor de dezvoltare a economiei naționale, la întreaga operă de edificare a societății socialiste.

Unită în interese și aspirații cu întreaga națiune, armata și-a sporit participarea, pe multiple planuri, la rezolvarea unor sarcini ale construcției economice. Această importantă funcție socială a armatei derivă din însăși concepția partidului conform căreia după cum toți oamenii muncii împletesc munca productivă cu activitățile de instruire militară tot așa și ostașii trebuie să îmbine pregătirea de luptă cu participarea.

⁴⁶ Arh. M. Ap. N., fond C.P.S., dosar 17/1968, f. 19.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ „Apărarea patriei”, nr. 10 (6265) din 12 martie 1975.

lor la activitățile productive în cadrul economiei naționale. În același timp, activitatea în economia națională înseamnă pentru importante grupuri de specialiști-geeniști, pontonieri, feroviar, conducători de autovehicule, cadre militare cu specialități tehnice — rezolvarea unor sarcini ale instrucției în condiții apropiate cîmpului de luptă. Încă în februarie 1966, subliniind contribuția adusă de militari la limitarea și lichidarea urmărilor inundațiilor pe valea Crișului, tovarășul Nicolae Ceaușescu reliefa noile sarcini ce reveneau armatei în realizarea unor obiective ale construcției socialiste. „Armata noastră — care are rolul de a apăra cuceririle revoluționare ale poporului — preciza secretarul general al partidului — este totdeauna gata nu numai să-și îndeplinească cu cinste, dacă va fi nevoie, această înaltă îndatorire, dar și să ia parte activă, să ajute și să contribuie, alături de întregul popor, la munca pașnică de construire a socialismului”⁴⁹.

Concomitent cu pregătirea de luptă și politică necesară menținerii unei capacități combative ridicate, cu sprijinul acordat instruirii gărzilor patriotice și detașamentelor de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei, militarii, înțelegînd conținutul profund patriotic al datoriei de a participa activ la opera de construcție, au realizat numeroase edificii și obiective economico-sociale. Alături de formele, devenite tradiționale, de activitate productivă a armatei, cum sînt construirea de șosele, poduri și căi ferate, în perioada de după anul 1965 au apărut și s-au intensificat preocupările pentru construcția de obiective industriale, turistice și social-culturale, de locuințe, executarea unor sisteme hidrotehnice și de irigații, participarea la extracția de cărbune și petrol.

Unul din principalele sectoare în care s-a materializat munca militarilor și care a conferit noi dimensiuni laturii economice a funcției sociale a armatei a fost, în intervalul 1966—1970, cel al construcțiilor industriale. Intensificarea încadrării armatei în activitatea constructivă în acel cîncin al s-a concretizat în participarea militarilor la dezvoltarea și modernizarea a peste 40 de întreprinderi productive și la construirea unui important număr de unități industriale, între care Combinatul petrochimic Pitești, combinatele chimice Govora și Slobozia, Uzina de piese auto Sibiu, Fabrica de porțelan Alba Iulia, Fabrica de fibrolemnoase Drobeta-Turnu Severin. Deosebit de consistent a fost, în aceeași perioadă de timp, aportul militarilor la construirea și modernizarea a 1400 kilometri drumuri de interes național, la executarea sau refacerea a peste 1800 metri liniari de poduri și podețe, a peste 300 km dublări de linii căi ferate, 3629 kilometri de linii de diferite tipuri, 3142 kilometri lucrări de întreținere linii căi ferate, aproape 8 milioane metri cubi terasamente și consolidări, precum și la sistematizarea de stații și diverse alte construcții feroviare. Dintre realizările de mare amploare din domeniul comunicațiilor la care au participat militarii, cele mai importante au fost: construirea autostrăzii București-Pitești, a podului de peste Dunăre de la Vadul Oii-Giurgeni, a aeroportului internațional Otopeni, precum și modernizarea și extinderea portului maritim Constanța⁵⁰.

⁴⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Edit. politică, București, 1968, p. 248—249.

⁵⁰ Colonel Mihai Inoan, colonel Tudor Tamaș, *Funcția socială a armatei*, Edit. militară, București, 1973, p. 128—129.

Un alt sector în care armata își aduce contribuția la dezvoltarea economiei naționale este cel al lucrărilor de irigații și de îmbunătățiri funciare. În perioada 1966—1970, în sistemele de irigații Valea Carasu, Terasa Brăila, Nicorești-Tecuci, Calafat-Băilești și altele, precum și la îmbunătățirile funciare din zona barajelor Paltinu, Cățelu, Argeș și Cîmpulung, militarii au executat lucrări de investiții în valoare de 2,41 miliarde lei⁵¹.

Prețuind în mod deosebit această activitate de mare importanță pentru realizarea sarcinilor dezvoltării economiei socialiste, secretarul general al partidului cerea armatei în februarie 1970 să îndeplinească pregătirea militară cu munca practică pentru construcția socialismului pentru că „Numai în măsura în care îmbină în mod armonios pregătirea de luptă cu participarea la opera de edificare a socialismului, armata își îndeplinește cu adevărat îndatorirea față de popor, față de patrie”⁵².

Și în cincinalul 1971—1975 militarii au înregistrat succese importante în executarea sarcinilor ce le-au revenit în economia națională. Alături de oamenii muncii, militarii au participat la construirea, lărgirea și modernizarea a peste 100 de capacități industriale, la realizarea unor importante construcții social-culturale cum sînt: sediile unor instituții de stat și de cultură, spitale, teatre, hoteluri, cămine, săli de sport, blocuri de locuințe, expoziții, precum și la dezvoltarea unor complexe turistice de pe litoral. Au continuat, de asemenea, lucrările pentru construirea, extinderea și modernizarea drumurilor, podurilor și șoselelor cu trafic intens, a stațiilor și căilor ferate, precum și electrificarea acestora. Printre succesele deosebite în domeniul construcțiilor rutiere s-a numărat realizarea drumului național „Transfăgărășanul”, în lungime de 89 kilometri, care străbate cei mai înalți munți ai țării⁵³. Apreciind contribuția hotărîtoare a militarilor, a unităților de genişti care și-au demonstrat cu acest prilej capacitatea inginerască și de lucru, dîrzenia și hotărîrea de a înfrînge orice greutăți, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva, cu prilejul inaugurării impunătoarei realizări, că aceasta îndreptățește conducerea partidului să încredințeze și în viitor armatei noi obiective de realizat. „În felul acesta, — sublinia secretarul general al partidului în septembrie 1974 — odată cu pregătirea militară și politică, cu ridicarea capacității de luptă pentru a fi gata în orice moment să apere cuceririle revoluționare și independența patriei noastre, militarii vor participa la activitatea practică de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România. În definitiv, adevărata capacitate de apărare a patriei stă în forța economică și politică a țării, în unitatea de nezdruccinat a întregului nostru popor în jurul partidului”⁵⁴.

Angajați puternic în întrecerea socialistă, în realizarea integrală a lucrărilor de investiții — pe șantierele industriale și de irigații — la care cota de participare pentru armată s-a ridicat în cursul cincinalului 1971—1975 la peste 6,74 miliarde lei, ostașii constructori demonstrînd un înalt spirit de organizare, disciplină și ordine, au executat în cele 26

⁵¹ *Armata Republicii Socialiste România*, p. 51.

⁵² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate* vol. 4, p. 595.

⁵³ *Armata Republicii Socialiste România*, p. 51, 53.

⁵⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate* vol. 10, 1974, p. 769.

sisteme, lucrări de amenajare pentru irigații însumând peste 250 000 de hectare, cu 55 000 mai mult decât s-a prevăzut inițial și au realizat cu șapte luni mai devreme sarcinile avute pe șantierele construcțiilor industriale. De asemenea, unitățile feroviare au îndeplinit acel cincinal cu 134 de zile înainte de termen, iar unitățile de drumuri și poduri cu 100 de zile în avans⁵⁵. Pentru toate aceste importante succese, în anii 1971—1975 peste 700 de cadre și militari în termen au fost decorați cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România, iar 4 au primit titlul de „Erou al muncii socialiste”. De asemenea Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist a acordat Diploma de onoare la 36 organizații ale tineretului comunist din armată precum și unui număr de 555 tineri militari. Aprecierea deosebită pe care partidul și conducerea de stat au dat-o contribuției militarilor la întreaga activitate productivă în cadrul economiei naționale a fost exprimată la adunarea activului de partid din armată din 10 decembrie 1975 : „Putem spune deci — preciza tovarășul Nicolae Ceaușescu — că, în realizarea cincinalului înainte de termen, în toate succesele pe care le-am obținut, armata noastră a fost prezentă nu numai prin îndeplinirea sarcinilor sale militare, dar și prin activitatea sa economică, aducând o contribuție importantă la toate aceste realizări”⁵⁶.

Prin munca desfășurată de militari pe șantierele economiei naționale, în agricultură, la lucrările de irigații și de combatere a eroziunii solului, în domeniul extinderii și modernizării rețelei de transport, pe lângă importanța economică în sine, armata contribuie la asigurarea pregătirii unor importante contingente de specialiști necesari sectoarelor de activitate respective, cit și la conturarea și definirea profilului lor politico-moral de constructori și apărători ai patriei, la promovarea cultului muncii, la angajarea tinerei generații la îndeplinirea politicii partidului. Organele și organizațiile de partid, întreaga armată răspund astfel cerinței formulate de secretarul general al partidului ca timpul petrecut de ostași pentru îndeplinirea stagiului militar să fie o perioadă nu numai de pregătire de specialitate, dar și o înaltă școală politică, astfel încât atunci când se reintorc în viața civilă, în unitățile industriale și agricole, în învățământ tinerii să participe din plin la desfășurarea întregii activități, la îndeplinirea hotărârilor partidului și guvernului.

În spiritul indicațiilor Secretariatului Comitetului Central al partidului din octombrie 1974 și a cerințelor Congresului al XI-lea al partidului, armata s-a angajat mai larg, cu întregul ei potențial ideologic și pedagogic, la vasta operă educațională condusă de partid. La mijlocul anului 1975 în grupurile de lectori ale comitetelor județene de partid activau 1084 de cadre militare, iar 3324 făceau parte din comisii și comitete cu împuterniciri în domeniul activității obștești și din colective de conducere ale organizațiilor culturale și sportive. Cu prilejul campaniei electorale din același an, peste 1350 de cadre militare au luat parte activă la organizarea și desfășurarea unor activități în întreprinderi, instituții, școli, case de cultură, cămine culturale, aducând astfel o contribuție de seamă la dezvoltarea conștiinței socialiste a cetățenilor patriei. Cadrele militare au susținut în anii 1971—1975 peste 25 000 de expuneri în rindu-

⁵⁵ *Armata Republicii Socialiste România*, p. 54.

⁵⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate* vol. 12, p. 257.

rile oamenilor muncii, ale tineretului din uzine, școli și universități, cit și în mediul sătesc⁵⁷.

Deosebit de importantă pentru întărirea legăturii indestructibile dintre armată și popor a fost și măsura aplicată din anul 1975 ca depunerea jurământului militar să se desfășoare, acolo unde este posibil, la locuri istorice, în piețe publice și în alte locuri adecvate, care permit participarea largă a tineretului, a oamenilor muncii la aceste festivități solemne.

Parte integrantă a sistemului nostru social-politic, armata a continuat și după Congresul al XI-lea să ia parte la viața politică, economică, culturală, științifică, diversificându-și și adâncindu-și legăturile continue cu poporul. Mai mult ca oricând, în acest răstimp de efervescentă viață politică, militarii de toate gradele au participat la activitatea organelor de partid, de stat și obștești, ca delegați sau invitați la Conferința Națională ale partidului din decembrie 1977 și decembrie 1982, la cel de-al XII-lea Congres al partidului, expunându-și punctul de vedere asupra principalelor hotărâri care privesc destinele țării. Adeziunea unanimă a armatei la ideile cuprinse în raportul prezentat de secretarul general al partidului la cel de-al XII-lea Congres, la hotărârile adoptate de acest mare forum al comuniștilor, deplina încredere de care se bucură membrii de partid din rândurile militarilor sînt ilustrate și de faptul că 11 comuniști cu funcții de conducere au fost aleși în Comitetul Central al Partidului Comunist Român⁵⁸. De asemenea, militarii au participat cu entuziasm la campania electorală și la alegerile din 9 martie 1980, din rîndul lor fiind aleși numeroși deputați în organele locale ale puterii de stat și în Marea Adunare Națională⁵⁹.

O etapă nouă cunoaște în actualele condiții îndeplinirea de către militari a sarcinilor ce le revin în economia națională, ceea ce a permis Ministerului Apărării Naționale să-și acopere cheltuielile de producție din veniturile obținute și să realizeze și un beneficiu însemnat. La loc de cinste se înscriu — de asemenea — eforturile militarilor constructori participanți la realizarea metroului din București, a celor de la unitățile de drumuri, poduri și căi ferate, ca și ale celor ce contribuie la buna desfășurare a campaniilor agricole. Alături de oamenii muncii, ostașii țării au luat parte, în cinciinalul 1976—1980, la înălțarea a peste 110 obiective de importanță națională⁶⁰. Totodată, punînd în practică hotărârile Conferinței Naționale a P.C.R. din decembrie 1982, privind asigurarea independenței energetice a țării, ei au contribuit alături de mineri și petroliști, la extracția unor cantități sporite de cărbune și petrol, depășindu-și cu regularitate sarcinile de plan.

O contribuție de primă importanță au adus-o militarii și la realizarea mării artere de navigație Canalul Dunăre-Marea Neagră, măreață realizare a Epocii Ceaușescu. Ostașii, tehnicienii și inginerii militari s-au situat mereu în eșalonul întii al mării bătălii a muncii, onorîndu-și angajamentele luate față de comandantul suprem prin realizarea la timp a celor 40 km

⁵⁷ General-maior Victor Voichiță, *Munca ideologică și cultural-educativă desfășurată de Partidul Comunist Român în procesul făuririi și întăririi armatei populare*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 4, Edit. militară, București, 1977, p. 341.

⁵⁸ „Scînteia”, nr. 11588 din 24 noiembrie 1979.

⁵⁹ „Apărarea patriei”, nr. 11(6526) din 12 martie 1980.

⁶⁰ „Apărarea patriei”, nr. 26(6698) din 29 iunie 1983.

stabiliți inițial pentru execuție și prin asumarea unor angajamente suplimentare, de asemenea la timp îndeplinite, într-o zonă deosebit de grea. Iată de ce secretarul general al partidului la marea adunare populară de la Agigea din 26 mai, ce a marcat inaugurarea acestui grandios obiectiv, adresa calde felicitări și militarilor armatei române „care au realizat o parte importantă de lucrări îndeplinindu-și cu cinste misiunea încredințată”⁶¹.

Înaltele calități morale și politice ale militarilor, justetea și eficiența muncii politico-educative, marea forță a organizațiilor de partid, puterea lor de a acționa în situații de excepție, de a menține spiritul de ordine și disciplină la parametri înalți, de a sprijini pe comandanți în orice situație, au fost convingător demonstrate de participarea armatei la acțiunile de prevenire și combatere a efectelor secetei din vara anului 1968, a inundațiilor din anii 1970 și 1975 și a cutremurului din 1977.

Un număr important de efective militare, autocisterne, motopompe, truse pentru furaje și utilaje forestiere au fost angrenate, în iulie 1968, în acțiunea inițiată și coordonată de conducerea superioară de partid și de stat de combatere a secetei.

Armata și-a dovedit din plin capacitatea de acțiune și în primăvara anului 1970 când, sub conducerea partidului, în strânsă cooperare cu alte forțe, a participat la combaterea efectelor inundațiilor în 38 de județe ale țării, intervenind în circa 350 de localități unde a evacuat peste 66 500 de oameni, 197 000 de animale și 11 000 tone de materiale⁶². În zonele calamitate au intervenit, în momentele de maximă solicitare, 1 500 de ofițeri, maiștri militari și subofițeri și 17 500 de militari în termen, 1 100 de camioane, numeroase autospeciale, tractoare, autoamfibii de asalt, șalupe, utilaje pentru construirea podurilor pe pontoane, elicoptere, avioane. În total, la efortul pentru combaterea și înlăturarea inundațiilor armata a contribuit cu peste 500 000 zile/oră și cu peste 30 000 zile/mijloace de transport și mijloace speciale de trecere⁶³.

Unitățile armatei au efectuat consolidări și supraînălțări de diguri la Dunăre, Someș, Mureș, Siret, Prut, Olt, au transportat cantități însemnate de alimente, medicamente, materiale de construcție, au refăcut căi de comunicație, terasamente de căi ferate, poduri, au construit baracamente pentru sinistrați, au acordat asistență sanitară. În aceste împrejurări grele s-a manifestat impresionant forța armatei, strinsa unitate cu poporul, cu națiunea socialistă în jurul Partidului Comunist Român. În primul ordin de zi al comandantului suprem al forțelor armate, la 18 mai 1970, tovarășul Nicolae Ceaușescu menționa: „Au ieșit în evidență încă o dată legătura de nezdroncat dintre armată și popor, disciplina și înalta pregătire militară și moral-politică a armatei noastre populare, remarcabile calități organizatorice ale comandanților și statelor majore, forța mobilizatoare a organelor și organizațiilor de partid, exemplul însuflețitor al comuniștilor, capacitatea întregului personal de a acționa prompt și eficient în îndeplinirea misiunilor încredințate”⁶⁴. De aceleași aprecieri

⁶¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntarea la marea adunare populară de la Agigea, 26 mai 1984*, în „Scinteia”, nr. 12988 din 27 mai 1984.

⁶² *Armata Republicii Socialiste România*, p. 64.

⁶³ Arh. M. Ap. N., fond C.P.S., dosar 27/1970, f. 12—13.

⁶⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate* vol. 4, p. 911.

deosebite pentru înaltul patriotism și spirit de sacrificiu de care au dat dovadă s-au bucurat militarii și pentru acțiunile lor în timpul inundațiilor din anul 1975.

Bătălia cu apele a supus la o verificare severă unele din multiplele componente ale capacității de luptă ale armatei. Studiul materialelor cercetate ne determină să considerăm că, atât în 1970, cât și în 1975, între unitățile militare, gărzile patriotice, detașamentele de pregătire militară a tineretului, oamenii muncii din fabrici și uzine, din agricultură și alți specialiști s-a realizat o bună coordonare a acțiunilor, o amplă cooperare, s-a cristalizat un valoros fond de experiență multilaterală care, atent studiat, prezintă importante concluzii valabile atât pentru comandanți și state majore, cât și pentru organele și organizațiile de partid și de tineret pentru situațiile ce se pot ivi în cursul unor operații de apărare.

De o deosebită prețuire s-au bucurat militarii pentru modul energic și curajos, pentru disciplina fermă, tenacitatea, inventivitatea și abnegația de care au dat dovadă în acțiunile desfășurate împreună cu oamenii muncii pentru înlăturarea urmărilor cutremurului de la 4 martie 1977. La ordinul comandantului suprem, detașamentele de intervenție ale armatei, care au însumat aproape 38 000 de oameni și au prestat peste 388 000 zile/om, au acționat cu promptitudine la acordarea asistenței medicale la 3-4 de răniți și la scoaterea a aproape 100 de supraviețuitori de sub dărîmături, la demolarea imobilelor grav avariate, la deblocarea străzilor, la transporturile de alimente și alte materiale, precum și la repunerea în funcțiune a unor obiective economice și sociale⁶⁵. O importantă contribuție la lichidarea urmărilor cutremurului și-a adus armata prin participarea la refacerea unor localități avariate de seism sau prin construirea de 5 100 de apartamente în București (cu 100 mai mult decât sarcinile stabilite) și în alte localități ale țării. Subliniind importanța armatei ca forță activă și eficientă în împrejurări excepționale, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta în acele zile: „Încă o dată, armata noastră a demonstrat că este și va fi, în toate împrejurările, alături de popor, îi va asigura cuceririle revoluționare, independența și suveranitatea”⁶⁶.

Armata Republicii Socialiste România, continuatoarea celor mai înalte tradiții de luptă ale poporului român pentru conservarea ființei naționale, pentru apărarea libertății și independenței, constituie o componentă de bază, inseparabilă a societății noastre socialiste fiind organic integrată în sistemul social-global al României.

Rezultate ale unei activități complexe și de durată desfășurată de partidul comunist, formele de angajare a armatei în viața social-politică și economică a țării se constituie într-un aport substanțial și nemijlocit la înfăptuirea politicii de edificare a noii etape a evoluției ei ascendente, societatea socialistă multilateral dezvoltată, la întărirea independenței și suveranității patriei.

⁶⁵ Armata Republicii Socialiste România, p. 66—67.

⁶⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, p. 148.

L'ARMÉE—PARTICIPANTE ACTIVE À LA VIE ÉCONOMIQUE ET SOCIO-POLITIQUE DE LA ROUMANIE SOCIALISTE

RÉSUMÉ

La révolution de libération sociale et nationale, antifasciste et antiimpérialiste d'août 1944 a produit un changement fondamental dans la pratique et la pensée militaire, dans le caractère fonctionnel de la force armée du pays. L'élément inédit, caractéristique en ce sens a consisté dans le fait que l'effort militaire national s'est intégré toujours davantage aux mutations socio-politiques radicales enregistrées dans la société roumaine.

L'étude présente amplement l'intégration de l'armée roumaine à la dynamique du processus révolutionnaire, à l'activité déployée en vue de la reconstruction du pays sur des bases nouvelles, démocratiques. Dans chaque étape de l'édification du nouveau régime, l'organisme militaire du pays, qui s'est avéré une institution stable de la superstructure d'État, a été raccordé toujours plus solidement aux transformations économique, socio-politiques et idéologiques du socialisme.

Les profondes mutations intervenues dans tous les domaines d'activité pendant les années qui ont suivi le IX-e Congrès du parti, les années les plus fructueuses de l'histoire du pays, depuis qu'à la direction du parti communiste et de l'État se trouve le camarade Nicolae Ceaușescu, se sont reflétées également sur l'armée qui, parallèlement à la formation multilatérale pour l'accomplissement prioritaire de sa fonction fondamentale, la défense de la patrie, a accru toujours davantage son apport tant sur le plan de l'édification socialiste, qu'au débat et à l'adoption des décisions portant sur les principaux aspects de l'édification de la société socialiste multilatéralement développée en Roumanie.

Selon la conception du Parti Communiste Roumain, de son secrétaire général, Nicolae Ceaușescu, l'unité de l'œuvre de construction, de défense, présente, à part de profondes et multiples significations patriotiques et politico-morales, une importance particulière pour le renforcement de l'étroite union entre l'armée et le peuple, facteur de portée particulière dans l'accomplissement du programme de développement économique et social du pays, dans le renforcement de l'indépendance et de la souveraineté de la patrie, de sa capacité de défense.

L'étude relève le précieux apport des militaires à l'ample œuvre d'édification du socialisme, à la traduction dans les faits de la politique générale intérieure et internationale du parti et de l'État, étant souligné que cela représente la garantie sûre du fait que l'armée du pays est et sera toujours près le peuple, qu'elle remplira pleinement son devoir sacré de défendre aux côtés de celui-ci conquêtes socialistes, l'indépendance, la souveraineté et l'intégrité territoriale de la Roumanie socialiste.

PROIECTE DE SCOATERE A ROMÂNIEI DIN AXĂ (octombrie 1943—mai 1944)

DE

VASILE LIVEANU

Toamna anului 1943 a fost marcată de importante evoluții militare și politice. Ieșirea Italiei din război (8 septembrie) atingerea și începutul forțării liniei Niprului de către trupele sovietice, (25—30 septembrie), conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S., Angliei și S.U.A. (19—30 octombrie), au fost doar unele din principalele evenimente care au reținut atunci atenția cercurilor politice din România¹. În țara noastră, s-au accentuat frământările celor mai diferite cercuri politice și militare preocupate de găsirea drumului și momentului potrivit pentru scoaterea României din războiul hitlerist.

În ce privește Partidul Comunist Român acesta, precum se știe, preconiza în platforma Frontului Patriotic Antihitlerist din iunie 1943, ieșirea imediată din războiul hitlerist și în acest scop atragerea armatei de partea forțelor antifasciste, constituirea de „grupe de patrioți partizani”, sabotarea mașinii de război fasciste și încununarea acțiunilor antihitleriste prin răsturnarea guvernului antonescian, și înlocuirea lui printr-un „guvern cu adevărat național (format) din reprezentanții tuturor partidelor și organizațiilor patriotice”—deci a unui guvern în care să intre și partidele muncitorești și organizațiile conduse de acestea. Se știe de asemenea că Uniunea Patrioților, Frontul Plugarilor, Madosz, Partidul Socialist Țărănesc, au aderat la platforma din iunie a P.C.R. și că în vara și toamna anului 1943 prin delegații și scrisori, Partidul Comunist a făcut Partidului Național Țărănesc repetate propuneri de a adera la platforma din iunie care atunci nu au fost acceptate. Ceea ce se știe mai puțin este că propunerile adresate de comuniști liderilor național-țărăniști au fost cunoscute și apreciate favorabil și în cancelarii occidentale, ca de pildă în cele engleze. Este interesant în acest sens următorul episod.

La 29 ianuarie 1944, maiorul englez E. Boxshall (nepot de fiică al lui Barbu Știrbei) din Serviciul Operațiilor Speciale anunța pe D.F. Howard, de la Foreign Office, că înainte cu două zile se primise la Cairo un mesaj din partea lui Iuliu Maniu. „Comuniștii vor să trateze cu noi” comunica președintele P.N.T. și apoi întreba: „Este aceasta în interesul

¹ Arhivele Statului București, fondul Microfilme Anglia, (Arh. St. București MA) rola 405, cadrele 5—6. Raport asupra situației politice din România găsit la Consulatul englez din Constantinople în decembrie 1943.

cauzei?”². Maniu mai punea și o altă întrebare—și anume dacă alianții acceptă negocieri cu guvernul Antonescu.³

Pentru a înlesni precizarea atitudinii Foreign Office-ului față de întrebările liderului național-țărănesc,— Boxshall anexa raportul unui „om de încredere de-al nostru”⁴. Intitulat „Activitatea Partidului Comunist Român” și datat ianuarie 1944, raportul aprecia că „Partidul Comunist a început să se organizeze pe o bază națională ca urmare a dizolvării Cominternului”. Raportul vorbea despre platforma propusă de P.C.R. celorlate partide în iunie 1943 și reproducea destul de exact cele 10 puncte ale ei, precum și conținutul discuțiilor dintre Maniu și delegații P.C.R.⁵

Raportul mai aducea alte informații interesante. După anumite versiuni chiar dacă avea să fie obligat să recunoască granița româno-sovietică din 1940, Maniu nu avea să declare deschis aceasta înainte de a obține unele garanții⁶.

Convorbirile lui Barbu Știrbei cu reprezentanții aliați din 17 și 21 martie 1944 și mai cu seamă desfășurarea ulterioară a evenimentelor au confirmat „versiunile” consemnate în raportul citat în legătură cu poziția lui Maniu în problema granițelor⁷. Reieșea posibilitatea, și ea confirmată în mai — iunie 1944, a unui acord între P.C.R. și P.N.Ț. cu atât mai mult cu cât înțelegerea asupra obiectivelor comune nu ar fi răpit nici unuia dintre parteneri dreptul de a-și susține propriile concepții asupra obiectivelor divergente. Raportul din 20 ianuarie 1944 mai afirma că Maniu și-a însărcinat avocatul personal să sprijine apărarea unor comuniști judecați la Constanța, dându-i și o declarație scrisă în favoarea acuzațiilor⁸.

După aprecierea secției române din Cairo a S.O.E., încheierea unui acord între P.C.R. și P.N.Ț. „ar spori neîndoiește prestigiul primului și ar putea duce în adevăr la formarea unei mișcări de partizani în România cu voința de a se împotrivi germanilor și eventual la ușurarea cooperării cu Rusia pentru scoaterea României din război”⁹. Guvernul englez adăuga Secția română a S.O.E. trebuia să examineze dacă această evoluție i-ar fi convenit.

De regulă, documentele privind România venite la Foreign Office erau întâi avizate de doi funcționari—Rose din (Serviciul de studii) și D. F. Howard din (Serviciul Sudic). După părerea primului, răspunsul la întrebarea lui I. Maniu dacă înțelegerea între P.C.R. și P.N.Ț. este utilă cauzei era : „Da. Este evident în interesul aliaților să aducă împreună

² Ibidem, cadrul 10

³ Ibidem, cadrul 11

⁴ Ibidem cadrele 13—15

⁵ Ibidem, cadrul 13.

⁶ Ibidem cadrul 15.

⁷ Potrivit rapoartelor participanților englezi la ședința din 17 martie 1944 (ibidem cadrele 305, 539) și minutei acestei ședințe (ibidem cadrul 655) prezentarea de către B. Știrbei a poziției lui Maniu în problema menționată concorda cu „versiunile” reproduse în raportul informativ din ianuarie 1944. În 21 martie 1944, citind minuta convorbirii precedente, Știrbei a precizat delegatului englez lordului Moyne că în acea problemă el a expus idei proprii dar era sigur că Maniu va accepta o soluție pe linia lor, noua declarație fiind consemnată în scris (ibidem cadrele 395, 653, 657).

⁸ Ibidem cadrul 15. Acest episod este relatat și într-un raport informativ asupra situației din România datat Istanbul 27 decembrie 1943 (ibidem, cadrul 7).

⁹ Ibidem, cadrul 11

toate elementele rezistenței față de Germania, în România ca și în alte țări. Un front unit pe liniile propuse în memorialul comunist (platforma din iunie 1943 reprodusă în raportul informativ din ianuarie 1944) are îndoitul avantaj, din punctul nostru de vedere, de a infuza puțină energie opoziției române actuale și din punctul de vedere românesc de a înlesni contactul (providing a handle) cu guvernul sovietic¹⁰. Howard a adăugat o apreciere mult mai concisă: „De acord”¹¹. O. Sargent, locțiitorul subsecretarului de stat permanent nu a contestat opinia subalternilor săi dar dorind să-l preseze pe Maniu să trimită emisarul promis a considerat preferabil să se răspundă că asemenea probleme nu se pot discuta prin corespondență¹².

Mai tirziu, în mai 1944, cînd C. Vișoianu emisar al lui Maniu l-a întrebat la Cairo pe Steel, consilierul de politică externă al lordului Moyne*, „care ar fi atitudinea guvernului Majestății Sale dacă el ar forma un bloc democratic cuprinzînd Partidul Comunist Român” interlocutorul i-a răspuns că „aceasta era o problemă internă românească asupra căreia fără îndoială guvernul Majestății Sale nu se va pronunța în nici un fel, dar după părerea lui personală (a lui Steel), o largă uniune națională de acest fel va fi călduros salutată de opinia publică aliată ca și în cazul Comitetului Național Francez”¹³. Deși dat „în nume personal” răspunsul era fără echivoc. De altfel, cum vom vedea, guvernul englez, interesat în dezvoltarea luptei antihitleriste în România, i-a cerut el însuși lui Maniu să întreprindă unele din acțiunile, pe care i le propuseseră comuniștii, îndreptate împotriva mașinii de război fasciste.

De asemenea este semnificativ că circa trei luni după ce C.C. al P.C.R. a elaborat platforma din iunie 1943, palatul a luat precum se știe inițiativa stabilirii primelor contacte cu comuniștii.

Evoluția atitudinii partidelor burgheze în contextul evoluției conflagrației mondiale nu a fost liniară. Ea s-a caracterizat prin fluctuații, prin oscilații în direcții contrarii, în funcție de fluxul evenimentelor, al informațiilor și mesajelor primite din diverse surse, al confruntărilor din propriile rînduri.

În octombrie—noiembrie 1943 în organele de conducere ale P.N.Ț. și P.N.L. Brătianu s-a discutat ce trebuia făcut mai întii. Unii lideri s-au împotrivit de la început acțiunii imediate pentru scoaterea României din Axă. La o ședință a P.N.Ț. Ion Mihalache a apreciat „experiența Badoglio” ca un avertisment de care trebuie să se țină seama¹⁴. Dar în ambele partide s-a manifestat și o tendință spre o politică mai fermă, exprimată la țărăniști de Mihai Popovici și la liberali de Mitiță Constantinescu¹⁵. Cei doi oameni politici erau de părere să se proclame fără întir-

¹⁰ Ibidem, cadrul 9

¹¹ Ibidem,

¹² Ibidem cadrele 9, 21, 29

* Ministrul englez rezident în Orientul Mijlociu delegat al Angliei la negocierile din Cairo.

¹³ Arh. St. București, MA rola 406, cadrul 197. Raport din 26 mai 1944 al lordului Moyne.

¹⁴ Ibidem, rola 405, cadrul 5. Relatările lui A. Crețeanu în *The Lost Opportunity*, (London, 1957, p. 98) privind atitudinea lui Dinu Brătianu și Ion Mihalache concordă în fond cu informațiile din rapoartele informative primite de SOE citate în prezentul articol.

¹⁵ Ibidem, cadrul 5 (Raportul informativ „Situația politică în România” datat 27 decembrie 1943 la Constantinopol. Raportul începe prin a vorbi de discuțiile din noiembrie 1943 dar din context reiese că se are în vedere și luna precedentă).

ziere un guvern democratic de coaliție care să retragă în țară trupele române din Rusia, să ceară armistițiu și să-și declare hotărârea de a colabora cu aliații. „Ei își dădeau bine seama că aceasta va duce la o imediată ocupare de către germani (a României) dar totuși considerau că era mai bine să se suporte, pentru scurt timp, presiunile germane, dacă pe această cale era posibil să se câștige simpatiile aliate și să se creeze o bază politică mai bună pentru când va veni momentul să se decidă în problemele europene”¹⁶. Precum se vede era vorba de un act în primul rînd politic fără îndoială pozitiv, eficiența militară părînd însă a fi considerată de propunătorii lui ca secundară. La un moment dat se crease impresia că Maniu era gata să accepte schema de acțiune preconizată de M. Popovici și M. Constantinescu. La 30 octombrie el a vorbit într-un discurs despre „apropierea crizei” și necesitatea pregătirii pentru noi și mari sacrificii”¹⁷.

Într-adevăr, în septembrie 1943, I. Maniu și D. Brătianu discutau proiectul formării unui guvern prezidat de un general, ca în Italia¹⁸. În aceeași lună, Maniu l-a însărcinat pe A. Crețeanu noul ministru al României în Turcia, care își asumase sarcina de a servi ca legătură între președintele P.N.Ț. și reprezentanții guvernelor Angliei și S.U.A.— să comunice acestora că liderii opoziției pregătiseră, pentru momentul debarcării aliate în Balcani, formarea unui nou guvern, sprijinit de șefii militari¹⁹. Înlocuirea guvernului antonescian s-ar fi făcut „de sus” de rege, evitîndu-se acțiunile „de jos” ale „străzii”²⁰, ale maselor. În octombrie 1943 cei doi șefi de partide, potrivit unui raport al S.S.I. român, au alcătuit un memoriu destinat regelui căruia, în vederea ieșirii din războiul hitlerist, îi propuneau să înstitue un guvern de „personalități militare și înalți funcționari” cu misiunea de a retrage România din război²¹.

Declarațiile făcute de Maniu lui Crețeanu în septembrie 1943 condiționau înlocuirea guvernului antonescian de debarcarea anglo-americană în Balcani. Nu știm în ce măsură corespundeau realității asigurările liderului țărănist privind pregătirile pentru instalarea unui nou guvern. Posedăm însă informații interesante privind proiectul de lovitură de stat al unui grup de militari. Unele știri despre acest proiect, provenite din surse interne, au fost folosite în lucrările noastre anterioare. Acum le putem completa cu informații de primă mîna aflate în microfilmele unor documente din arhive străine.

În octombrie 1943 viceconsulul României la Constantinopol a informat reprezentanții englezi despre „un complot militar în România”.

¹⁶ Ibidem

¹⁷ Ibidem. Informațiile din raportul „Situția politică în România” citate în articolul de față coincid în mare parte cu cele cuprinse într-un alt raport din „surse poloneze” (probabil polonezi refugiați în țara noastră), primit de englezi la Constantinople tot la 27 decembrie 1944 (Ibidem cadrele 578—579). Nu știm dacă al doilea raport a fost folosit la redactarea celui dintîi.

¹⁸ S. Columbeanu, *Mărturii documentare inedite privind situația internă și internațională a României în 1942—1944*, „Revista de istorie”, XXVII, 1975, nr. 9, p. 660.

¹⁹ V. Liveanu, *Considerații asupra căilor de acțiune ale forțelor antihitleriste din România: Problema luptei armate* în Studii și materiale de Istorie contemporană, vol. III, București, 1978, p. 24

²⁰ Ibidem, p. 24—25

²¹ Ibidem, p. 25.

Era vorba de „o răscoală militară împotriva mareșalului Antonescu în numele regelui”²². Generalii implicați în proiect doreau ca România să iasă din războiul alături de Germania înainte ca armata română să fie distrusă în Răsărit²³.

O comunicare în această problemă făcută la 8 februarie 1944 Ministerului de Externe sovietic preciza că viceconsulul român din Istanbul se referise la „o lovitură de stat (coup d'état) în România cu scopul răsturnării regimului Antonescu în numele regelui”²⁴. În mesajele adresate englezilor drept organizator al acțiunii era declarat un „colonel Blake”²⁵. Abia în decembrie 1943 englezii au fost informați despre participarea la acțiune a generalului Nicolescu, „prieten al regelui”²⁶. Rapoartele primite de ei vorbeau despre sprijinirea colonelului Blake de generalul de corp de armată Niculae (în realitate Constantin) Nicolescu, care comanda trupe aflate în Muntenia, Moldova și Basarabia și generalul de divizie Gh. Potopeanu, care comanda trupele unui district întins din București în Dobrogea²⁷.

Sursele românești situiază în centrul acțiunii pe generalul C. Nicolescu sprijinit de generalul Gh. Potopeanu. Colonelul „Blake” (sau Black = Negru) a fost credem o ficțiune inventată pentru a acoperi pe adevăratul inițiator al acțiunii.

În octombrie 1943, autoritățile engleze, cum se arată în comunicarea adresată ulterior Ministerului de Externe sovietic, nu au luat în serios aceste informații²⁸. Totuși, potrivit unui articol care reproducea informații furnizate de L. Pătrășcanu,²⁹ la sfârșitul anului 1943 regele ar fi dorit să facă o lovitură de stat pentru înlăturarea lui Ion Antonescu. Era vorba desigur cum reiese și din contextul articolului, de o lovitură sprijinită de generalul C. Nicolescu. Trebuie să avem în vedere că, implicată

²² Arh. St. București, 404, cadrul 527 (Scrisoarea din 12 ianuarie 1944 a colonelului D. Talbot Rice din SOE către A. Dew din Foreign Office). După cum reiese din scrisoare prima comunicare a viceconsulului a fost făcută cel mai târziu la 20 octombrie, 1943.

²³ Ibidem, rola 405 cadrul 71 (Scrisoarea din 26 ianuarie a colonelului D. Talbot Rice către D. F. Howard din Foreign Office).

²⁴ Ibidem, rola 405, cadrul 446

²⁵ Ibidem, rola 404, cadrele 527, 529, rola 405 cadrele 71, 446

²⁶ Ibidem cadrul 232 (Minuta ședinței din 15 febr. 1944 a reprezentanților SOE și Foreign Office).

²⁷ Ibidem rola 404 cadrul 529. După cum se știe dintre ofițerii superiori situați pe poziții antihitleriste înainte de 23 august 1944, unii s-au raliat după insurecție forțelor populare, iar alții dreptei. Generalul C. Nicolescu a fost reclamat în noiembrie 1943 de hitleriști pentru sentimentele sale antigermanc (Ilie Ceaușescu, *Atitudinea și activitatea Marelui Stat Major român în perioada septembrie 1940 – 23 august 1944 ostile politicii dusă de Germania hitleristă . . . în File din istoria militară a poporului român*, vol. 5–6, București, 1979, p. 235–236). Generalul C. Nicolescu a ajuns după 23 august 1944 mareșal al palatului, făcând parte dintre acci consilieri ai regelui care îl împingeau la o atitudine ostilă guvernului Groza. Generalul Gh. Potopeanu a fost în ianuarie–iunie 1941 ministru al Economiei Naționale post din care a demisionat fiindcă n-a fost de acord cu ccedarea uzinlor Malaxa Germaniei. A făcut parte din primul guvern Sănătescu din care a trebuit să demisioneze pe motiv că în februarie 1944 fusese numit guvernator al Transnistriei, a fost considerat criminal de război.

²⁸ Ibidem, rola 405 cadrul 446.

²⁹ I. Massof, *O pagină de istorie contemporană. Cum a fost pregătită și înlăturată lovitură de stat de la 23 august 1944* în *Jurnalul de dimineață* din 25 decembrie 1944. Cf. V. Liveanu, *Rolul P.C.R. în pregătirea insurecției naționale antifasciste armate (în lumina izvoarelor publicate în 1944–1947)*, „Revista de istorie” www.dacoromanica.ro.

în politica oficială prin poziția ei de stat, monarhia era mai interesată decât liderii partidelor burgheze să se diferențieze de regimul antonescian. Liderii PNT și PNL au respins atunci ideea puciului regal³⁰.

În adevăr conducerile partidelor burgheze au dat înapoi. În sinul lor a prevalat în cele din urmă o orientare opusă celei preconizate de Mihai Popovici și Mitiță Constantinescu. Situația din Italia și temporara stabilizare a frontului pe Nipru au exercitat o anumită influență negativă asupra P.N.Ț. și P.N.L.³¹. Conducătorii celor două partide, se spunea în raportul citat primit la SOE, au căzut de acord că opoziția nu poate lua puterea pe motiv că germanii dețineau pozițiile cheie și armata română era parțial demobilizată³². Cele două partide au decis în noiembrie 1943 să continue politica de expectativă³³. Și anume „s-a adoptat hotărârea că era necesar să se aștepte până la debarcarea forțelor aliate (anglo-americane V. L.) în Balcani”³⁴.

Informațiile rapoartelor de acest gen nu erau complete și de aceea necesită întregiri sau corectări. În România, ca și în alte țări, politica denumită de „expectativă” adoptată de grupuri politice burgheze din mișcarea de rezistență implica amânarea acțiunilor antihitleriste ample și deschise până în momentul sosirii trupelor anglo-americane pe teritoriul național, dar și pregătirea importantelor acțiuni care urmau a fi declanșate în acel moment, precum și asigurarea în așteptarea lui, a legăturilor cu guvernele Angliei și S.U.A. Pe această linie, refuzînd la sfîrșitul anului 1943 atît formarea unui guvern antihitlerist cît și organizarea unor acțiuni împotriva armatei și a mijloacelor de comunicație, conducerea P.N.Ț. și P.N.L. a întreprins unele acțiuni cu scopul de a pregăti scoaterea ulterioară, în momentul socotit oportun, a României din războiul hitlerist.

Preferînd ca ruptura României de Germania să fie înfăptuită de guvernul antonescian, conducerea partidelor „istorice” nu excludea în toamna anului 1943 nici eventualitatea unei acțiuni pentru înlocuirea guvernului antonescian, în condiții care să asigure menținerea vechii ordini sociale.

La începutul lui octombrie 1943 Maniu a transmis guvernului englez propunerea de a pleca din România în Orientul Mijlociu pentru negocieri. Guvernul englez a socotit inoportun acest pas înaintea conferinței tripartite de la Moscova preferînd trimiterea unui emisar al președintelui P.N.Ț.³⁵ La 10 noiembrie Maniu a trimis un nou mesaj englezilor făcîndu-le cunoscută dorința sa de a trimite un delegat cu scopul de a discuta cu aliații angajamentele pentru o schimbare politică în România³⁶. După consultări cu Moscova și Washington, Londra l-a anunțat pe Maniu despre acceptul aliaților de a primi emisarul său „cu condiția că singura lui funcție va fi să discute detaliile operaționale pentru răsturnarea regimului actual din România și înlocuirea lui printr-un guvern pregătit să capituleze

³⁰ I. Massof, *art. cit.*

³¹ Arh. St. București, MA, rola 405, cadrul 5.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem, cadrele 5—6.

³⁵ E. Baker, *British Policy in South—East Europe in the Second World War*, London, 1976., p. 227.

³⁶ Arh. St. București, MA, rola 404, cadrul 488. Aliații au renunțat mai tîrziu la cererea capitulării necondiționate în împrejurări pe care le prezentăm într-un alt studiu aflat sub tipar.

necon condiționat în fața celor trei aliați principali”³⁷. Ulterior un alt mesaj englez l-a avertizat pe Maniu că delegatul său va trebui să-i reprezinte pe cei ce erau gata „să execute o lovitură de stat”³⁸.

I. Maniu se declara gata să întreprindă la nevoie o astfel de acțiune, dar considera preferabil să-l determine pe Ion Antonescu să pășească el însuși la o ruptură cu Hitler. În acest scop a avut o întrevedere cu mareșalul la 20 decembrie 1943. Noile victorii sovietice din noiembrie—decembrie 1943, apropiaseră și mai mult armata roșie de hotarele României. Intrarea trupelor sovietice în țară ca inanițe—a apreciat președintele P.N.Ț. în cursul convorbirii cu conducătorul statului—ar fi însemnat un dezastru național. România — a subliniat el — nu trebuie să stea la cea conferința de pace alături de învinși, iar depunerea armelor abia în momentul în care aliații vor ajunge la hotarele ei ar fi fost o umilire nemeritată. Interlocutorul mareșalului s-a declarat dispus să-și ia răspunderea scoaterii României din Axă „cu singura condiție să mi se lase urgent posibilitatea să coordonez această radicală schimbare cu evenimentele internaționale determinante. În special să sincronizeze atitudinea schimbată a României cu acțiunea aliaților”. Președintele P.N.Ț. dorea să obțină garanții privind „sprijinul necesar al puterilor aliate”, acțiunea României fiind posibilă după părerea lui nu pe baza simplelor promisiuni ci a „înțelegerilor precise și acțiunilor concertate”³⁹. În fapt, Maniu avea în vedere o acțiune concertată cu debarcarea trupelor anglo-americane în Balcani, precum și obținerea din partea aliaților a unor garanții privind statutul internațional și teritorial al României după ieșirea din războiul hitlerist.

În acea perioadă Ion Antonescu era convins de imposibilitatea cîștigării războiului de către Germania dar și de capacitatea ei de a menține frontul de est pe o linie mergînd de la Baltica la Focșani și Galați⁴⁰. În această situație conducătorul statului a transmis englezilor prin ministrul și atașatul militar din Ankara că este decis să rupă cu Germania dacă anglo-saxonii debarcă în sud-estul Europei și ajung la hotarele României, dar va continua lupta alături de Germania pînă cînd armatele aliaților occidentali vor apare la hotarele țării⁴¹. Era linia pe care Ion Antonescu a susținut-o pînă în ultimele clipe ale guvernării sale, inclusiv în audiența de la palat din 23 august 1944.

Or, în eventualitatea în care trupele anglo-americane nu ar fi ajuns în România înaintea celor sovietice așa cum s-a și întîmplat, politica lui Ion Antonescu ar fi împiedicat ieșirea României din Axă la momentul potrivit.

³⁷ Ibidem, Cf. A. Cretzeanu, *The Lost Opportunity*, London, 1957, p. 123—124.

³⁸ Arh. St. București; MA, rola 404, cadrul 488 (Referat redactat la 6 ianuarie 1944 la Foreign Office).

³⁹ După comunicarea scrisă făcută de I. Maniu mareșalului Antonescu la 24 decembrie 1943 (publicată în „Dreptatea” din 19 mai 1946) care reproducea conținutul discuției avute înainte cu patru zile.

⁴⁰ În ianuarie 1944 Ion Antonescu i-a declarat lui Barbu Știrbei: „este acum 100% sigur că germanii nu pot cîștiga războiul dar scurtînd linia frontului (Riga, Carpați, Nămoloaș, Focșani, Galați) pot rezista” (Arh. St. București, rola 405, cadrul 670. Minuta convorbirii din 16 martie de la Cairo dintre Barbu Știrbei și Ted Masterson).

⁴¹ Ibidem rola 405, cadrele 163—165, 169. Telegrama din 4 februarie 1944 din Istanbul; E. Baker, *op. cit.* p. 227; A. Cretzeanu, *op. cit.* p. 128.

Iuliu Maniu intenționa și el să facă tot ce-i stătea în putință pentru a obține venirea unor trupe anglo-americane în România înaintea celor sovietice și era de acord să se amâne ruptura cu Germania pînă la realizarea acestui deziderat al său—inclusiv prin încercarea de a se opri un timp armata sovietică pe Nistru. Dar liderul opoziției burgheze a susținut în decembrie 1943 că în momentul în care nu s-ar mai fi putut opri înaintarea armatei sovietice pe teritoriul ei, România trebuia să iasă din Axă fără a mai aștepta sosirea trupelor anglo-americane în țară. La întîlnirea din decembrie 1943—a arătat Barbu Știrbei la Cairo— I. Maniu și I. Antonescu s-au despărțit fără a se înțelege deoarece „programul lui Maniu ca românii să depună armele⁴² de îndată ce rușii ar fi atins frontiera lor nu a fost acceptat de mareșalul Antonescu, care ar face aceasta numai dacă anglo-saxonii ar atinge frontiera lor, dar altfel s-ar opune rușilor”⁴³. Totuși, din dorința de a stabili contacte cu anglo-americanii Ion Antonescu a permis lui I. Maniu să-l trimită pe Barbu Știrbei peste hotare pentru negocieri și într-o convorbire cu bătrînul prinț înaintea plecării lui din țară, s-a declarat dispus să trimită un delegat militar dacă negocierile cu aliații aveau să ia o turnură în concordanță cu propria sa politică⁴⁴.

Cererea de capitulare necondiționată adresată inițial României de aliați și la care ei au renunțat abia în aprilie 1944 a contribuit la accentuarea oscilațiilor liderilor burghezi, care ar fi fost mai bucuroși să-i lase lui Ion Antonescu răspunderea capitulării⁴⁵.

În noaptea de 2 spre 3 februarie 1944, întîlnindu-se la Ankara cu locotenent-colonelul Masterson, șeful secției române din Cairo a SOE, A. Crețeanu i-a transmis un mesaj al lui Iuliu Maniu. „Mi se cere de britanici—își începea mesajul președintele P.N.Ț.—să comit acte de sabotaj și acte de violență”⁴⁶. Este semnificativ cum necesitățile luptei anti-hitleriste în care erau angajate state cu orînduiri sociale diferite și clase sociale antagoniste au împins guvernele și organele militare ale Angliei și S.U.A. să ceară opoziției burgheze din România să întreprindă acțiunile pe care i le propunea și P.C.R. Maniu a trimis însă și anglo-americanilor un răspuns negativ reluînd argumente invocate și în discuțiile din august 1943 cu delegați ai P.C.R. „Nu pot distruge mijloacele de apărare și de comunicație” răspundea Iuliu Maniu englezilor în mesajul transmis de Crețeanu la începutul lunii februarie 1944, invocînd dorința de a se „apăra împotriva rușilor” deci de a continua un timp războiul contra U.R.S.S. De asemenea continua președintele P.N.Ț. servind lecții aliaților fără a le cunoaște planurile de operații „este în interesul anglo-americanilor să găsească cele de mai sus (mijloacele de apărare și comunicație) intacte în momentul sosirii lor aici”. Președintele P.N.Ț. nu ținea seama că în acea perioadă guvernele Angliei și S.U.A. erau interesate ca U.R.S.S. să-i învingă pe hitle-riștii și pe aliații lor.

Maniu mai afirma în mesajul său : „În ce privește actele de rebeliune, cît timp anglo-americanii nu sînt în vecinătate eu nu pot să întreprind

⁴² Se iese din război (textul minutei declarației lui Știrbei a fost redactat de Masterson).

⁴³ Arh. St. București, M, rola 405, cadrul 670.

⁴⁴ Ibidem cadrul 671.

⁴⁵ A. Crețeanu, *op. cit.* p. 124.

⁴⁶ Citatele din mesajul lui I. Maniu le dăm după textul englez aflat la Arh. St. București, MA, rola 405, cadrele 163, 167, 169. Cf. A. Crețeanu, *op. cit.* p. 96.

astfel de acte care ar provoca un atac al unguirilor adăugat atacului de acum al rușilor. Dacă anglo-americanii sînt aproape, o revoluție nu mai este necesară deoarece toată țara va trece atunci de partea aliaților". Se vedea aci tendința de a amîna acțiunile decisive, inclusiv încetarea ostilităților cu Uniunea Sovietică, pînă în momentul apropierii trupelor anglo-americanice de România. Totodată mesajul lui Maniu exprima atît preferința ca ruptura cu Germania să fie înfăptuită de guvernul antonescian cît și angajamentul de a declanșa el însuși în caz de nevoie acțiunea de scoatere a României din războiul hitlerist. În ce privește „volte-face”-ul spunea Maniu în mesajul său „dacă mareșalul îl face la momentul oportun foarte bine. Dacă el nu-l face la timp cînd o asemenea schimbare devine posibilă atunci voi trece la acțiune și voi executa volte-face-ul eu însumi”. În continuare Maniu sublinia necesitatea coordonării acțiunii României cu planurile aliate arătînd totodată că nu dorea să aducă trupele sovietice în România⁴⁷. Cum au arătat negocierile de la Cairo, I. Maniu încerca să limiteze teritoriul prin care ar fi putut trece trupele sovietice.

După primirea mesajului lui Maniu, Foreign Office-ul a început să se îndoiască de șansele de succes ale negocierilor cu Barbu Știrbei (a cărui apropiată venire în Turcia fusese anunțată la 3 februarie 1944 de Crețeanu) și a propus guvernelor aliate ca, în cazul întîrzierii sosirii lui Știrbei, președintele P.N.T. să fie anunțat că dacă atitudinea lui este cea descrisă în mesajul transmis prin Crețeanu trimiterea unui emisar nu mai are rost⁴⁸.

Dar la începutul lui martie Barbu Știrbei a sosit în Turcia și declarațiile lui au oglindit o evoluție semnificativă, pozitivă, a atitudinii conducătorilor opoziției burgheze din România, care se declarau dispuși acum să colaboreze cu toate cele trei mari puteri antihitleriste pentru a scoate România din războiul hitlerist⁴⁹.

Nu intră în obiectul studiului nostru prezentarea ansamblului negocierilor de la Cairo. Vrem numai să atragem atenția că în cursul acestor negocieri a fost reactualizat proiectul atribuit în lunile precedente „colonelului Blake”.

Deși nu au acordat importanță și nu au răspuns înștiințărilor din octombrie 1943 ale viceconsulului român din Constantinopol, autoritățile engleze au primit în decembrie 1943 — ianuarie 1944 alte mesaje venite din România care au ridicat iarăși problema pregătirii unei lovituri de stat⁵⁰.

Mișcarea pentru lovitura de stat se afirma în noile mesaje, poate conta pe sprijinul unui general de corp (Nicolescu) și a unui general de divizie (Potopeanu) care susțin „a se bucura de încrederea unui grup de ofițeri de toate gradele care ar fi gata să le execute ordinele”⁵¹. Ei afirmau

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Arh. St. București, MA, cadrele 177, 187—188, 198, 458—459.

⁴⁹ La evoluția poziției liderilor partidelor istorice au contribuit desfășurarea evenimentelor, mesajele și informațiile primite din diverse surse. La 25 ianuarie 1944 Maniu i-a trimis lui V. V. Tilea aflat la Londra o scrisoare în care își manifesta hotărîrea de a se apăra la frontiere contra înaintării sovietice, un compromis fiind posibil numai dacă anglo-americanii ar veni în România înaintea rușilor. Tilea i-a răspuns că această politică ar fi o sinucidere, singura soluție fiind răsturnarea guvernului antonescian și apropierea de sovietici cu speranța că puterile anglo-saxone vor avea un cuvînt de spus la decizia finală (ibidem, cadrele 45—48).

⁵⁰ Ibidem, rola 404, cadrele 527, 529; rola 405 cadrele 232, 446.

⁵¹ Ibidem, rola 405 cadrul 446.

că se sprijină pe 4—500000 de oameni înarmați cu puști și brandturi, dar lipsiți de artilerie și în special de artileria antitanc, pierdută pe front⁵². De asemenea, se putea conta pe sprijinul unor aviatori individuali și exista speranța ca la declanșarea loviturii să se alăture și unități de aviație, care vor captura echipament german⁵³. În schimb nu se putea conta pe ralierea la mișcare a generalilor Șteflea (șeful Marelui Stat Major) Pantazi (ministrul de Război) Jienescu (subsecretar de stat la Aviație)⁵⁴.

I. Maniu, A. Crețeanu, N. Caranfil (fost subsecretar de stat la aviație pe vremea lui Carol II și considerat de englezi în 1943—1944 ca unul din cei mai anglofili oameni politici) cunoșteau pe unii din militarii implicați în „schema colonelului Blake” dar ei nu erau la curent cu detaliile proiectului⁵⁵. Generalii nu aveau încredere în capacitatea de acțiune a partidelor, se mențineau în cadrele unei acțiuni militare, dar erau dispuși să colaboreze cu partidele recomandate de rege. Generalii din „schema lui Blake” pierzându-și încrederea în posibilitatea unei acțiuni pozitive inițiate de partidele politice, s-au ținut departe de ele, limitându-se la o mișcare pur militară. Ei se declarau totuși doritori să colaboreze cu orice „partid politic pe care îl alege regele”⁵⁶.

Pentru a obține sprijinul Angliei generalii susțineau că era esențial pentru războiul ei în Balcani să cîștige o forță de cîteva sute de mii de oameni într-o țară cu o situație economică încă bună⁵⁷ (ceea ce era și o promisiune de a desfășura operații militare contra Germaniei alături de forțele engleze).

În proiectul transmis în octombrie 1943 englezilor se vorbea numai despre ridicarea împotriva lui Ion Antonescu în numele regelui, în timp ce în proiectele transmise în decembrie 1943 — ianuarie 1944 se vorbea și despre capitularea necondiționată a armatei în fața celor trei aliați⁵⁸. Era, desigur urmarea faptului că între timp Anglia anunțase oamenii politici români că negocierile erau posibile numai cu cei care se declarau gata să îndeplinească această cerere a aliaților.

⁵² Ibidem, rola 404, cadrul 529, rola 405 cadrele 84, 446—447.

⁵³ Ibidem rola 405 cadrul 447.

⁵⁴ Ibidem, cadrul 529. Printre generalii despre care se credea că nu se vor ralia mișcării erau indicați și N. Macici care însă, în calitate de comandant al armatei I-a, a primit și a executat la 23 august 1944 misiunea apărării granițelor dintre Țintorsura Buzăului și Turnu Severin (*România în războiul antihitlerist*, București, 1966 p. 173.)

⁵⁵ În scrisoarea din 26 ianuarie 1944 a colonelului D. Talbot Rice din S.O.E. către D. F. Howard din Foreign Office (Arh. St. București, MA rola 405, cadrul 71) se afirmă că oamenii politici citați nu erau informați decît despre intenția unor generali de a scoate România din războiul contra Națiunilor Unite înainte ca armata ci să fie distrusă pe frontul de est. „Numai regele știe că o mișcare militară secretă este organizată în numele său. Este singura mișcare de opoziție militară.” Regele a propus însă în toamna anului 1943 apoi în februarie 1944 liderilor partidelor P.N.Ț. și P.N.L. să participe la o lovitură de stat sprijinită de doi generali iar la Cairo Barbu Știrbei, în numele lui Maniu a prezentat acest proiect. Credem că ceea ce nu s-a comunicat politicienilor burghezi au fost detaliile militare ale proiectului, așa cum s-a întimplat mai tîrziu cu detaliile militare ale planului insurecției. Pe de altă parte, în armată mai existau și alte grupări opoziționiste (inclusiv militari avînd legături cu P.C.R.) care acționînd conspirativ, nu se cunoșteau între ele.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem, rola 404, cadrul 529

⁵⁸ Ibidem, cadrul 527 (Scrisoarea din 12 ianuarie 1944 a lui D. Talbot Rice către A. Dew)

Pentru scoaterea României din războiul hitlerist inițiatorii „schemei Blake” au ajuns să pună o condiție care s-a dovedit însă a nu fi realizabilă. „Generalii — se arăta într-un raport primit la Istanbul și transmis Foreign Office-ului la 10 ianuarie 1944 — sînt gata să pornească schema lui Black de îndată ce și cu condiția ca Anglia să trimită un ofițer de rang înalt cu o forță lansată de aproximativ 1000—2000 de parașutiști care poate fi condusă imediat pe frontul de est și care împreună cu comandamentul rus ar primi capitularea necondiționată a armatei române. Generalii de mai sus (Nicolescu, Potopeanu) s-ar preda Angliei, Americii și Rusiei cu condiția ca forța britanică să fie prezentă. Dacă aceasta nu se poate aranja ei vor continua să lupte alături de germani contra rușilor pînă la sfîrșit”⁵⁹. În momentul lansării parașutiștilor englezi însă s-ar fi dat semnalul loviturii de stat⁶⁰.

Atitudinea generalilor Nicolescu și Potopeanu era în concordanță (chiar dacă nu era în mod special concertată) cu cea expusă în mesajul lui I. Maniu transmis de Crețeanu la 3 februarie 1944.

Pe de altă parte, este evident, ideea desantului a trei brigăzi de parașutiști anglo-americani asupra căreia aveau să insiste în lunile următoare palatul și liderii partidelor istorice, își avea originea în schema „colonelului Blake”.

În decembrie 1943 organele engleze au convenit asupra inutilității stabilirii contactelor cu generalul Nicolescu „întrucît cele două contacte românești deja existente erau suficiente”⁶¹. În prima jumătate a lunii ianuarie 1944 S.O.E. a întrebât însă pe „colonelul Blake” dacă regele, Maniu și Crețeanu cunosc planurile sale și dacă va accepta un ofițer de legătură britanic de grad superior, însoțit de un operator cu post de emisie-recepție⁶².

Răspunsul — primit de englezi în aceeași lună — a fost afirmativ la a doua întrebare și semiafirmativ la prima⁶³ (cum am arătat, li s-a transmis că numai regele cunoștea pregătirea complotului, oamenii politici știind doar de intenția unor șefi militari de a scoate țara din războiul hitlerist). Încă înainte de 26 ianuarie 1944 S.O.E. a trimis lui „Blake” printr-un curier o scrisoare și un cod de semnale radio care putea fi utilizat pentru mesaje trimise prin posturile de emisie-recepție ale armatei⁶⁴. Cifrul nu a fost însă folosit⁶⁵.

Întrucît cei atrași în schema Blake așteptau o debarcare anglo-americană în Balcani, S.O.E. le-a transmis (înainte de 15 februarie 1944) că românii : „nu trebuie încă să aștepte nimic, că ei trebuie să-și croiască propriul drum și că aliații ar dori dovezi că ei fac aceasta”⁶⁶. Era un îndemn la acțiune bazată pe forțe proprii, conform politicii engleze de a crea pretutindeni greutăți naziștilor.

⁵⁹ Ibidem, cadrul 529.

⁶⁰ Ibidem, rola 405, cadrul 446.

⁶¹ Ibidem, rola 405, cadrul 232.

⁶² Ibidem, rola 404, cadrul 527.

⁶³ Ibidem, rola 405, cadrele 61, 447.

⁶⁴ Ibidem, cadrul 71.

⁶⁵ Ibidem, rola 405, cadrul 201.

⁶⁶ Ibidem, rola 405, cadrul 23—26. Minuta ședinței din 15 febr. 1944, a reprezentanților Foreign Office și S.O.E.

Chestiunea a fost tratată la început de englezi ca fiind „în primul rind o afacere a S.O.E.”^{66bis}. Ulterior au fost implicate organe superioare. Proiectul a fost primit cu rezerve la Foreign Office unde un referent l-a apreciat ca inaplicabil deoarece nu era de așteptat ca cererea trimerii de trupe britanice în România să fie aprobată de guvernul sovietic⁶⁷. Subsecretarul de stat permanent de la Foreign Office a observat că liderii români sperau ca englezii să pledeze pentru ei pe lângă sovietici dar aceasta ar fi înrăutățit poziția lor⁶⁸. Încă pe atunci, guvernele Angliei și S.U.A. considerau deja România în sfera de operații sovietice⁶⁹. La Foreign Office s-a decis să se ceară avizul Ministerului de Război.

Aprecierile forurilor militare britanice asupra „schemei Blake” au fost foarte rezervate. O scrisoare din februarie 1944 adresată Foreign Office-ului de Ministerul de Război⁷⁰, atrăgea mai întâi atenția asupra unor dificultăți izvorâte din raportul de forțe dintre mișcarea „colonelului Blake” și trupele hitleriste.

În realitate — se aprecia în scrisoare — numărul militarilor pe care puteau conta generalii Niculescu și Potopeanu, era de 200.000 (nu 4—500 000)⁷¹. Schema „colonelului Blake” postula un sector de front obținut de trupele române, dar era improbabil ca germanii să lase românilor un astfel de sector⁷². Nu trebuia neglijată reacția mareșalului Antonescu⁷³.

Mai interesantă și edificatoare pentru evoluția ulterioară a evenimentelor pînă la 23 august 1944, era schițarea poziției conducerii militare britanice în problema desantului aerian în România. „În sfîrșit, și mă tem că acesta este principalul obstacol din punctul nostru de vedere — se spune în scrisoarea trimisă de la Ministerul de Război englez — se pune problema celor 1000—2000 de parașutiști britanici. O astfel de forță reprezintă în realitate o foarte mare proporție a trupelor de parașutiști disponibili pe teatrul mediteranean. Dacă ar fi repartizate pentru această sarcină, aceasta ar fi în dauna directă a bătăliei pentru Italia. Aceasta ar implica o decizie a Comitetului Mixt al Șefilor de Stat Major și sînt sigur că acesta ar pretinde să fie încredințat că o astfel de operație ar fi cea mai profitabilă utilizare care s-ar putea da acestor trupe în lumina condițiilor existente la momentul dat”⁷⁴.

Marea majoritate a parașutiștilor anglo-americani — conchidem noi — fiind rezervată pentru debarcarea în vestul Europei, iar restul pentru luptele din Italia, comandamentul anglo-american nu părea înclinat să aloce 1—2000 de parașutiști pentru operațiile din România. Ideile pe care și le făcuseră unii generali și după ei unii oameni politici români despre disponibilitățile de parașutiști ale aliaților occidentali supraapre-

^{66 bis} Ibidem, rola 404, cadrul 530. Proiect de comunicare către guvernele U.R.S.S. și S.U.A.

⁶⁷ Ibidem, rola 405, cadrul 525 (Referate din 15 ian. 1943 a lui D. F. Howard).

⁶⁸ Ibidem, cadrul 44.

⁶⁹ Problema o tratăm în studiul menționat în nota 36.

⁷⁰ Ibidem, cadrul 84.

⁷¹ Unitățile române erau infiltrate între cele germane, pentru a fi mai ușor ținute sub control.

⁷² Ibidem Arh. St. București, MA , rola 405, cadrul 84.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem, cadrele 379, 446—447.

ciaseră posibilitățile reale ale comandamentului aliat, interesat în primul rînd de asigurarea succesului operației Overlord.

Scrisoarea ministerului de Război englez se încheia cu constatarea că mișcarea „colonelului Blake”, se afla într-un stadiu explorator și considera potrivit să se arate la Moscova și Washington că acest „stadiu incipient” este avut în vedere la Londra. Comunicări în acest sens s-au făcut în adevăr la 8 februarie 1944 guvernelor S.U.A. și U.R.S.S. de către ambasadorii englezi.

La 15 martie 1944 un memorandum de răspuns al Departamentului de Stat se declara de acord cu observația engleză că planul era „embrionar” și „nu foarte dătător de speranțe” punind la îndoială maturitatea lui. Autoritățile militare americane se preciza în memorandum credeau necesară menținerea contactului cu românii spre a-i încuraja să iasă din război ⁷⁵.

Între timp însă în țară s-a încercat din nou punerea în aplicare a proiectului „Blake”. În noaptea de 23 spre 24 august 1944, într-o convorbire cu locotenent — colonelul englez de Chastelaine care tocmai fusese eliberat din prizonierat și imediat după aceea invitat la palat „regele s-a plîns de letargia opoziției (adică P.N.Ț. și P.N.L) spunind că planificase schimbarea încă din februarie al acestui an, dar ori de cîte ori planurile păreau să se materializeze el a fost împiedicat să acționeze de obiecțiile ridicate de opoziție” ⁷⁶.

Nu avem informații directe despre obiecțiile ridicate regelui de șefii opoziției burheze. Ei așteptau atunci, după cîte știm, rezultatul negocierilor lui Barbu Știrbei ⁷⁷. Președintele P.N.Ț., a arătat la Cairo emisarii României din Axă și se declara pregătit să sprijine lovitura bazată pe corpul de armată al generalului Nicolescu numai dacă aliații i-ar fi cerut o acțiune proprie și i-ar fi dat anumite garanții ⁷⁸.

Nu numai conducătorii partidelor istorice s-au opus loviturii proiectate de rege. Un grup de ofițeri superiori format în 1942 care avea legături cu palatul, cuprindea pe generalii Gh. Mihail și C. Nicolescu, și pe coloneii (atunci) Rusescu și Dămăceanu și care din 1943 era în relații cu generalul Sănătescu, nu acorda loviturii șanse de izbîndă. Membri ai grupului au discutat în acest sens cu generalul Nicolescu și și-au făcut cunoscute obiecțiile monarhului ⁷⁹.

Generalul Nicolescu a refuzat în martie 1944 să pășească la împlinirea loviturii. Potrivit amintirilor generalului Rusescu, generalul Nicolescu a declarat regelui că o lovitură bazată doar pe sprijinul unui corp de armată și al lui I. Maniu s-ar sfîrși printr-un dezastru ⁸⁰. El avea în

⁷⁵ Ibidem, cadrul 379.

⁷⁶ După raportul lui de Chastelaine publicat de Florin Constantiniu („Revista de istorie”, XXXV, 1982, nr. 5—6, p. 738). Potrivit articolului citat al lui I. Massof regele ar fi dorit să declanșeze lovitura de stat în ianuarie—martie 1944.

⁷⁷ Vezi mai jos răspunsul dat de I. Maniu la propunerile din martie 1944 ale comuniștilor.

⁷⁸ Vezi mai jos.

⁷⁹ Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, anul 1944, dosar 196, f. 19 (amintirile generalului D. Dămăceanu) dosar 197, f. 24—28 (amintirile generalului R. Rusescu). „Momentul”, din 9 martie 1945.

⁸⁰ Ibidem, dosar 197 f. 26

vedere, credem, și absența desantului aerian de care condiționase declanșarea loviturii.

Schema „Blake” a rămas însă în continuare una din alternativele de viitor avute în vedere de palat și frunzașii politici. La 17 martie 1944 a avut loc la Cairo prima întâlnire dintre Barbu Știrbei și reprezentanții U.R.S.S., Angliei și S.U.A. Aliații preveniseră opoziția română că vor discuta cu emisarul ei numai dacă va prezenta un plan concret pentru scoaterea României din Axă. În declarația scrisă prezentată de B. Știrbei la ședința din 17 martie 1944⁸¹ se arăta că opoziția considera pe mareșalul Antonescu ca fiind cel mai indicat să scoată România din războiul alături de Hitler, deoarece deținea pozițiile de comandă și putea acoperi pregătirile față de germani. Mareșalul ar evolua spre acest pas și opoziția va supraveghea respectarea angajamentelor pe care el și le va lua față de aliați.

O lovitură de stat a opoziției, a pretins Știrbei, ar reduce repede colaborarea română la valoarea unui gest simbolic făcând mai mult rău decât bine cauzei, ceea ce oglindea de fapt valoarea atitudinii de atunci a conducătorilor partidelor istorice ci nu a viitoarei acțiuni antihitleriste a României.

Dacă totuși Antonescu refuza pînă la urmă să rupă alianța cu Germania, opoziția cu sprijinul regelui se angaja să păsească ea însăși la colaborarea militară și economică cu Aliații. Dacă aliații insistau asupra unei acțiuni imediate opoziția se angaja, sublinia declarația lui Știrbei „să răstoarne prin violență guvernul dacă nu consimte să execute el însuși schimbarea politică”. Dar pentru aceasta opoziția cerea de la aliați „garantarea respectului libertății, independenței de stat și a drepturilor teritoriale⁸² ale ei (ale României)”, recunoașterea calității de cobeligerant⁸³, bombardarea Ungariei și Bulgariei spre a evita aducerea trupelor inamice de aici contra României. Răspunzînd la întrebările diplomaților aliați emisarul român a declarat — precum se arăta în minuta tipărită a ședinței — că dacă se cerea o capitulare necondiționată imediată, ea trebuia semnată de Ion Antonescu⁸⁴. În legătură cu forțele pe care președintele P.N.Ț. conta dacă aliații îi cereau imediat o acțiune proprie, Barbu Știrbei a explicat că Antonescu putea fi răsturnat „cu sprijinul armatei pe care domnul Maniu conta sub conducerea regelui”. Întrebat mai departe ce organizație militară are la dispoziție președintele P.N.Ț. Știrbei a răspuns: „în afară de sprijinul deplin al regelui el (Maniu) poate conta pe fidelitatea generalilor Nicolescu și Potopeanu”⁸⁵. Barbu Știrbei a repetat că lovitură de stat va fi înfrîntă de germani în câteva ore (ceea ce arăta neputința opoziției burgheze de a organiza o acțiune antihitleristă încununată de succes). Spre sfîrșitul discuției și după ce a cerut și o debarcare sovietică în Dobrogea — s-a arătat însă mai optimist. Chiar dacă lovitură de stat n-ar avea succes deplin ea ar afecta considerabil situația din țară, inclusiv comunicațiile

⁸¹ Textul declarației la Arh. St. București, MA, rola 405, cadrul 636.

⁸² La întrebările ulterioare ale reprezentanților aliați B. Știrbei a explicat că se avea în vedere retrocedarea nordului Transilvaniei, în problema graniței de est expunînd cele arătate la p. 3.

⁸³ În cursul negocierilor I. Maniu a încercat să rezerve României dreptul la neutralitate, în cazul în care germanii aveau să accepte retragerea fără lupte de pe teritoriul național.

⁸⁴ Ibidem, p. 654

⁸⁵ Ibidem, p. 655

germane⁸⁶. Mai trebuie adăugat un fapt: printr-un mesaj sosit la Cairo la 19 aprilie se cerea comandantului forțelor aliate din Mediterana să trimită în România un ajutor constând în două divizii aeroportate și artilerie antitanc⁸⁷, reluând deci cererea „colonelului Blake”

În continuare, ca și pînă acum, vom insista numai asupra acelor discuții din capitala Egiptului în care s-au menționat proiecte de scoatere a României din Axă peste capul și împotriva guvernului antonescian.

În martie 1944 a apărut un moment deosebit de propice pentru ruptura cu Germania. Trupele sovietice se apropiau rapid de granițele României iar trupele hitleriste din sectorul sudic al frontului român erau în derută. Partidul Comunist Român a adresat conducerii P.N.Ț. un apel la o acțiune descrisă mai târziu de L. Pătrășcanu ca similară celei de la 23 august⁸⁸. I. Maniu nu a fost de acord cu o astfel de acțiune pe motiv că trebuia să aștepte un răspuns de la Barbu Știrbei⁸⁹, cu alte cuvinte rezultatul negocierilor de la Cairo. Din acea perioadă datează cunoscutul articol prin care „România Liberă” atrăgea atenția lui Iuliu Maniu asupra necesității acțiunii în țară, salvarea neputînd fi lăsată numai în seama negocierilor de la Cairo. Apelurile de acest gen au rămas însă fără răspuns.

În aprilie 1944, cînd palatul a intrat în contact stabil cu Partidul Comunist Român, L. Pătrășcanu a discutat cu generalul C. Sănătescu și I. Mocioni-Stircea diverse variante de acțiune⁹⁰. În discuțiile celor trei a fost respinsă de comun acord o propunere a lui I. Maniu ca regele să se declare prizonier iar președintele P.N.Ț. să plece în nordul Moldovei și să formeze acolo un nou guvern⁹¹. Maniu s-a grăbit să transmită la Cairo prin Barbu Știrbei un mesaj prin care sugera formarea unui guvern prezidat de el în nordul Moldovei, fără a vorbi, din cîte știm și despre stabilirea acolo a regelui⁹². Proiectul a fost aprobat de guvernele U.R.S.S., Angliei și S.U.A.⁹³. Dacă nu s-a dat totuși curs acestui proiect, faptul se explică, credem, în primul rînd, prin respingerea lui în amintirile discuții dintre reprezentanții palatului și ai P.C.R.

În discuțiile dintre L. Pătrășcanu și reprezentanții palatului s-a discutat, dar nu a fost reținută, o variantă care prevedea plecarea în nordul Moldovei atît a fruntașilor politici cît și a regelui, pentru a se forma acolo un guvern antihitlerist cu sprijinul armatei de pe front și a spa-telui frontului⁹⁴.

⁸⁶ Ibidem

⁸⁷ V. Liveanu, *Considerații . . .* p. 28

⁸⁸ Colonel Constantin Nicolae, *Conceptia militară a P.C.R. și a celorlalte forțe politice-antihitleriste cu privire la trecerea României de partea Națiunilor Unite și ridicarea întregului popor la lupta armată împotriva Germaniei naziste în „File de istorie militară a poporului român”*, vol. 8, București, 1980, p. 270

⁸⁹ Ibidem; Șt. Lache Gh. Tuțui, *România și conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, 1978, p. 71—72.

⁹⁰ I. Massof, *art. cit.* Cf. declarația lui L. Pătrășcanu, la colonel C. Nicolae *op. cit.* p. 272.

⁹¹ I. Massof, *art. cit.*

⁹² Foreign Relations of the United States, 1944, vol. IV, Washington, 1965, p. 175—176. Mesajul lui Maniu a fost transmis delegatului sovietic din Cairo la 13 sau 14 aprilie (ibidem) Cf. Arh. Statului București, MA, rola 405, cadrele 884 (Referat din 15 mai 1944 al lui D. F. Howard) 905 (Referat din 11 mai 1944 al lui P. Rose).

⁹³ Ibidem, cadrele 884, 905.

⁹⁴ I. Massof, *art. cit.*, Arh. C.C. al P.C.R. fond I, anul 1944, dosar 194, f. 15—16 (amintirile lui C. Agiu).

La începutul lunii mai 1944 a sosit la Ankara o doamnă Arion care prin diplomați olandezi a transmis ambasadei engleze că ar fi adus un mesaj din partea mareșalului palatului, propunând fără știrea regelui ca acesta să treacă linia frontului și să se stabilească în nordul Moldovei⁹⁵. Era poate un sondaj inițiat de palat în legătură cu proiectul despre care am vorbit. Purtătoarea pretinsului mesaj nu a inspirat însă încredere englezilor⁹⁶. La 30 mai 1944 guvernul sovietic și după el la 2 iunie, guvernul Angliei, au refuzat să intre în contact cu doamna Arion⁹⁷.

În discuțiile din aprilie 1944 dintre L. Pătrășcanu și reprezentanții palatului primul a propus de la început ca acțiunea să înceapă la București⁹⁸. A prevalat temporar o altă părere susținută probabil de reprezentanții palatului ca acțiunea să înceapă pe front. S-a reținut o variantă care prevedea „formarea unui guvern în sectorul românesc al frontului, întreprindere care trebuia sprijinită prin ridicări de mase în București precum și în câteva centre mai însemnate.”⁹⁹

Față de proiectul „Blake” intervenea un element-introdus de P.C.R. — acțiunile de masă.

Pe de altă parte, în mai 1944, după încheierea F.U.M., P.N.Ț. și P.N.L. au acceptat în sfârșit să înceapă cu P.C.R. discuțiile care au dus mai întâi la formarea unui comitet comun, apoi la crearea B.N.D. Progresele pe calea înființării B.N.D. s-au resimțit la Cairo.

La 12 mai 1944 a părăsit România și în noaptea de 24 spre 25 mai a ajuns la Cairo C. Vișoianu, aducând cu sine instrucțiuni noi¹⁰⁰.

La 25 mai cei doi delegați români s-au întâlnit cu reprezentanții celor trei principali aliați. La ședință, Barbu Știrbei a prezentat o nouă declarație scrisă¹⁰¹. Iuliu Maniu, se arăta în noul document, afirma în mod solemn că „unit și în acord cu celelalte partide democratice” (era un ecou al înaintării pe calea înființării B.N.D.) este decis să rupă România de Axă și să adopte o „politică de colaborare activă cu aliații, conform dorinței marei majorități a națiunii antrenată prin violență într-o direcție opusă sentimentelor ei”. În ultimele săptămâni se spunea în declarația lui B. Știrbei interveniseră „schimbări care au răsturnat toate dispozițiile foarte avansate luate de acord cu generalul Nicolescu care se baza el însuși pe alți comandanți și mai ales pe corpul de armată de sub ordinele sale”. Aflat mai înainte în împrejurimile Bucureștiului corpul fusese deplasat brusc spre Nord. Ion Antonescu își încălcase promisiunea de a încheia armistițiul, cedase din nou în fața germanilor, permisesse concentrarea pe teritoriul României a unor mari forțe hitleriste și trimisese armata română pe front. Noua situație interzicea — după aprecierea lui Maniu — „orice succes al unei lovituri de stat în interiorul țării”. (După cum se știe această apreciere a fost strălucit infirmată la 23 august 1944).

⁹⁵ Arh. St. București, rola 405, cadrele 908—909

⁹⁶ Arh. St. București, MA, rola 405, cadrele 909, 932.

⁹⁷ Ibidem, rola 406, cadrele 221, 226.

⁹⁸ Vezi mai jos p. 779.

⁹⁹ I. Massof, *art. cit.*

¹⁰⁰ Arh. St. București, MA, rola 406 cadrele 184 (Raport al lordului Moyne asupra ședinței din 26 mai 1944 cu delegații români) 213 (comunicarea din 30 mai 1944 a maiorului Boxshall).

¹⁰¹ Vezi textul francez al declarației din care cităm în continuare ibidem, cadrul 246.

Conducătorii opoziției — arăta Știrbei în declarația sa — preconizau altă variantă și anume „de a opera lovitura de stat și volte-face-ul chiar pe front. Regele este de acord cu această soluție pe care o aprobă”. Se impunea o colaborare cu aliații „după un plan minuțios stabilit de consilierii militari” ținându-se seama de intercalarea unităților române printre trupele germane.

Din lămuririle date la cererea diplomaților aliați de C. Vișoianu în ședința din 25 mai, a reieșit că Maniu avea în vedere capitularea concertată pe front a cel puțin două corpuri de armată organizată de generalul Nicolescu cu sprijinul altor generali¹⁰².

În cursul convorbirilor care au urmat prezentării declarației lui Știrbei, emisarii români au descris proiectul ca fiind propus palatului de Maniu și acceptat de rege¹⁰³.

La întrebarea lui Novikov de ce generalii pe care conta Maniu nu acționaseră pînă atunci, „Vișoianu a insistat că numai o acțiune concertată (cu aliații) ar înfăptui un obiectiv util”¹⁰⁴.

Reprezentanții aliați au cerut atunci să se dea generalului Nicolescu instrucțiuni „să se trimită la ruși un ofițer”¹⁰⁵ cu un post de emisie-recepție și un cod pentru stabilirea unei legături și colaborări cu comandamentul sovietic¹⁰⁶.

Cererea aliaților de a se trimite un ofițer român pentru stabilirea colaborării cu comandamentul sovietic se încadra în politica anglo-americană a momentului, de recunoaștere a apartenenței României la zona de operații a armatei sovietice.

Proiectul prezentat la 25 mai 1944 de B. Știrbei în numele lui Maniu¹⁰⁷ se deosebea de proiectul care, după informațiile disponibile, a fost reținut în discuțiile dintre reprezentanții P.C.R. și ai palatului. În proiectul transmis la Cairo nu se vorbea de exemplu despre „acțiuni de masă”. Se păstra în mare măsură „schema Blake”.

Proiectele de scoatere a României din Axă prezentate pînă la sfîrșitul lunii mai 1944 la Cairo de emisarii opoziției burgheze s-au dovedit însă a nu fi adecvate realităților războiului.

Comandanții marilor unități de pe front (inclusiv generalii Potopeanu și Racoviță) au comunicat lui I. Maniu că acțiunea proiectată nu era posibilă din cauza intercalării trupelor germane printre unitățile

¹⁰² Ibidem, cadrul 189 (raport din 26 mai 1944 al lordului Moyne).

¹⁰³ Ibidem, cadrul 175 (raportul lui Masterson despre ședința din 25 mai 1944).

¹⁰⁴ Ibidem cadrul 189.

¹⁰⁵ Ibidem

¹⁰⁶ Ibidem. Într-un mesaj prin care îl informa pe I. Maniu despre ședința din 25 mai 1944 Barbu Știrbei arăta: „Noi am explicat planul schimbării pe front și am cerut ca operația să fie concentrată cu aliații în concordanță cu propriile lor operații militare. În acest scop s-a sugerat ca D-voastră să trimiteți un ofițer superior în liniile ruse pentru a ajunge la o înțelegere cu Înaltul Comandament sovietic în chestiuni tehnice militare” (Ibidem cadrul 173. Am retransmis textul mesajului din engleză).

¹⁰⁷ La 25 mai 1944 maiorul Boxshall din SOE comunicase telefonic la Foreign Office ce se credea despre declarația pe care urma s-o facă Vișoianu la întîlnirea din acca zi la Cairo. Or, după informațiile SOE, Vișoianu trebuia să anunțe plecarea regelui și a lui Maniu în nordul Moldovei și formarea acolo a unui guvern care să lanseze o proclamație anunțînd armistițiul (Ibidem, cadrul 181). Ni se pare însă puțin probabil că documentele disponibile să nu redca exact declarațiile realmente făcute la 25 mai 1944.

române de pe front¹⁰⁸. În mai 1944 după o călătorie în Moldova și discuții cu comandantul de mari unități, generalul C. Sănătescu și cercurile palatului au ajuns de asemenea la concluzia imposibilității formării unui nou guvern în mijlocul trupelor române de pe front, din cauza intercalării trupelor germane printre trupele române¹⁰⁹.

S-a produs o situație gravă. „O mare decurajare a cuprins pe cei din jurul regelui care nu mai vedeau nici un fel de dezlegare a greului impas în care se afla România. Se poate spune că ne aflăm în momentul culminant al crizei premergătoare loviturii”¹¹⁰.

La 21 mai 1944, I. Maniu a trimis delegaților români din Cairo un nou mesaj ajuns la destinație șapte zile mai târziu¹¹¹. Din cauza infiltrării trupelor germane printre cele române, erau anunțați reprezentanții aliați, „nu mai putea fi vorba de un sector de front pur românesc ... Comandanții noștri nu mai pot garanta operații în această zonă ... Deoarece soluțiile elaborate mai înainte nu mai oferă garanții de securitate responsabile reexaminează problema unor schimbări interne”. Părăsirea țării și abandonarea administrației în mâinile germanilor (referire la proiectul plecării regelui și formării unui guvern în nordul Moldovei) nu erau justificabile. „Facțiunile române responsabile” se spunea în mesaj, avându-se în vedere probabil partidele care discutau crearea B.N.D, erau totuși decise să acționeze.

Până aici, mesajul putea fi considerat ca o descriere a unei situații reale nefavorabile. Dificultățile legate de absența unui sector de front românesc fuseseră menționate în referatul din februarie 1944 al ministerului de Război englez. Mesajul mai conținea însă o cerere adresată în mod special aliaților occidentali. „Ajutorul anglo-american în interiorul țării — afirma președintele P.N.Ț. — devine din nou un factor esențial al oricărei acțiuni din partea noastră”.

La 29 mai 1944 un mesaj al lui Maniu, explicativ al celui precedent, repetă că „schimbarea în situația noastră politică trebuie sincronizată cu operațiile aliate în Balcani. În același timp ajutorul militar aliat în interiorul țării este necesar în afara acestor operații, cooperarea trupelor lăsate în țară fiind insuficientă”. Liderul P.N.Ț. își exprima speranța de a nu se atribui amânarea acțiunii dorinței de „tergiversare” ci de a face „un gest cât mai eficient posibil într-o situație schimbată”¹¹².

Totuși reprezentanții aliaților erau prea preocupați de acțiunile militare practice și prea ancorați în realitățile atât de dure ale războiului cu Germania și Japonia, pentru ca asigurările bătrînului om politic să-și atingă scopul. La 30 mai 1944 SOE prin maiorul Boxshall, a transmis la Foreign Office o copie a mesajului din 22 mai al lui Maniu cu observația că acesta cerea trupe anglo-americane spre a evita o ocupație sovietică provocând o întoarcere la punctul de plecare al negocierilor.¹¹³ Mesajul lui Maniu aprecia lordul Moyne arată că „starea lui de spirit cu greu îi va permite să întreprindă o acțiune care să-i ajute pe aliați fie prin sin-

¹⁰⁸ Cf. declarațiile lui I. Maniu la colonelul C. Nicolae *op. cit.* p. 271.

¹⁰⁹ V. Liveanu *Considerații* ... p. 38.

¹¹⁰ I. Massof, *art. cit.*

¹¹¹ Textul la Arh. St. București, MA, rola 406, cadrele 210—211, 213—214, Cf. cadrul 234 asupra datei mesajului.

¹¹² *Ibidem*, cadrul 234.

¹¹³ *Ibidem*, cadrul 213

cronizare fie în altfel. Președintele, P. N. T. — aprecia în continuare lordul Moyne — a reînceput să vorbească despre „intervenția anglo-americană” deși generalul Wilson, comandantul forțelor anglo-americane îi arătase „tot ce sintem dispuși noi să facem pentru dînsul” de aceea redeschiderea problemei este „pur și simplu prevaricațiune”¹¹⁴ (aminare, refuz de îndeplinire a îndatoririlor). Aprecierile citate ale lui Moyne au fost preluate tale-quala într-o notă adresată de Foreign Office primilor miniștri ai dominiodelor¹¹⁵.

Știrbei a considerat misiunea lui încheiată și a cerut la 30 mai 1944 viza de intrare în Turcia¹¹⁶. S-a considerat nedreptățit de reproșurile lui Maniu (transmise prin C. Vișoianu) de a nu fi utilizat suficient contradicțiile dintre sovietici și anglo-americani¹¹⁷ și pus în situație dificilă de lipsa unor acțiuni hotărâte în țară din partea comandanților săi. Barbu Știrbei — raporta lordul Moyne — se gindea „la un gest pentru a se disocia de politica nefolositoare și după cum este el convins fatală a lui Maniu”. „Nimic nu poate ilustra mai bine — aprecia ministrul englez — imposibilitatea de a obține rezultate practice prin Maniu”¹¹⁸.

De reținut este nu atât asprimea aprecierii cît faptul în sine al criticării liderilor politici burghezi din România chiar de către reprezentantul Angliei, în care aceștia își puneau speranțe așa de mari.

Se crease o situație foarte primejdioasă pentru România ale cărei interese naționale îi dictau ieșirea imediată din războiul hitlerist. Aliații renunțaseră la cererea de capitulare necondiționată a României. Ei prezentaseră la 12 aprilie 1944 principiile de bază ale armistițiului cu România care garantau independența națională a țării și retrocedarea nordului Transilvaniei arătînd totodată că prelungirea războiului contra Națiunilor Unite putea înrăutăți condițiile armistițiului, numai contribuția românească la lupta antihitleristă putîndu-le îmbunătăți. Nici conducătorii partidelor burgheze, nici regele nu proclamară însă ruptura cu Germania, nu declanșaseră încă lovitura care să realizeze această ruptură. În cursul negocierilor de la Cairo emisarii opoziției exprimaseră în repetate rînduri preferința liderilor partidelor istorice ca ruptura cu Germania să fie realizată de Ion Antonescu și neîncrederea lor în eficacitatea unei acțiuni proprii pentru proclamarea ieșirii României din Axă. În cele două luni și jumătate de negocieri de pînă atunci emisarii opoziției prezentaseră și retrăseseră succesiv cîteva planuri de acțiune pentru ca la sfîrșitul lui mai să declare că nu aveau încă un plan propriu realizabil. Totodată în țară ei nu renunțaseră la nădejdea iluzorie de a convinge la timp guvernul antonescian să înceteze războiul contra Națiunilor Unite.

Pentru ieșirea din situația astfel creată trebuie obținută o cotitură decisivă spre o acțiune fermă a forțelor antihitleriste din țară, spre el-

¹¹⁴ Ibidem, cadrul 216.

¹¹⁵ Ibidem, cadrul 217.

¹¹⁶ Ibidem, cadrul 221.

¹¹⁷ Ibidem, cadrul 258. Raport al lordului Moyne din 2 iunie 1944).

¹¹⁸ Ibidem, cadrul 259. La 14 iunie 1944 cunoscutul filoromân Setton-Watson a trimis la Foreign Office o scrisoare primită de la Iuliu Maniu prin Barbu Știrbei cu aprecierea că citită printre rînduri, ea părea să confirme că „oricît de admirabili ar fi Maniu și prietenii lui, ei au devenit de foarte mult timp complotiști”. (Ibidem, cadrul 309 — 310).

borarea și înfăptuirea unui plan de scoatere a României din Axă care să inspire încredere și marilor puteri antihitleriste.

În acel moment din mai 1944, când formarea unui nou guvern în mijlocul trupelor române de pe front se dovedise nerealizabilă „de cea mai mare importanță pentru ieșirea din greul impas a fost intervenția promptă a d-lui Lucrețiu Pătrășcanu. În numele Partidului Comunist domnul Lucrețiu Pătrășcanu a făcut următoarea propunere: lovitură de stat cu toate riscurile ei trebuie încercată la București luindu-se însă toate măsurile pregătitoare din punct de vedere tehnic militar și general politic”¹¹⁹.

Informații interesante privind intervenția P.C.R. prin L. Pătrășcanu, în vederea declanșării acțiunii pentru scoaterea României din Axă, se găsesc într-un material redactat mai târziu de militantul comunist. „Planul loviturii de stat (așa era denumită în momentul redactării acțiunea declanșată la 23 august 1944 — V.L.) eu l-am discutat cu generalul Sănătescu trimis de rege, în mai 1944, în casa lui Safianu. Acolo am discutat trei ipoteze și ne-am oprit apoi asupra celei realizate, adică a loviturii de la București”¹²⁰.

Călăuzit de ideea marxistă că insurecția este o artă, cu alte cuvinte că insurecția cere o pregătire detaliată și multilaterală inclusiv o pregătire tehnică, L. Pătrășcanu a cerut regelui să desemneze un ofițer superior cu influență în armată „cu care să poată discuta pregătirea în amănunt, din punct de vedere militar” a acțiunii iar „suveranul a acceptat acest punct de vedere și a delegat pe generalul Mihail, devenit mai târziu șef al Marelui Stat Major, să ia contact cu reprezentantul partidului comunist”¹²¹.

S-a format o comisie militară pentru pregătirea acțiunii din punct de vedere tehnic-militar; ea funcționa concomitent cu o comisie a celor patru partide¹²² în cadrul căreia se pregătea acordul pentru creerea B.N.D. În cadrul acestor pregătiri a fost adoptată propunerea din aprilie 1944 a Partidului Comunist Român de a se declanșa acțiunea în Capitală. „Comisia care ținea atunci (în mai-iunie 1944 — V.L.) ședințe la Safianu — arăta mai târziu L. Pătrășcanu — a început de îndată să discute propunerea pe care o făcusem de la începutul lui aprilie lui Sănătescu: să se încerce lovitură de stat la București cu forțele de care se putea dispune. Acest plan a fost prelucrat și executat în urmă”¹²³.

Partidul Comunist Român milita pentru declanșarea cât mai grabnică a acțiunii pentru scoaterea României din războiul hitlerist. Obsedați de ideea cîștigării lui Ion Antonescu de partea lor, ca și de dorința evitării riscurilor militare și politice ale unei ridicări armate contra hitlerismului (și din punctul lor de vedere unul din principalele riscuri era însăși colaborarea

¹¹⁹ I. Massof, *art. cit.*

¹²⁰ Declarație citată de colonel C. Nicolac, *op. cit.* p. 272. Ipotezelor la care se referă L. Pătrășcanu erau: 1. acțiune declanșată la București, care să antreneze frontul; 2. formarea unui nou guvern antihitlerist în mijlocul trupelor române de pe front sprijinită de ridicări de mase în spatele frontului; 3. plecarea regelui și conducătorilor partidelor antihitleriste în teritoriul din nordul Moldovei în care se aflau trupe sovietice, spre a forma acolo un nou guvern sprijinit de front și de spatele frontului (I. Massof, *art. cit.*).

¹²¹ *Ibidem.* Cf. V. Livcanu, *op. cit.*, p. 38.

¹²² Arh. G.C. al P.C.R. fondul 1, anul 1944, dosarul 194, f. 190—191. (Amintirile generalului C. Vasiliu-Rășcanu); colonel C. Nicolac, *op. cit.*, p. 272.

¹²³ *Ibidem.* p. 274.

cu P.C.R.) — liderii partidelor burgheze evitau încă, în mai 1944, să facă pașii necesari pentru declanșarea unei largi acțiuni îndreptate contra Germaniei fasciste și a acoliților ei.

Adresându-se președintelui P.N.Ț. în ședința din 15 septembrie 1944 a Consiliului de Miniștri, L. Pătrășcanu a spus: „... Atunci când am fi putut acționa — îl am mărturie pe d-l Sănătescu — la începutul lunii mai, participarea noastră directă la schimbare și lipsa de orice rezervă pe care am făcut-o în ce privește partidul comunist, s-a lovit de rezistența sau mai bine zis de imposibilitatea de a cădea de acord cu D-voastră”¹²⁴.

Pe de altă parte, tot în mai 1944, regele a fost cîștigat de unii din consilierii săi pentru așa numitul „plan Gigurtu”. Precum se știe, potrivit acestui plan guvernul Antonescu ar fi fost înlocuit de rege printr-un guvern prezidat de filo-hitleristul Ion Gigurtu, o serie de posturi-cheie în noul guvern fiind însă încredințate unor „oameni ai regelui” însărcinați în secret cu pregătirea rupturii cu Germania.

În consfăturile din mai-iunie 1944 cu reprezentanții palatului și ai partidelor burgheze, reprezentanții P.C.R. au combătut atît tergiversările liderilor P.N. și P.N.L., cît și „planul Gigurtu” care nu putea duce decît la alertarea prematură a germanilor și la contramăsuri din partea lor, de natură să împiedice reușita acțiunii antihitleriste.

Liniile generale ale planului insurecțional susținut atunci de P.C.R. sînt bine cunoscute din lucrările deja publicate. Acest plan prevedea declanșarea acțiunii în centrul vital al țării, Capitala, și ridicarea la lupta antihitleristă a întregii armate române — atît a trupelor de pe front cît și a celor din interiorul țării, a formațiilor de luptă patriotice organizate de P.C.R., a întregului popor. Guvernul antonescian urma a fi răsturnat prin forță și înlocuit printr-un guvern al coaliției forțelor interne antihitleriste, deci printr-un guvern în care să fie reprezentat pentru prima oară în istoria României — Partidul Comunist Român — precum și Partidul Social Democrat. Odată cu instaurarea noului guvern urma să se proclame pe plan extern ieșirea României din războiul hitlerist, încetarea imediată a ostilităților contra armatei sovietice, întoarcerea armelor contra Germaniei fasciste, iar pe plan intern înlocuirea regimului de dictatură militaro-fascistă printr-un regim democratic. Esențială în acest plan era conceperea acțiunii nu ca un puci, ca o simplă lovitură „de sus”, de palat, ci ca luptă a întregii națiuni, a tuturor forțelor armate, inclusiv a detașamentelor înarmate organizate de P.C.R., sprijinite în forme adecvate de restul populației țării; participarea „virfurilor” era concepută tocmai ca un mijloc de mobilizare la acțiune a întregului popor. Acțiunea trebuie să ia dușmaul prin surprindere, să lovească de la început, fără șovăire, *ambele* instrumente de încătușare a țării de către hitleriști — regimul antonescian pe de o parte, unitățile germane (militare, paramilitare, polițieneste) pe de altă parte.

La cunoscuta ședință din noaptea de 13—14 iunie 1944 au fost adoptate liniile generale ale planului de acțiune preconizat de P.C.R., plan cu care s-au declarat apoi de acord toți partenerii coaliției antihitleriste și care, dezvoltat și detaliat, a devenit planul insurecției. Prevederi ale acestui plan au fost comunicate la Cairo și Stockholm aliaților. Noul

¹²⁴ *Ibidem*, p. 271.

plan a preluat elemente din unele din proiectele de mai sus, dar le-a încadrat în contextul nou al unei acțiuni largi, energice și eficiente, care a asigurat scoaterea României din Axă.

Actul de la 23 August 1944 a canalizat și antrenat forțe antihitleriste, cu orientări diferite și chiar antagoniste din punct de vedere al intereselor de clasă, dar care s-au coalizat pentru a realiza obiective esențiale ale momentului — ieșirea României din războiul contra Națiunilor Unite și menținerea ei ca stat. La această coaliție au participat și autorii tuturor proiectelor de scoatere a României din războiul hitlerist, prezentate în studiul nostru.

PROJETS DE FAIRE SORTIR LA ROUMANIE DE L'AXE (octobre 1943—mai 1944)

RÉSUMÉ

Les événements politiques et militaires de l'automne 1943 ont accentué les préoccupations des différents partis et groupements visant à faire sortir la Roumanie de l'Axe. Le Parti Communiste Roumain militait pour l'application de sa plate-forme de juin 1943 laquelle préconisait la sortie immédiate du pays de la guerre hitlérienne par le renversement du régime d'Antonescu et la formation d'un gouvernement antihitlérien de coalition, avec la participation des communistes. Le Foreign Office et le SOE britannique ont considéré que la constitution de la coalition entre le P.C.R. et les partis bourgeois aurait eu des effets favorables pour la cause des alliés. Certains leaders des deux partis bourgeois se sont prononcés en octobre-novembre 1943 pour la création immédiate d'un gouvernement antihitlérien. En octobre-novembre 1943, après avoir semblé enclins à accepter cette alternative, les dirigeants des deux partis l'ont repoussée. Un groupe de généraux ont envisagé un coup d'État pour le renversement d'Antonescu, sous la direction du roi, à condition du lancement de 1000—2000 parachutistes britanniques en Roumanie. En octobre 1943 et février-mars 1944, le roi a eu l'intention d'appliquer ce projet, mais, pour des raisons indiquées dans le texte, les leaders des partis bourgeois et les militaires de l'entourage du roi s'en sont opposés. En mars-mai 1944, lors des négociations du Caire, Barbu Știrbey a continué de présenter une variante de ce projet comme l'une des possibles solutions pour faire sortir la Roumanie de l'Axe. Les représentants du palais, au cours des débats avec le P.C.R., Barbu Știrbey pendant les discussions du Caire, ont présenté aussi d'autres projets. Mais ne s'avérant pas adéquats aux réalités de la guerre, ceux-ci ont été retirés, ce qui a conduit à une grave situation dans le pays et aux négociations du Caire. Le général C. Sănătescu, maréchal du palais, a accepté les propositions d'action présentées par le P.C.R. qui ont été ensuite développées, devenant le plan de l'insurrection, adopté par le roi et le B.N.D., communiqué aux alliés en juin 1944 et réalisé le 23 Août 1944. Le plan de l'insurrection a emprunté, dans un contexte nouveau, certains éléments des projets précédents, dont les auteurs se sont ralliés à la coalition qui a accompli l'acte du 23 Août.

ÎN CULISELE ADVERSARULUI: CAPACITATEA DE REACȚIE A GERMANIEI FAȚĂ DE EVOLUȚIA SITUAȚIEI DIN ROMÂNIA ÎN AJUNUL LUI 23 AUGUST 1944

DE

IOAN CHIPER

Precizăm de la început, că, după părerea noastră, capacitatea de reacție a unui guvern și, în general, a unei forțe politice și militare față de o anumită situație este determinată de un complex de factori care include culegerea și transmiterea informației și stabilirea deciziei potrivite, în funcție de scopul urmărit, de raportul de forță și de posibilitățile de acțiune limitate sau favorizate de elemente conjuncturale. În cadrul limitat al prezentului studiu — este a doua precizare pe care o facem — nu avem posibilitatea să abordăm sub toate aspectele capacitatea de reacție a Germaniei față de evenimentele din România. Ocuparea Ungariei, în martie 1944, prin punerea în aplicare a planului Margareta I, reprimarea sălbatecă a insurecției varșoviene și distrugerea capitalei poloneze, ca și înăbușirea insurecției slovace în vara anului 1944, întărirea controlului german în Ungaria, în octombrie 1944, demonstrează că Berlinul dispunea încă de resurse, cel puțin în anumite împrejurări, de a reacționa energetic, cu o brutalitate caracteristică, împotriva tentativelor de ieșire de sub controlul german.

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România organizată și condusă de Partidul Comunist Român, a putut fi victorioasă, în august 1944, în primul rînd datorită bunei sale pregătiri, a realizării unui front național, în cel mai larg sens al cuvîntului și a acțiunii energice a forțelor insurecționale într-o conjunctură favorabilă, bine aleasă. Elementul surpriză a contribuit într-o mare măsură în acest sens. În săptămînile, lunile și chiar anii de după 23 august 1944, în numeroase împrejurări s-a pus întrebarea cum a fost posibil ca Germania să fi fost luată în asemenea măsură prin surprindere, diferitele servicii oficiale și neoficiale germane s-au acuzat de a fi furnizat factorilor de decizie alte imagini asupra situației din România decît acelea reale¹. Nu punem în

¹ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, (în continuare PA), fond Inland II g, dosar 427, rapoarte din septembrie-octombrie 1944 privind România, anexate la adresa Inl. II 2415 g. din 4 noiembrie 1944; Hans Kissel, fost general și autorul unei lucrări publicate în 1964 (*Die Katastrophe in Rumänien 1944*, Wehr und Wissen Verlagsgesellschaft, Darmstadt) întreba, în acest sens, la 2 aprilie 1963, într-o scrisoare pe generalul Erik Hansen, fostul șef al Misiunii militare germane în România: „Cum a fost posibil ca legația germană, SD și de ase-

discuție, acum, conținutul și calitatea informațiilor transmise pe diferite canale în Germania cu privire la situația din România. În ce ne privește, am făcut-o parțial într-un studiu recent² și putem afirma că există indicii că Germania s-a aflat în posesia unor informații chiar mai importante decât cele analizate în menționatul studiu³. În memoriile sale, Walter Schellenberg, ultimul șef al serviciului secret german în timpul lui Hitler, nota : „În vara 1944, a intervenit apoi catastrofa în România, deși serviciul secret german din România, care aparținea domeniului de activitate al lui Walter Hagen, arătase cunoștințe remarcabile; informațiile sale politice și militare mergeau pînă în detaliu și ar fi fost apte

menea, Misiunea militară germană să-și dea seama așa de puțin de răsturnarea politică care amenința în România și să nege sau să bagatelizeze pentru superiori pericolul corespunzător? Din primăvara 1944 numeroase întâmplări particulare permiteau ca *fiecărui* comandant de pe front să-și apară în cel mai înalt grad sub semnul întrebării fidelitatea alianței românești. Aș dori să adaug că din punct de vedere românesc găseam ca totul de înțeles această atitudine. Poziția noastră falsă față de această problemă a costat însă nenumărate mii de morți, care nu ar fi trebuit să piară în România” (Bundesarchiv — Militäarchiv Koblenz — în continuare BA MA, N 229 4). Vezi și Franz Herberth, *Neues in Rumäniens Frontwechsel am 23 August 1944*, München, 1970 (Schriftenreihe der „Arbeitsgemeinschaft für südostdeutsche Volks- und Heimatforschung”; Gustav Markus, *Die Deutsche Volksgruppenführung in Rumänien am 23 August 1944*, în „Südostdeutsche Vierteljahresblätter”, 20. Jahrgang, 1971, Folge 2, p. 94—100.

² Ioan Chiper, *Situația politică din România în primăvara și vara anului 1944 în lumina unor documente germane* în „Revista de istorie”, tom. 37 (1984), nr. 6, p. 518—533.

³ Unele dintre aceste informații necesită încă analize suplimentare dat fiind că provin din săptămînile următoare actului de la 23 August 1944, dar nu există motive temeinice să se pună la îndoială cel puțin esența conținutului lor. Pe de altă parte trebuie reținut bine faptul că indiferent de calitatea lor ele nu și-au făcut efectul, nu au parvenit sau nu au fost luate, împreună cu alte informații, în considerare de factorii de decizie germani și aceste aspecte interesează mai mult studiul de față. Un agent german scria, într-un raport din 21 septembrie 1944 cu privire la evenimentele din România, recapitulînd o serie de informații transmise Berlinului: „Deja de doi ani noi am transmis prin radio neconținut rapoarte pe care serviciile competente ni le-au adus la cunoștință, că adevărata față a României ar fi substanțial alta decât aceea văzută și apreciată de serviciile oficiale diplomatice și militare germane” (PA, Inland II g, dosar 427, raport anexă la Inl. II 2415 g). Tot în perioada imediat următoare evenimentelor din august 1944 din România, un alt agent al Germaniei naziste nota: „Cele două memorii au fost expediate la 14 august prin curier special. Am cerut să fie predate imediat — cel mult trei zile — d-lui Himmler. Avăm convingerea că astfel se va preîntîmpina și că „lovitura” la București, care devenise necesară, ar fi dat-o armatele germane. Aproape zilnic am stăruit, începînd de la 2 august, să nu se piardă o clipă. Intermediarii s-au temut de brutalitatea cu care se exprimau unele adevăruri. Li s-a părut și prea lung, și — deși mi se ceruseră aceste memorii, ca urmare a convorbirilor avute la Berlin între 17 și 26 iulie — unde verbal am exprimat exact aceeași teză — a intervenit fatala întîrziere care ne duce acum pe toți la dezastru ... În Germania, am luptat doi ani spre a putea pătrunde. Cu un țel: de a ajunge cit mai repede la Himmler și la Führer. Am ajuns prea târziu” (Bundesarchiv Koblenz — în continuare BA — fond Kleine Erwerbungen, 589). Vezi și Hans Kissel, *op. cit.*, anexa 7, p. 197—198. (În această anexă, care cuprinde raportul din 29 ianuarie 1945 al Comandamentului Flotei a 4-a aeriene germane cu privire la evenimentele din România din august 1944 sînt furnizate și unele informații care, în opinia autorilor raportului, ar fi trebuit să atragă atenția asupra unei „trădări” sau „capitulării” din partea României, dar generalul Alfred Gerstenberg, ca și Manfred von Killinger și generalul Erik Hansen ar fi dat asigurări liniștitoare). Retrospectiv, chiar imediat după 23 august 1944, elemente disparate privind situația politică din România, aflate în săptămînile sau zilele anterioare lui 23 august 1944, puteau dobîndi înțelesuri reale, dar important este desigur de stabilit cum vedeau aceste elemente oficialitățile germane atunci cînd le recepțiau, nu cum le interpretau după 23 august 1944. Concludentă în acest sens este relatarea generalului Hansen într-o scrisoare adresată lui Andreas Hillgruber, la 23 martie 1957 în care recunoaște că nu sesizase importanța unor informații care li parveniseră înainte de după-amiaza zilei de 23 August 1944. (Archiv des Institutus für Zeitgeschichte München — în continuare IfZ, ZS—1120).

să permită conducerii germane un plan larg dacă Hitler și Ribbentrop ar fi ținut cont de cele mai importante rapoarte și memorandumuri”⁴.

Trebuie subliniat că nici una din informații nu permite să se afirme cu certitudine că Germania nazistă ar fi cunoscut, pe oricare din canale, date precise cu privire la pregătirea militară a actului de la 23 August 1944⁵. Pe de altă parte, numeroase date transmise pe diferite canale spre Berlin ar fi trebuit totuși să rețină atenția asupra evoluției politice din România și, în ultimă instanță, și asupra unei ieșiri din război sau schimbări de front a României. Ori, este cert că Germania nazistă a fost surprinsă, totuși, de evenimentele din România din august 1944. În realizarea surprizei adversarului, meritul hotărâtor a revenit forțelor care au organizat și pregătit actul istoric de la 23 august 1944, pentru că este, desigur, în afara oricăror îndoeli că dacă Germania nazistă ar fi deținut informații precise despre pregătirea răsturnării dictaturii antonesciene și ieșirea României din războiul hitlerist, ea ar fi reacționat preventiv cu violență sau cel puțin ar fi luat toate măsurile spre a nu fi surprinsă de evenimente. Dar la realizarea surprizei și mai ales la manifestarea unor defecțiuni pe fluxul informație-decizie și la limitarea capacității de prevenire și reacție a Germaniei naziste față de evoluția situației din România a contribuit și o serie de alte elemente care țin de structura regimului nazist și istoria celui de al III-lea Reich, asupra cărora dorim să reținem atenția în continuare.

Analiza informațiilor cunoscute, furnizate Berlinului în legătură cu evoluția din România, pune în evidență deosebiri importante între aprecierile parvenite prin serviciile oficiale germane diplomatice și militare din România și acelea furnizate de diferite agenturi secrete sau observatori și informatori ocazionali. Pe de altă parte, se poate observa că informațiile transmise pe canalele neoficiale demonstrează o pătrundere mai adâncă în resorturile societății românești dar, în același timp, și încorporarea unui volum important de date eronate și chiar fanteziste⁶. Walter Schellenberg are în însemnările sale menționate mai sus, cel puțin într-o măsură, dreptate — deși nu trebuie pierdut din vedere subiectivismul celui implicat — dar pasajul citat nu explică și cauzele atitudinilor incriminate.

Între diferitele canale de informații germane din România și, în-deosebi, între cele diplomatice și cele subordonate R.S.H.A. (Reichssicherheits hauptamt — Oficiul principal de siguranță a Reichului) și, în ultimă instanță, lui Heinrich Himmler, au existat raporturi de animozitate alimentate de lupta pentru competență dintre ministrul german de externe, J. von Ribbentrop și Reichsführerul SS⁷. Infiltrarea lui Himmler și a SS-ului în politica externă germană a provocat contraofen-

⁴ Walter Schellenberg, *Aufzeichnungen des letzten Geheimdienstschefs unter Hitler*, Liemers Verlag, f. 1., 1981, p. 386.

⁵ Vezi în acest sens și V. Liveanu, *Surprinderea inamicului la 23 august 1944 și condiționarea ei social-politică*, în „Revista de istorie”, tom 31, 1978, nr. 12, p. 2169 — 2196.

⁶ Constatarea noastră se încadrează în aprecierile generale formulate de alți autori cu privire la eficiența serviciilor secrete germane (vezi Gh. Buzatu, *Războiul secret*, Edit. Junimea, Iași, 1972, p. 32 — 33.

⁷ Vezi Heinz Höhne, *Der Orden unter dem Toten Kopf. Die Geschichte der SS*, Wilhelm Goldmann Verlag, f. 1., 1981, cap. 11: *SS und Aussenpolitik*, p. 240 — 269; Vezi și Martin Broszat, *Der Staat Hitlers*, Deutscher Taschenbuch Verlag, f. 1., 1969, p. 369 — 370.

siva lui Ribbentrop, confruntarea dintre cei doi găsimu-și o ilustrare elocventă pe terenul țărilor din sud-estul Europei și, în special, în România. În acest context, în 1940—1941, von Ribbentrop a numit în fruntea misiunilor diplomatice germane de la București, Zagreb, Budapesta, Bratislava și Sofia conducători SA (Sturmabteilung) care supraviețuiseră „nopții cuțitelor lungi”, la 30 iunie 1934 și aveau, ca urmare, sentimente foarte precise față de SS și SD⁸. Abia sosit la post la București, în ianuarie 1941, Manfred von Killinger a făcut obiectul unor rapoarte ale agenților SD la care a răspuns detaliat, în martie 1941, de la Salzburg⁹. Amestecul direct al SD-ului în declanșarea rebeliunii legionare din ianuarie 1941 a fost folosit de von Ribbentrop pentru a elimina pe unii dintre acești agenți din România—care s-au aflat apoi multe luni în arestul Gestapoului—și pentru a determina pe Himmler să semneze un acord prin care atașaii de poliție erau obligați să prezinte șefilor de misiune diplomatică corespondența către centrala SS din Berlin¹⁰.

Atitudinea lui Manfred von Killinger, ministrul german la București pînă în august 1944, față de SS și SD este ilustrată, de exemplu, de observațiile pe care le făcea, în august 1942, într-o împrejurare: „Că natural, domnul Eichmann nu a găsit necesar să ia legătura cu Ministerul de externe, nu mă miră în nici un fel, pentru că mie îmi sînt prea destul cunoscute metodele domnilor de la SS”¹¹. În timp ce Himmler părea decis, îndemnat de Walter Schellenberg, să pună în aplicare un plan, spre sfîrșitul anului 1942, pentru a determina pe Hitler să-l înlăture pe von Ribbentrop¹², a intervenit așa-zisa „fugă” a lui Horia Sima. Între serviciile patronate de Himmler și Ministerul german de externe s-au declanșat noi dispute¹³. Von Ribbentrop a folosit din plin prilejul pentru a compromite pe Himmler în fața lui Hitler și a-și redresa situația. Într-un acces de furie, Hitler i-a acuzat pe Himmler și von Schellenberg că pregăteau un complot în România și a declarat că „va dezinfecța, într-o zi, ciuma neagră (SS-ul) prin foc și pucioasă”¹⁴. Poziția lui von Ribbentrop pe lângă Hitler a devenit mai puternică decît înainte și ea nu va fi zdruncinată decît după evenimentele din august 1944 din România. Serviciile SS și SD au fost nevoite să devină mai prudente în relațiile lor cu legionarii, inclusiv în ceea ce privește natura informațiilor procurate din România prin aceștia. Himmler însuși admonesta pe șeful Poliției de siguranță și al SD-ului SS-Obergruppenführer-ul Kaltenbrunner, la 13 septembrie 1943, pentru că ser-

⁸ H. Höhne, *op. cit.*, p. 269.

⁹ PA, Inland II g, dosar 428. Notele lui M. von Killinger demonstrează adversitatea sa față de SS și SD și au furnizat argumente lui J. von Ribbentrop în disputa sa cu H. Himmler și serviciile din subordinea acestuia.

¹⁰ H. Höhne, *op. cit.*, p. 268.

¹¹ PA, Inland II g, dosar 200, f. 36. În textul reproduș referirea se face la Adolf Eichmann.

¹² W. Schellenberg, *op. cit.*, p. 334—339.

¹³ PA, fond Unterstaatssekretär Luther, dosar 31, passim. Vezi și W. Schellenberg, *op. cit.*, p. 346—352.

¹⁴ W. Schellenberg, *op. cit.* www.dacoromanica.ro

viciul acestuia preluase un memorandum din România și interzicea pe viitor preluarea unor rapoarte similare¹⁵.

Raporturile existente între Himmler și Ribbentrop, schițate mai sus, au putut afecta sistemul de informații german și au contribuit la conturarea unei imagini neclare asupra evoluției situației din România.

Un loc special în sistemul de informații german din România l-a jucat conducerea Grupului etnic german, în mod nemijlocit Andreas Schmidt, ca și agenții SD ai grupului, pregătiți în Germania. Ginere al lui Gottlob Berger — care a fost una din cele mai influente persoane din ierarhia SS-ului și colaboratorul cel mai apropiat al lui Himmler — Andreas Schmidt a beneficiat din plin de sprijinul SS-ului, a acționat ca reprezentant al acestuia, contra intereselor poporului român, ale naționalității germane din România¹⁶. În anul 1944, prin Andreas Schmidt se transmitea un mare număr de informații centralei SS la Berlin. Totodată, atitudinea lui Andreas Schmidt — intrigă, aroganță, amenințări directe, trimiterea unor contingente mari de sași pentru Waffen-SS, viața imorală — provocaseră importante nemulțumiri în sinul naționalității germane din România, după cum se subliniază într-un raport secret al consulului general german din Brașov¹⁷, din 3 aprilie 1944 sau într-un raport al Abwehr-lui¹⁸, din 17 mai 1944. A. Schmidt, profitând de legăturile sale de familie și de sprijinul pe care i-l acordau Himmler și Berger, menținea o atmosferă de teamă chiar printre colaboratorii săi și se exprima injurios la dresa lui M. von Killinger, Ernst Kaltenbrunner, Werner Lorenz ș.a.¹⁹.

Credem că asemenea atitudini nu au făcut decât să sporească animozitatea serviciului diplomatic german față de Schmidt și chiar să alimenteze divergențe în serviciile subordonate lui Himmler. Astfel, ca urmare a unor măsuri luate, la începutul lunii iunie 1944, de A. Schmidt contra unui cuplu care făcea parte din agentura SD din România, s-a declanșat

¹⁵ PA, Inland, II g, dosar 426. Redăm conținutul documentului care, după opinia noastră, este foarte important pentru că indică o blocare, fie și parțială, a uneia din căile de scurgere a informațiilor din România: „Mi-ai transmis de curind — scria Himmler lui Kaltenbrunner — un memorandum din România pe care l-a primit un om de încredere aflat în serviciul nostru de informații antibolșevic. Consider preluarea unor astfel de memorandumuri ca nejustă și periculoasă. Cu toate defectele existente pe care desigur guvernul actual român le are în persoana fiecărui ministru în parte, este fără îndoială clar că în mod fericit în România are puterea în mână un om care este un adevărat și înțelept și de nădejde prieten al Germaniei, anume mareșalul Antonescu. Chiar și preluarea oricărui memorandum ar putea fi folosită de autorul acestuia pentru a răspîndi (știrea) în scopul de a se face important că a trimis în Reich un memorandum. Interzic de aceea preluarea oricărui memorandum”. O copie a acestei dispoziții a lui Himmler a fost transmisă pentru J. von Ribbentrop.

¹⁶ Vezi Gustav Markus, *Die Deutsche Volksgruppenführung ...*, și cuvîntul înainte, semnat de același autor, la studiul lui Andrzej Szefer, *Fritz Fabritius in den Jahren 1939—1945*, în „Südostdeutsche Vierteljahresblätter”, 20 Jahrgang (1971), Folge 4, p. 221.

¹⁷ PA, Büro Staatssekretär, Rumänien, Bd. 15, p. 499—504.

¹⁸ Arhiva istorică centrală București (în continuare AIC), fond microfilme SUA, Rola 277, cadrele K 209662—665. Raportul asupra situației din Transilvania reține și expresia — pe care am mai menționat-o cu alt prilej — prin care sașii își exprimau, de fapt, opinia despre A. Schmidt: „Adolf von Berchtesgaden und Schmidt von Bergers Gnaden”.

¹⁹ PA, Büro Staatssekretär, Rumänien, Bd. 15, p. 502. În raport se sublinia că mulți „colaboratori cinstiți” ai lui Schmidt, care se simțeau obligați să dezvăluie comportarea lui Schmidt, nu o făceau de teamă că vor fi deosebiți de Himmler sau altor conducători SS și chiar că vor fi arestați.

un conflict de competență în conducerea SS și a fost necesar ordinul direct al lui Himmler către Kaltenbrunner, la 15 iulie 1944, în favoarea poziției lui Berger și Andreas Schmidt²⁰. Dacă în cazul mai sus arătat liderul Grupului etnic german avea succes de cauză, trebuie menționat că încercările repetate ale lui A. Schmidt, aflat de la mijlocul lunii iulie 1944 la Berlin — unde, de altfel, a rămas mai mult timp și a fost surprins de evenimentele din august 1944 — de a ajunge la Hitler pentru a-i exprima opiniile sale cu privire la situația din România nu au reușit. Desigur, eșecul acestor încercări pot avea diferite explicații, dar credem că nu trebuie pierdut din vedere, în lumina celor semnalate mai sus, că A. Schmidt stîrnise animozitățile unor persoane naziste influente.

Lupta pentru competențe a declanșat și un conflict între unii generali SS, aflați în România cu misiuni oficiale, ceea ce a contribuit la diminuarea capacității de acțiune chiar în ultima decadă a lunii august 1944, a unităților germane de poliție aflate în interiorul teritoriului român. Avem în vedere disputa dintre SS Brigadenführer-ul H. Hoffmeyer²¹ și SS Obergruppenführer-ul Hildebrand, ultimul fiind comandantul forțelor de poliție din gruparea „Marea Neagră”. Efectele disputei din cadrul SS s-au repercutat, după cum sublinia chiar Hoffmeyer și asupra armatei²²; conflictul s-a extins și între Hildebrand — care considera că România „este regiunea lui”²³ și Werner Lorenz, șeful VoMi, trimis de Himmler în România, pentru aplanarea disputei menționate²⁴. În cele din urmă, Hoffmeyer a primit și funcția lui Hildebrand, la 20 august 1944 și a preluat postul la 22 august 1944²⁵. O parte a trupelor germane de poliție au fost surprinse de evenimentele de la 23 august 1944 fără nici o legătură cu noul comandant și fără indicații sau ordine²⁶, suferind pierderi mari. Astfel, o parte a unităților trupelor de poliție din această grupare au pierdut 58% din efective (3878 oameni)²⁷, celelalte unități ale trupelor de poliție au suferit pierderi și mai mari²⁸. Autorul unui raport-bilanț asupra situației trupelor de poliție din gruparea „Marea Neagră”, redactat la 24 octombrie 1944, încercînd să explice dezastrul suferit de aceste trupe, sublinia: „Evenimentele din România s-au precipitat. Situația politică amenințătoare a fost cu totul subapreciată de cele

²⁰ Archiv IfZ, MA—327 (T 175, Roll 125/650896—908). Berger a reclamat că SD-ul ar supraveghea și gradele superioare ale SS-ului și a decis să trimită pe agentul SD, contra căruia se îndreptase nemulțumirea lui A. Schmidt, în afara României începînd cu 15 iunie 1944. Kaltenbrunner nu s-a arătat însă dispus să dea curs deciziei lui Berger, ceea ce a determinat o nouă cerere, de data aceasta scrisă și imperativă a lui Himmler adresată șefului Sipo și SD.

²¹ H. Hoffmeyer a fost numit de Himmler, la 27 ianuarie 1944, ca împuternicit pentru transportul refugiaților și a evacuaților forțați prin nordul României (A. Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938—1944*, ed. a II-a, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1965, p. 179), primind tot de la Himmler, la 6 august 1944, însărcinări speciale în regiunea petroliferă (BA, Sammlung Schumacher, dosar 397, raport datat Viena, 24 octombrie 1944).

²² IfZ, MA—327 (T 175, Roll 125/650522—23).

²³ *Idem*. 650520—21.

²⁴ *Idem*. Himmler intervenise, de altfel, încă de la începutul lunii august 1944, condamînd cu asprime disputa (*idem*, 650525—26).

²⁵ B.A., Sammlung Schumacher, dosar 397, raportul citat.

²⁶ *Idem*, documentul „Räumung Kronstadt” din 14 octombrie 1944.

²⁷ *Idem*, anexă la raportul din Viena, 24 octombrie 1944.

²⁸ *Idem*, anexă la adresa din 26 octombrie 1944.

mai înalte servicii. Deși în rapoarte — în special acelea ale Sicherheitspolizei, cu care comandamentul poliției de ordine s-a aflat în strînsă legătură — s-au indicat mereu semne alarmante în atitudinea românilor, nu au urmat nici un fel de instrucțiuni din vreme”²⁹.

În legătură cu subiectul abordat, trebuie avut în vedere și faptul că în zilele următoare eșuării atentatului din 20 iulie 1944 contra lui Hitler au avut loc mai multe schimbări în comandamentele germane. În acest context, la comanda Grupului de armate Ucraina de Sud a fost numit, la 24 iulie 1944, general-colonelul Hans Friessner și, o săptămînă mai tîrziu, a fost instalat și noul șef de stat major al acestui grup de armate³⁰.

Rivalitatea dintre unii lideri importanți nazisti, ca și din interiorul unor servicii germane, inclusiv cele secrete, a avut numeroase manifestări asupra cărora nu mai stăruim — este suficient să menționăm rivalitatea dintre SD și Abwehr, care s-a încheiat cu subordonarea Abwehr-ului în primăvara-vara anului 1944 de către RSHA și eliminarea lui Canaris³¹ — ceea ce a perturbat calitatea și natura informațiilor ajunse la factorii de decizie sau atitudinea acestora față de informații în funcție de canalul pe care parveau știrile³².

Trebuie remarcat că divergențe, mai mult sau mai puțin temporare, s-au manifestat și între unii diplomați și comandanți militari germani din România, ele avînd însă la origine, cu unele excepții, nu dispute de competență, ci deosebiri de vederi cu privire la situația din România și la mijloacele de folosit pentru promovarea intereselor germane. Concludentă în acest sens este disputa din lunile iunie-iulie dintre Carl Clodius, devenit din primăvara anului 1944 un „superministru” german la București și general-colonelul Schörner, comandantul Grupului de armate Ucraina de Sud, pînă la 24 iulie 1944, dispută care a antrenat și alți factori mai importanți germani (J. von Ribbentrop, feldmareșalul W. Keitel)³³. Trebuie avut în vedere că aceste deosebiri de metode aveau ca obiect, în ultimă instanță, gradul de control al Germaniei naziste asupra României și implica mijlocit capacitatea de reacție a Germaniei iar, pe de altă parte, nu constituiau o problemă circumscrisă doar la un grup restrîns de oficialități superioare germane³⁴. Divergențe temporare, avînd la bază de astădată probleme de competență, s-au manifestat și între Clodius și generalul Gerstenberg, după numirea acestuia din urmă și în funcție de coman-

²⁹ *Idem*, raportul citat datat Viena, 24 octombrie 1944.

³⁰ Vezi Hans Kissel, *op. cit.*, p. 160.

³¹ Vezi Jaroslav Kokoška, *Amiralul Canaris*, Edit. militară, 1970, p. 272—280; Walter Schellenberg, *op. cit.*, p. 388—402.

³² Generalul Hanscn aprecia într-o scrisoare către Andreas Hillgruber, din 23 martie 1957, că în mod evident după reorganizarea Abwehrului i s-a arătat din partea acestuia rezervă și nu mai primea toate informațiile (IfZ, ZS—1130).

³³ Vezi Ioan Chiper, *op. cit.*, p. 527.

³⁴ A. Schmidt aprecia metodele dure ale generalului Schörner (PA Inland II g, anexă la Inl. II 1418 g, extras din raportul asupra situației din România în luna iunie 1944), iar autorul unui raport privind evacuarea Brașovului de către trupele germane aprecia, în legătură cu evenimentele din România, că a lipsit o mîna tare ca și o autoritate care să fi dat ordine clare și că dacă generalul Schörner s-ar fi aflat în regiune nu s-ar fi produs o asemenea prăbușire (BA, Sammlung Schumacher, 397).

dant german al regiunii petrolifere din România ³⁵. Deosebiri de opinii mai importante s-au manifestat între același general Gerstenberg — care nu scăpa nici el de reclamațiile unor informatori ai SD-ului ³⁶ și de reproșuri în diferite rapoarte ulterioare zilei de 23 august 1944 — și generalul Hansen, comandantul Misiunii militare germane din România. Astfel, cu prilejul adoptării unor măsuri suplimentare de siguranță, în zona petroliferă, în luna mai 1944, fără știrea mareșalului I. Antonescu, generalul Hansen și-a manifestat opoziția din considerente politice ³⁷. Deosebirile de vederi între cei doi generali germani s-au manifestat și în noaptea de 23 spre 24 august 1944, Hansen considerind că forțele germane nu puteau să facă față evenimentelor care se declanșaseră la București și în țară și era în interesul lor să se retragă, pe cînd Gerstenberg și-a asumat sarcina lichidării „loviturii de palat”, declanșînd operațiile militare și bombardarea Bucureștilor, la 24 august 1944 ³⁸. Acțiunea generalului Gerstenberg a fost condamnată de generalul Hansen, dispută dintre cei doi generali prelungindu-se după aceea în timpul prizonieratului lor în Uniunea Sovietică ³⁹.

Menționăm că și generalului Hansen i s-au reproșat în unele rapoarte și note, mai ales după evenimentele din august 1944, diferite atitudini, multe dintre reproșuri neavînd nici un temei. Printre acestea se afla informația că Hansen sau colaboratori ai săi au avut cunoștință și au fost implicați în complotul din 20 iulie 1944 ⁴⁰ sau afirmația — pe care un agent german susținea că o preluase, imediat după 23 august 1944, de la o persoană, indicată de altfel, din România: „fără concursul generalului Hansen, puciul nu ar fi reușit” ⁴¹, ceea ce era, evident, o aberație.

Analizînd conținutul informațiilor privind evoluția situației politice din România parvenite pe diferite canale, de la sfîrșitul anului 1943 pînă în august 1944, factorilor de decizie germani se constată că legația germană nu a transmis, în general, rapoarte sau documente care să avertizeze Berlinul asupra unei lovituri din partea opoziției sau a necesității imperioase de a interveni în componența guvernului român. Aceași observație este valabilă și pentru rapoartele transmise de Clodius. Informațiile provenite din aceste surse, date fiind și raporturile dintre von Ribbentrop și Himmler, au avut după opinia noastră, audiența cea mai mare și la Hitler. Există o serie de alte rapoarte ale unor experți economici sau militari, care au uneori un caracter oficios, în care sînt exprimate, în unele cazuri foarte răspicat, nemulțumirile față de situația din România. Aceste nemulțumiri se îndreptau, de regulă, contra a ceea ce se considera a fi un insuficient efort

³⁵ PA, Handakten Ritter, dosar 27, Scrisoare Clodius către generalul Gerstenberg din București, 19 iunie 1944; vezi și scrisoarea lui Clodius către Karl Ritter, din București, 7 iulie 1944.

³⁶ PA, Inland II g, dosar 427, rapoarte anexă la Inl. II 2415 g., din octombrie 1944, privind legația germană din București și familia consulului german din Constanța.

³⁷ Vezi Ioan Chiper, *op. cit.*, p. 525.

³⁸ A. Hillgruber, *op. cit.*, p. 218; vezi și IfZ, ZS—1130, generalul E. Hansen către A. Hillgruber, din Hamburg, 23 martie 1957.

³⁹ IfZ, ZS—1130, Scrisoare E. Hansen către M. Broszat din Hamburg, 30 iulie 1956.

⁴⁰ BA MA, N 229/4, copia unui raport din 28 august 1944 anexat la scrisoarea lui Hans Kissel către Erik Hansen, din Frankfurt, 2 aprilie 1963.

⁴¹ BA, NS—19 neu/823, Raport al inginerului Robert Kurz, agent SD, datat Berlin, 29 ianuarie 1945, privind evenimentele din august 1944 din România și trecerea liniei frontului în decembrie 1944.

economic de război român și evidențiau dificultățile create în acest domeniu de BNR sau unii membri ai guvernului român.

Ideea ocupării militare deschise a României sau cea a impunerii unor schimbări în guvern au fost vehiculate sau sugerate de unii observatori mai mult sau mai puțin autorizați, dar respinsă de factori foarte diferiți germani, aproape în formule identice: teama de apariția unei noi regiuni a luptei de partizani, teama de consecințe politice și militare de neprevăzut. Semnalăm în acest sens memorandumul redactat de Karl Blessing, directorul societății Kontinentale-Öl, în decembrie 1943, raportul căpitanului Cartelieri, de la Marele cartier general al lui Hitler, din mai 1944, raportul lui A. Schmidt privind situația din România în luna mai 1944, rapoarte redactate de Carl Clodius în iunie și iulie 1944⁴².

În sfârșit, trebuie luată în considerare, atît cît poate fi reconstituită, opinia lui Hitler — care în sistemul nazist era decisivă — în legătură cu situația din România și eventuala reacție germană. După cum este cunoscut, Ion Antonescu a reușit să se impună în fața lui Hitler. Acesta considera că Antonescu era superior lui Mussoolini în multe privințe și-și exprima regretul că dictatorul român nu cunoștea limba germană pentru că ei s-ar fi înțeles „și mai bine”⁴³. Hitler era însă preocupat, așa cum declara la începutul anului 1942, de faptul că Ion Antonescu nu avea nici o grupare politică pe care să se bazeze și mărturisea că-l „cuprinde teama” cînd se gîndește ce s-ar petrece cu România dacă lui Antonescu i s-ar fi întîmplat ceva⁴⁴. Hitler și-a menținut încrederea în dorința lui Ion Antonescu de a merge pînă la capăt alături de Germanii nazistă și în capacitatea acestuia de a menține sub control România. La 24 iulie 1944, Führerul declara generalului Friessner că îngrijorările cu privire la situația politică din România erau nefondate, că mareșalul Antonescu rămăsese fidel și că ar fi avut în spatele său poporul și armata română⁴⁵. Era o imagine total falsă, contrazisă de altfel de multe rapoarte oficiale și neoficiale germane parvenite din România. Există o quasi-unanimitate în aprecierile cu privire la atitudinea lui Antonescu, caracterizată ca fidelă și sigură pentru Germania, dar sînt destule rapoarte care atrag atenția că Ion Antonescu era singurul dintre factorii români angajat fidel față de Germania. Încrederea lui Hitler în Antonescu a fost reconfirmată după ultima întîlnire a celor doi dictatori, la 5—6 august 1944, la Rastenberg⁴⁶; declarațiile lui Ion Antonescu din 19 și 22 august 1944 făcute lui Clodius,

⁴² Vezi mai pe larg studiul menționat din „Revista de Istorie”, nr. 6/1984.

⁴³ *Heeresadjutant bei Hitler 1938—1943. Aufzeichnungen des Majors Engel*, Herausgegeben und Kommentiert von H. von Kotze, Deutsche Verlags Anstalt, Stuttgart, 1974, p. 116. Notă din 28 noiembrie 1941.

⁴⁴ Henry Plkert, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier*, Wilhelm Goldmann Verlag, 1979, f. 1., p. 83 și 111. Notă din 18 ianuarie și 26 februarie 1942.

⁴⁵ Hans Kissel, *op. cit.*, p. 17.

⁴⁶ Vezi A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 415—420. V. Liveanu, *op. cit.*, p. 2178—2184; Fl. Constantin, *Aspecte ale crizei regimului antonescian în ajunul insurecției naționale armate antifasciste și anti-imperialiste* în „Revista de Istorie”, tom 32, 1979, nr. 7, p. 1309—1310.

minimalizate chiar de diplomatul german, nu au declanșat însă alarmarea forurilor politice și militare germane⁴⁷.

În anul 1944 au fost totuși avute în vedere câteva măsuri militare germane — unele au fost adoptate — destinate să mențină România sub controlul german. Cea mai cuprinzătoare dintre acestea a fost acțiunea cunoscută sub numele codificat de „Margareta II”, care trebuia să conducă la ocuparea deschisă a României de către trupele germane, inițial în colaborare cu trupele maghiare și bulgare. Începută a fi elaborată la 26 ianuarie 1944 ea a fost complet abandonată după întâlnirea Hitler-Antonescu, la Klessheim, la 28 februarie 1944⁴⁸. Anularea planului Margareta II, ocuparea Ungariei la 19 martie 1944, prin punerea în aplicare a planului „Margareta I” și totodată declarația confidențială a lui Hitler făcută lui I. Antonescu, la întâlnirea din 23—24 martie 1944, că el considera că Germania nu mai putea funcționa ca semnatar al „arbitrajului” (dictatului) de la Viena⁴⁹ erau instrumente tactice în politica lui Hitler față de România care vizau menținerea controlului asupra României și împiedicarea unei eventuale aluneșări a dictatorului român spre o ieșire din război.

Măsurile germane adoptate la mijlocul primăverii 1944 în regiunea petroliferă⁵⁰ și încercările de a se adopta unele măsuri speciale în privința aviației militare germane din România⁵¹, ca și măsurile proiectate la Grupul de armate Ucraina de sud⁵² nu au fost de natură să determine o reacție adecvată germană în fața unor evenimente neprevăzute politice și militare de amploare în România. Raportul comandamentului Flotei a IV-a aeriene germane, care a mai fost menționat, atrăgea atenția că „Din cauza informațiilor corespunzătoare privitoare la atitudinea pretins pe deplin clară a României către OKW și Ministerul de externe german nu s-a realizat o pregătire militară în liniile cele mai mari contra unei căderi care se putea petrece în pofida multiplelor propuneri ale Grupului de armate Ucraina de Sud către OKW și OKH”⁵³.

În concluzie, considerăm că lupta pentru competență, specifică regimului nazist și deosebirile de fond în aprecierea de către diferitele servicii civile și militare și canale de informații a situației politice din România au provocat și o receptare deformată și subiectivă a informațiilor și realităților la virful sistemului decizional nazist. Aceasta a sporit șansele realizării surprinderii adversarului de către declanșarea evenimentelor din România și a diminuat capacitatea de reacție a Germaniei naziste. Lipsa de realism și improvizația care au caracterizat reacția germană nu au constituit decît o prelungire a deficiențelor menționate mai sus,

⁴⁷ Florin Constantiniu, *23 August 1944 în memoriile unui militar german* în „Revista de istorie”, tom 35, 1982, nr. 10, p. 1140—1141; *Documente privind istoria militară a poporului român 23—31 august 1944*, vol. I, București, 1977, p. 117—118.

⁴⁸ A. Hillgruber, *op. cit.*, p. 178.

⁴⁹ *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler. Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes. Zweiter Teil: 1942—1944*, Herausgegeben und erläutert von Andreas Hillgruber, Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1970, p. 391—392.

⁵⁰ I. Chiper, *op. cit.*, p. 525.

⁵¹ *Ibidem*, p. 525—526; Hans Kissel, *op. cit.*, anexa 7.

⁵² Hans Friessener, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Holstein Verlag, Hamburg, 1956, p. 54—58.

⁵³ Hans Kissel, *op. cit.*, p. 198.

manifestate în lunile premergătoare lui 23 August 1944 și au contribuit, de fapt, la victoria mai grabnică și cu mai puține pierderi a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

**DANS LES COULISSES DE L'ADVERSAIRE : LA CAPACITÉ
DE RÉACTION DE L'ALLEMAGNE FACE À L'ÉVOLUTION
DE LA SITUATION DE ROUMANIE À LA VEILLE DU
23 AOÛT 1944**

RÉSUMÉ

Dans l'étude on insiste avec priorité sur la qualité des informations allemandes concernant la situation de Roumanie et les voies de transmission de celles-ci vers les facteurs de décision, étant examinées également les affirmations de certaines sources historiques contemporaines ou postérieures aux événements d'août 1944 de Roumanie, selon lesquelles le système d'informations allemands aurait disposé des données requises pour déterminer une réaction préventive ou efficace de l'Allemagne nazie. Dans ce contexte, sur la base de documents inédits des archives du R.F.A. et d'autres sources historiques, on examine les relations entre le service diplomatique et les services secrets allemands—au premier chef entre J.von Ribbentrop et H.Himmler—étant relevés les éléments d'une acerbe lutte pour la compétence et les conséquences de celles-ci dans la politique allemande face à la Roumanie. On analyse aussi des données touchant la position d'Andreas Schmidt dans le cadre du Groupe ethnique allemand de Roumanie ainsi que les effets de ses rapports avec des leaders du S.S., des aspects des conflits de compétence manifestés au sein de la direction du SS relativement à la Roumanie, les disputes entre d'autres diplomates et militaires allemands ayant des missions spéciales en Roumanie, déterminés—dans maints cas—soit par des différences de vues concernant les méthodes d'imposer à la Roumanie les revendications allemandes, soit par les mêmes conflits de compétence. On examine, en outre, de manière succincte l'opinion d'Hitler au sujet d'Antonescu, à travers le prisme „de la fidélité” à l'Allemagne nazie, ainsi que la signification de mesures militaires envisagées ou adoptées par l'Allemagne en Roumanie, en 1944.

L'auteur conclut que la lutte pour la compétence spécifique au régime nazi et les différences de fond dans l'appréciation par les divers services civils et militaires ainsi que par des canaux d'informations de la situation politique de Roumanie ont provoqué une réception déformée et subjective des informations et réalités au sein des facteurs de décision nazis. Cela a fait croître les chances de prise à l'improviste de l'Allemagne nazie par le déclenchement des événements de Roumanie et a diminué sa capacité de réaction. Le manque de réalisme et l'improvisation qui ont caractérisé la réaction allemande n'ont constitué qu'un prolongement des déficiences manifestées pendant les mois qui ont précédé le 23 Août 1944.

MESAJUL SOCIAL-POLITIC AL POEZIEI MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ (1940—1944)

DE
IOAN. SAIZU

Pină la alcătuirea unei monografii asupra poeziei rezistenței române, sarcină posibilă de împlinit dat fiind bogăția materialelor deja publicate în 1970¹ și 1974², prezentarea, fie și numai parțială, a valorii ei într-un moment când se împlinesc patru decenii de la înfăptuirea marelui act din istoria poporului nostru devine o necesitate. Prin aceasta, manifestăm un gest de prețuire față de acei care, în vremuri de restriște națională, au ținut sus, prin creația lor spirituală și prin activitatea practică, stindardul existenței demne a poporului și a umanității. Cu adevărat, rezistența în a doua conflagrație mondială a determinat „apariția unei «linii poetice» extrem de puternic individualizate, expresie a unor nemaîntâlnite transformări sociale, politice și de conștiință”³.

Precizăm din capul locului că nu avem în vedere creația poetică cultă ilustrată, între altele, prin pamfletul *Baroane* de T. Arghezi, prin *Orașul pierdut* de M. Beniuc, ori prin poemul *Ceea ce nu se uită*, în care Eug. Jebeleanu se dorea „Topor să fie, flacăra cu gheare/Sau o pădure-n mers răzbunătoare!” Noi intenționăm să punem în evidență numai latura politică și documentară a versificației populare și a organizațiilor anti-fasciste, nu și forma artistică, întrucât în acele condiții dramatice, de maximă încordare istorică, nu era vreme de ritm și rime adecvate. Poezia se constituie, întâi de toate, într-o mărturie a conștiinței românești. Anti-fascismul devenise nu numai un catalizator, ci, mai ales, „un revelator de conștiințe în sensul apărării libertăților democratice, al unității de acțiune în acest sens, al largirii sferei de manifestare în rîndul opiniei publice”⁴. Dinamismul și activitatea confruntărilor au contaminat în mod firesc sensibilitatea lirică, imprimându-i „un regim de exprimare tranșantă, de accentuată vitalitate”⁵. Drept urmare, în creație predomină structuri scurte, apte de „a comunica sentințe lapidare și a fi rostite cu fermitate”⁶. Fiind militantă, poezia s-a constituit rapid într-o replică

¹ *Poezii muncitorești revoluționare din România (1872—1944)*, București, Edit. Minerva, 1970.

² I. Saizu, *Poezia rezistenței române*, în „Convorbiri literare”, 1974, 7, p. 12—13; 8, p. 14.

³ D. Dimitriu, *Poezia insurgentă*, în „Cronica”, IX, 1974, 44, p. 2.

⁴ G. Ivașcu, *Introducere*, la *Cumpăna cuvîntului 1939—1945*, (antologie alcătuită de G. Ivașcu și Antoaneta Tănăsescu), București, 1977, p. 13.

⁵ D. Dimitriu, *op. cit.*, p. 2.

⁶ N. Stan, *Reflecții istorico-literare ale rezistenței românești*, București, 1979, p. 203.

dirză, asumîndu-și funcția de a contribui la îndreptarea alcătuirilor sociale; ea s-a transformat în manifest, în act protestatar, în agent renovator, implicat în umanism.

Tematica poeziilor este majoră, foarte variată, cu valoare documentară social-politică de prim ordin, dictată de marea complexitate a problemelor care au dominat popoarele supuse cizmei hitleriste. În linii generale, ea pendulează între suferința epocii și aspirațiile de dreptate socială și națională, incluzînd atitudini ferme, combative împotriva războaielor cotropitoare, pentru pace și înțelegere între popoare, pentru guvernări democratice. Autorii poeziei rezistenței sînt fie anonimi care au dat expresie în vers popular ororilor provocate de război pe cîmpul de bătălie și în spatele frontului, sub raport material și uman, fie organizații antifasciste care au optat cu mult mai înainte pentru crezul major al poporului și au acceptat cu fermitate angajamentul politic pentru răsturnarea dictaturii antonesciene, alungarea trupelor hitleriste din țară și întoarcerea armelor împotriva Germaniei, fie militari de diferite grade care au publicat în ziarul „Înainte”, organul Diviziei „Tudor Vladimirescu”, fie partizani. Poezia respectivă a fost scrisă nu de spectatori ai sumbrului tablou istoric, ci de participanți activi la lupta pentru a schimba destinul României. Din această cauză, autorii n-au avut nevoie să facă „din noapte zi” spre a se inspira, deoarece tema se afla în însăși lumea oropsiților din rîndul cărora se numărau, în lumea suferinței lor și a celorlalți. Poetul, indiferent cine era, devenea un tribun și un combatant al ideologiei democratice.

Ce are particular poezia rezistenței între anii 1940 și 1944? Pe de o parte, față de perioada anterioară, acum versul popular își amplifică însușirea de a fi o formă de exprimare a stărilor de nemulțumire. Comunicarea a servit ca mijloc de a dezvălui profunzimea situației psihologice a maselor suferinde. Efuziunile lirice individuale se contopesc într-un torent care redă unanim atitudinea colectivității oprimate. Dar, deși se întilnește în albia rezistenței cu creația organizațiilor antifasciste, versificația populară protestatară nu se ridică pînă la valoarea politică a ideii luptei organizate. De asemenea, poziția antirăzboinică din poezia populară, pregnantă în fiecare vers, se limitează adesea la desnădejde și la revoltă individuală, la formularea de blesteme și la invocarea ajutorului divinității. Pe de alta, prin înaltele ei țeluri naționale și internaționale, poezia organizațiilor antifasciste se arată densă, la obiect, mobilizatoare, combativă. În acest mod, versuri puține, chiar numai două, fără titlu, semnate de unele din acestea, au caracterul manifestelor fluturaș editate de P.C.R. cu ecou deosebit.

Poezia rezistenței face parte din cultura progresistă, avînd, pe lîngă un puternic caracter de clasă, de creștere a contrastelor între medii sociale, o extraordinară valoare națională și internațională datorită faptului că exprimă suferințe și preconizează soluționarea problemelor într-o manieră care să intereseze toate popoarele oprimate de fascism. Față de starea de spirit mereu mai încordată, versificația de stînga definea rolul pregnant ce revenea clasei muncitoare în întregul complex de sarcini imediate și de perspectivă. Versul pune în evidență ireversibilul proces al creșterii misiunii proletariatului în societate, faptul că el va deveni forța hotărîtoare nu numai în România, ci în întreaga lume, determinînd transformări care

să aducă umanității izbăvirea de suferință și de nedreptate. Ideea politică respectivă o găsim formulată în versurile următoare : „Roata lumii sen-
virtește,/Proletariatul acum vorbește;/ Numai el va da sentința/Cu fru-
moase consecințe”⁷, descoperite în timpul unei percheziții efectuate de
împuterniciii Regimentului IV Jandarmi Prut, printre cărțile unei comu-
niste, salariată la Spitalul izraelit din Iași. Se detașează cu pregnanță
convingerea că proletariatul și dictatura sa, în succesiunea istorică a tim-
pului, va decide ca forță hotăritoare asupra destinului omenirii.

Telurile luptei apar într-o varietate de expresii categorice imediat
după aducerea lui I. Antonescu la putere și intrarea trupelor hitleriste
în țară. *Marșul dezrobirii*, publicat în „Moldova roșie” din noiembrie
1940, ziar dispus să acorde un premiu de 1 000 de lei aceluia care putea
compune cea mai frumoasă și mai potrivită melodie pentru textul respec-
tiv, sintetiza telurile sociale și naționale ale luptei maselor populare în
versurile : „Noi vrem : pace, pîine, libertate/Să vă dăm — și pămînt pentru
țărani,/Nu războaie ca ciocoi din palate./La o parte cu regimul de tirani”⁸.
După implicarea României în conflagrație, versificația s-a concentrat asu-
pra obiectivelor esențiale. Lupta împotriva fascismului și a războiului
era limpede exprimată în „Presa liberă” din 24 septembrie 1941 : „Hai
la luptă să pornim,/Fasciștii să-i izgonim!/S-avem și noi în cămară/Bel-
șug și piine iară./Hai țărani și muncitori/Să scăpăm de lipitori,/Să ne
batem, să luptăm,/Țara noastră s-o scăpăm/De fasciști și de lichele,/Ce-
au adus atîtea rele”⁹. Versurile au fost însoțite de chemarea de a se forma
grupe de partizani care să lupte pentru izgonirea trupelor hitleriste și
zdrobirea mașinii de război fasciste, a munițiilor și a comunicațiilor lor.
Telurile respective au fost reproduse și în poezii care amintesc de lupta
haiducilor¹⁰. De asemenea, manuscrise găsite la baza partizanilor de pe
muntele Piatra Ferestrii, după ce redau greutățile și sacrificiile luptei,
enunțau scopul : „Pe crestele Carpaților noi am pornit/Să ne scăpăm popo-
rul jefuit/De dușmani și de . . . venetici”¹¹. Orice combatant patriot
se arăta : „Setos sînt de frăție și dreptate./Cu braț de fier, voință oțel-
lită/Zdrobi-voi pe dușmani ! Și fericită/Zimbi-va țara mea eliberată !”¹².

Un obiectiv care onorează versul rezistenței române se referă la
actul de solidaritate cu popoarele care au avut de suferit de pe urma
fascismului și a războiului. Valoarea sentimentului respectiv crește
cu atît mai mult, cu cît în chiar marea sa suferință poporul român a găsit
cuvinte de caldă compătimire pentru națiunile oprite. În poezia *Anul
trece, anul vine și lui Hitler nu-i e bine*, publicată în „România liberă” din
1 ianuarie 1942, ororile provocate în Iugoslavia, de pildă, sînt ilustrate
în : „La Belgrad jale și ruine/Adus-a Hitler cu-a lui hoarde/Și peste a sir-
bilor suspine/El uită : la Belgrad arde”¹³. Orizontul compasiunii a fost
exprimat și față de alte popoare. În aceeași poezie, situația din Grecia
este prezentată în : „Și Hitler cel cu mintea seacă,/Și criminal cum nu

⁷ Arh. St. Iași, fond prefectura jud. Iași, dosar 429/1940, f. 199.

⁸ *Poezii muncitorești revoluționare . . .*, p. 656, 709.

⁹ *Ibidem*, p. 659, 709.

¹⁰ *Ibidem*, p. 664.

¹¹ Apud A. Deac, T. Pintean, *Intraducere, la Poezii muncitorești și revoluționare . . .*, p. 76.

¹² *Poezii muncitorești revoluționare . . .*, p. 672.

¹³ *Ibidem*, p. 660.

mai este/Îngenunche și lumea greacă,/Spunind apoi : « priviți viteazul din poveste,/Eu sint grozav cum nu e altul/Pe tot întinsul pămîntesc », iar din U.R.S.S. în versurile : „Și-n iunie, el făcu asaltul :/« Pe ruși vreau să-i nimicesc » [...] Luă comanda apoi căprarul,/ Scoțînd din piine « mareșalii »,/Dar azi culege doar amarul/Și visul lui de ieri, « Uralii »¹⁴. Cel mai limpede apare sentimentul respectiv față de Polonia : „Săraca Polonia,/Multă jale-a fost în ea !/Cine-a ajuns s-o stăpînească ?/Hitler din țara nemțească”¹⁵. Asemenea versuri ne lasă să înțelegem cît de mare avea să fie afecțiunea în momentul eliberării nu numai a poporului român, ci a tuturor celor robite de Germania nazistă.

Concluzia firească a caracterului aventurier al planurilor lui Hitler și al armatelor sale cotropitoare se degajă din poezii incisive. Titlul uneia din acestea—*Anul trece, anul vine și lui Hitler nu-i e bine*—exprima și sensul evoluției conflagrației. Într-adevăr, plecînd de la efectul agresiunii, ilustrat în versurile : „În urma lui cadavre—munți/Se tot ridică după « plan » mîrșav ;/Femei, copii, bătrîni cărunți/Cad pentru « făurirea unui vis » bolnav”¹⁶, poetul face previzibil sfîrșitul dictatorului : „Îngîndurat privește Hitler anul ce se stinge,/An ce nu-i aduse nimic bun/Și-n disperaarea care-l frînge/Își plînge soarta visului nebun./Hitler dă din colț în colț acum,/Și în zadar încearcă el scăparea,/Noul an ce e pe drum/I-a hotărît înmormîntarea”¹⁷. Mai mult, dictatorul părea a fi arătat cu degetul de întreaga suflare progresistă : „Iată pe făuritorul Hitler ce fără-nctare/Spunea mîndru că va face/O Germanie mai mare/Și a izbutit, căci astăzi/Falnic stă pe oseminte/A umplut întreaga Rusie/Cu a fraților morminte./A avut multă dreptate,/Căci punînd cap lîngă cap/Hanșii, Gustavii și Friții, în Germania nu-ncap [...] Însă masa de-oseminte/Să crească va înceta/Cînd țeasta goală a lui Hitler/Între ele va șede”¹⁸.

Între prevestirea morții lui Hitler și sfîrșitul fascismului în poezia rezistenței a pus voit semnul egalității aritmetice. Adresîndu-se fasciștilor, poetul le prescria finalul în versurile : „Credeți c-al vostru e pămîntul,/Că voi îl veți stăpîni,/Și v-ați ținut din plin cuvîntul,/Căci, în curînd eu tot avîntul,/Pămîntul vă va înghiți”¹⁹. Declinul inevitabil al hitlerismului fusese categoric prevestit și în ziarul „Înainte” din 23 iulie 1944 : „Încrezut din cale-afară Și grozav de optimist,/Era plin de-nfumurare/Îeri, păianjenul fascist”²⁰. Poetul a apelat și la parabole pentru a reda același fapt, cum rezultă din versurile scrise în anul 1943 : „Fasciștii nu se dară de minciună : /Cînd semeni vînt, culegi furtună”²¹.

În condițiile ororilor provocate de conflagrație, tema luptei pentru pace a devenit în chip natural una din filioanele centrale ale poeziei rezistenței române ; expunerea repetată a greutăților semănate de zeul Marte avea drept țel mobilizarea tuturor forțelor pentru curmarea războiului mondial. În acest fel, poezia respectivă căuta să se impună ca un imn al umanității în suferință. Pe alocuri, versificația, cu precădere aceea de

¹⁴ *Ibidem*, p. 660, 662.

¹⁵ „Dreptatea nouă”, 23 iunie 1945.

¹⁶ *Poezii muncitorești revoluționare ...*, p. 660.

¹⁷ *Ibidem*, p. 662.

¹⁸ Apud A. Deac, T. Pinteau, *op. cit.* p. 75.

¹⁹ *Poezii muncitorești revoluționare ...*, p. 681.

²⁰ *Ibidem*, p. 683.

²¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 48, mapa 54.

factură populară, includea posibilitatea ajungerii la o înțelegere între popoare, dar numai ca un har al divinității. Primele versuri dintr-o asemenea poezie tindeau să transmită sentimentul de pace, la împlinirea căruia apela, ca și în alte cazuri, la forțe supraumane, rugate să intervină pe rol împăciuitoare în lupta dintre națiuni, după cum o arată versiunile: „Foaie verde murili,/Mpacă, Doamne, țării,/Sparge concentrații,/Liberează leaturili”²². Un atare apel atrăgea implicit după sine soluția armoniei între state, în temeiul principiului respectării intereselor lor legitime. Aceleași versuri ne lasă să intuim și calea pe care trebuiau să meargă popoarele: a înțelegerii, a egalității și a stimei.

Privind țelurile luptei sub raport strict intern sîntem datori să subliniem că o problemă esențială inclusă în poezia rezistenței se referă la guvernarea antonesciană. Versurile acuză politica de dictat care căuta să includă România în planurile hitleriste; ele încorporează o atmosferă apăsătoare, sumbră, dar și speranța în împlinirea aspirațiilor de progres pe diverse planuri. Din acest punct de vedere, atitudinea populației civile și a armatei față de prezența trupelor germane și alinierea cu țelurile Axei constituie un aspect esențial al tematicii poeziei rezistenței. Nemulțumirea împotriva alianței cu Reichul era cu atît mai mare cu cît poporul nu a putut uita regimul de ocupație și de jaf pe care Germania l-a impus țării în primul război mondial. Ca și atunci, între anii 1940 și 1944 poporul și armata română și-au manifestat ostilitatea față de politica și trupele germane, încredințate fiind de victoria dreptății.

Poezia *Plugușorul muncitoresc*, trasă la șapirograf în decembrie 1942 în vederea răspîndirii ei printre muncitorii din întreprinderile Brașovului, făcea un rechizitoriu sintetic asupra consecințelor provocate de Germania nazistă și de trupele sale. Ținînd seama de asemenea fapte, autorul, semnat Frontul Național, și-a propus să dea plugușorului semnificația unui reviriment biologic, de rezistență fizică pentru cel suferind, aflat în pragul morții, aspect ilustrat de versurile: „Aho, muncitori și frați,/Opriți-vă și ascultați!/Slova mea—picur de miere/Pentru-acel trudit ce piere;/Slova mea—picur de singe/Pentru-acel care se stinge”²³. Cu obiectivitatea caracteristică cunoscătorului crudelor realități, autorul plugușorului continua astfel rechizitoriul: „Mînați măi, mînați flăcăi/Plugul cel cu patru boi,/Plugul nost’ cusut cu fir/Cu-adevăr și trandafir,/Neamțul ăsta blestemat,/Tot ce-avem bun ne-a luat,/Ne-a luat pînea noastră toată/Și cenușa de sub vatră,/Ne-a luat bucuriile,/Lăsînd doar nevoile;/Ne-a lăsat durerea,/Lacrime, nemîngîierea/Și dacă i-am tot dat noi/Ne-au luat și la război,/Mînați măi, mînați flăcăi/Plugul drag cu patru boi,/Plugul nostru-nlăcrimat/Și cu durere brodat”²⁴. Poezia condamna alianța și tratamentul aplicat de Germania. În acest sens, versificația reda că „Hitler cu tratatele/Ne-a mîncat bucatele,/Că pentru o țevă de tun/Noi i-am dat ce-aveam mai bun/Și-am rămas săraci în drum,/Cu averea noastră fum./Fum ne sînt durerile,/Fum ni-s toate vrerile/Și astea toate, fraților,/Le datorăm nemților/Mînați măi, mînați flăcăi,/Plugul nost’ cu patru boi,/Plugul nost’ cusut cu fir/Cu-adevăr și trandafir”²⁵.

²² „Dreptatea nouă”, 23 iunie 1945.

²³ Arh. C.C. al P.C.R., fond 48, mapa 11.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

Poezia populară auzită în vara anului 1943 într-un sat de deal²⁶ sintetiza într-o altă manieră atitudinea ostilă a poporului român față de trupele hitleriste : „Bate, Doamne, neamțu-n drum,/Că mi-a luat ce-a fost mai bun”²⁷. În ruga sau blestemul său, autorul invocă forța supraumană ca instanță de judecată și de pedeapsă față de trupele germane și conducătorii care au adus atîta jale.

Revolta față de jaful practicat de Germania nazistă în bogățiile țării și trimiterea pe linia morții a numeroase vieți omenești a preocupat în covârșitoare măsură pana anonimului sau a membrilor unor organizații antihitleriste. Truda depusă în zadar pe ogoare, deoarece recolta o lua cu forța Germania, este concludent concentrată în poezia *Războiul*, răspîdită în 1943 : „În zadar muncești cîmpia,/În zadar cad ploii din boltă,/Neamțul iar cu viclenia Pune mina pe recoltă”²⁸. Jaful german este, de asemenea, pregnant ilustrat în versurile scrise în gen popular : „Hai, bădie, ia ghicește :/Cine ia și nu plătește ?/Fură lina de pe oaie,/Țara toată ne-o juipoaie ;/Fură cîmpul, fură poame,/Lasă-n urmă numai foame./Ia ghicește ! Ia ghicește ! Și ne-o spune pe nemțește”²⁹.

Tema stăruie și în poezia creată în Divizia „Tudor Vladimirescu”. Într-o formulă coșbuciană, Emil Sărăcuțu publica, în „Înainte” din 14 iunie 1944, *Scrisoarea fratelui meu*, precizînd : „Dar știu acum și parcă văd/Că-n satul nostru e prăpăd, Că nemții fac fără ocol Pîrjol./Din tot ce am agonisit/Așa de greu și chinuit, Atît a mai rămas acum Doar scrum”³⁰. Același autor a revenit la 30 iunie 1944 asupra tabloului în poezia *Dor pribeag* : „Pe covorul de verdeață Cisma grea, străină, calcă Iar podoaba gliei scumpe/Se despoaie, se încarcă Luînd drumul pribegiei/Tot ce-a fost frumos și drag/E minat spre țări străine Într-un nesfirșit șirag”³¹. În același organ de presă, Al. Antoniu a publicat la 29 iulie 1944 : „Dinspre sat, iată-i năvală !/Nemți cu ochi de ciine/Vin lăcuste, se prăvălă/Lacomii peste piine”³².

Ororile războiului pe țărîm material și uman au fost frecvent puse în lumină cu scopul de a sublinia efectele dezastruoase ale alianței cu Hitler și a spori efortul forțelor patriotice în scoaterea României din conflagrație, în răsturnarea regimului antonescian și în alungarea trupelor germane din țară. Tematica războiului înmănușă o multitudine de aspecte : consecințele inerente confruntării militare (moarte, infirmitate, ruină în economia națională și în gospodăria individuale) ; critica vehementă adresată celor care au declanșat conflictul și-l susțineau ; atitudinea antimilitaristă, pregnantă îndeosebi în lumea ostașilor concentrați și a celor năpăstuiți din spatele frontului ; situația mizeră a trupelor, abrutizarea soldaților, asprimea pedepselor aplicate ; stimularea sentimentelor patriotice.

Situația determinată de război apare revelatoare în numeroase poezii scurte, dar dense, în care I. Antonescu era făcut responsabil pentru

²⁶ „Dreptatea nouă”, 23 iunie 1945.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Arh. C. C. al P. C. R., fond 48, mapa 54.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Poezii muncitorești revoluționare ...*, p. 678.

³¹ *Ibidem*, p. 680.

³² *Ibidem*, p. 685.

toate pacostele aruncate peste popor. Ororile se arătau evidente chiar înainte ca România să fi fost implicată în conflagrație. Afișul versificat *Cetățeni obidiți*, răspândit în gara Iași la 1 mai 1941, remarcă tocmai în acest sens : „Vine vine luna mai/Se prefac toate-n rai,/Numai Antonescu și Mihai/Ne dau pîine cu mălai,/Cu mălai în pod crescut/Bun cu el porcii de ținut./Suferim ca vai de noi/Mereu mînați ca niște boi [. . .] Ūmilit țăranul este/Batjocorit e și proprietarul/Viața ni-i ca pe un fir/Oricine poate fi țintă la tir [. . .] Azi în țara românească/Haos, jale și dezastru/Spectrul foamei, sărăciei ne pîndește”³³.

Consecințele conflagrației pentru popor erau prezentate cu o deosebită frecvență. În versurile care au circulat în 1943, urmările sînt redată astfel : „La mălai, aceleași cozi/În priviri, aceeași jale;/Plin e drumul de schilozii,/Țara plină de spitale”³⁴. De asemenea, poezia antihitleristă *Război*, semnată Gheorghită, răspîndită de comuniști în sate și orașe în prima jumătate a anului 1943 și descoperită de organele de siguranță, demonstrează că alianța cu Germania nazistă și războiul au semănat suferință în rîndul poporului, așa cum o indică versurile : „Cîmpul ars e numai praf/Și biserica e moartă;/Neamțul pune semn de jaf/Pe la fiecare poartă./Doamne, dă-m’ pomeni și ort,/Dacă mila ta ne lasă;/Neamțul pune semn de mort/Pe la fiecare casă”³⁵. A doua strofă din *Alungați pe nemți afară*, semnată Grupul de patrioți Horia și publicată în „Buletinul tineretului patriot” din aprilie 1943, reproducea starea de jale în : „Plîng (din) greu azi muncitorii Și muncesc flămînzi și goi,/C-au venit cotropitorii/Punînd jugul greu pe noi”³⁶. Sentimentul avea să fie redat și în poezia *Vuie codrul*, care, referitor la situația din zona ocupată a Transilvaniei, constata că amărăciunea apăsa pe români și pe maghiari : „Vuie codrul, frunza cade—/Un haiduc sub stîncă șade;/Ghimpii store din carnea-i sînge,/Inima-i de jale plînge/Că Ardealu-i jefuit/Cum e codru desfrunzit ; Grofii-l fură, nemții-l pradă,/Cu labanții lor grămadă [. . .] Cînt maghiar, doină română,/Tot în jale se îngînă;/Calcă cizme de vrăjmași/Pe mormintele străbune”³⁷.

Urmările politicii dictaturii și ale războiului se reflectau puternic și în condițiile inumane impuse concentraților. În afișul *Cetățeni obidiți*, pomenit mai sus, situația respectivă era redată astfel : „Stau cu anii concentrați,/Stau pe zonă, stau în glod,/Stau în frig și foame/Și numai cio-lane slabe rod”³⁸. Faptele nu difereau cu nimic în alte materiale documentare versificate. Astfel, la 27 februarie 1941, secția a doua a Statului Major al Armatei a IV-a informa în secret Regiunea a II-a Aeriană că în rîndul ostașilor concentrați din Regiunea 5 Roșiori circula un cîntec pe următoarele versuri : „De-atunci zac fără-nctare/Și dormim pe scînduri goale,/Ca și niște animale./Vestonul îl așterneam, Cu mantaua ne-veleam,/Toată noaptea tremuram;/De cu seară pînă-n zori/Tremurăm de zece ori./Cînd mă sculam dimineață,/Rece și galben la față [. . .] Se dau zile de-nchi-soare/Cu cinci arme în spinare,/Fără apă și mîncare [. . .] Ia-o la picior

³³ Arh. C.C. al P.C.R., fond 8, dosar 9 593, mapa 143, f. 63.

³⁴ Idem, fond 48, mapa 54.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Poezii muncitorești revoluționare . . .*, p. 668.

³⁷ *Ibidem*, p. 663—664.

³⁸ Arh. C.C. al P.C.R., fond 8, dosar 9 593, mapa 143, f. 63.

și-ntinde/Pînă iese din tălpi sînge³⁹. Condițiile inumane, chinurile, nedreptatea și umilința la care era supus soldatul român apar și în poezia *B.Z.I.*, care circula în perimetrul Corpului IV Armată : „Foaie verde plop înalt,/ Grea-i viața de concentrat,/Că-s bătrîn și nu mai pot/La instrucție cot la cot./ Cînd mi se comandă « drepti ! »/Eu am gîndul la băieți,/Că eu dragă am crezut/Că-i o lună de făcut,/Dar acum a(u) trecut trei/Și nu mă duc la copii,/ Căci copiii m-au uitat/De cînd sînt concentrat/Și nimica nu aflăm/Pîn' acas-o să plecăm,/Dar noi nu scăpăm nici unul,/c-avem ordin *B.Z.I.* :/ *B.Z.I.* blestemat,/Căci umblăm din sat în sat/Și pe frig și pe înghețat/ Și ne pune la săpat/Prin zăpadă și noroi./Seara cînd venim la hodină/Nu-i nici cald și nici lumină/Și cînd dai ca să te culci/Să vezi paturi : un bucluc, Făcute din scînduri rele,/Ni se pare că-s saltele/Și-așa suferim cu toate, Ca să spui că-i vai, nu poți/Că-n armată nu se crede/Pînă mori nu te mai vede./ Dacă cauți vreo dreptate,/Te înjură și te bate/De la mic și pînă la mare, Suferim o viață amară⁴⁰.

Condițiile inumane, înfățișînd diverse aspecte ale vieții de cazarmă, s-au transformat în chip obiectiv într-o premisă și o componentă a nemulțumirii generale, în atitudine antirăzboinică exprimată foarte categoric. În rîndul ostașilor—recunoșteau autoritățile militare—circula intens o literatură protestatară anonimă, mai cu seamă poezii cu caracter „subversiv”, ce condamna regimul care ținea poporul și oștirea în suferință⁴¹. În chiar auzul ofițerilor și al comandantului Comandamentului 104 Munte, soldații unui batalion au cîntat versuri pline de durere : „Mareșale, mareșale,/Ai trimis flăcăi în floare/Și acum sînt făr' de mîini,/Făr' de picioare⁴². De asemenea, în nota informativă nr. 3 709 din 24 ianuarie 1944 se remarcă, între altele, că printre ostași era foarte răspîndit un cîntec în versificație populară, care condamna politica dictaturii antonesciene de a trimite noi batalioane pe frontul morții în locul celor decimate. Ideea suferinței se detașează cu limpezime din versurile : „Mareșale, mareșale,/ Mi-ai umplut țara de jale/Și case de lăcrămioare⁴³, urmată de ritmarea raportului neîntrerupt către I. Antonescu asupra pierderilor suferite⁴⁴.

Consecințele războiului aveau să fie exprimate și în versificația provenind de la Divizia „Tudor Vladimirescu”. În *Scrisoare mamei*, G. Filipescu compara grozăviile aduse de prima și a doua conflagrație în aceeași familie : „Din cadră te privește-ntrebător/Portretul tatii. El a fost ucis/ De aceiași nemți ce fiul ți-au trimis/La moarte în războiu-ucigător⁴⁵, pentru ca la 30 iunie 1944 Emil Sărăcuțu să concluzioneze în *Dor pribeag* : „Azi nu-i inimă senină,/Totul geme, totul plînge,/Înecat în grele lacrimi,/ Înecat în rîu de sînge⁴⁶.

Suferința de pe cîmpul de luptă și din spatele frontului a devenit singura realitate crudă a existenței, determinînd ca simpla atitudine de

³⁹ Documente privitoare la lupta maselor muncitoare, sub conducerea P.C.R., împotriva războiului antisovietic și a ocupației hitleriste și pentru pregătirea condițiilor care au dus la înfăptuirea acțiunii revoluționare de la 23 August 1944, în „Revista arhivelor”, II, 1959, 1, p. 19.

⁴⁰ Arh. M.F.A., fond Corp IV Armată, dosar 132, f. 227.

⁴¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 16, vol. 32, f. 58.

⁴² Apud A. Deac, T. Pinteau, *op. cit.*, p. 76.

⁴³ Documente privitoare la lupta maselor..., p. 30.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Poezii muncitorești revoluționare...*, p. 672.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 680.

constatare a faptelor să propulseze sentimentul clocotitor de revoltă, prezent în fabrici, în tranșee, în gospodăria cetățeanului nevoiaș, în freamătul codrilor. În acest mod, versificația a reușit să explice realist legitimitatea creșterii stării de spirit a maselor populare. Dictatura și războiul au declanșat frământări fără precedent, pe care organizațiile democratice în frunte cu P.C.R. le-au canalizat și condus pentru a obține eliberarea socială și națională. Prin doza puternică de lămurire ce o conțineau, versurile căutau să salveze pe cel trimis la moarte „Prins în luptă fără roade/Pentru conduceri nerode,/Pentru pofta neamțului,/Dăruirea-sfrântului”⁴⁷, înălțurind „șansa” de a se conferi distincții în locul vieții ostașilor căzuți pe front : „Ca și spicele cad frații/Cresc păduri de cruci de lemn,/Domnul mareșal—solemn/Schimbă vieți pe decorații”⁴⁸./

Poezia rezistenței căuta, totodată, să convingă că nu trebuia rămas, din teamă de represalii, la stăpînirea din răsputeri a sentimentului de revoltă, la înfrînarea plînsului, cum etalau versurile : „Gol e satul de flăcăi,/Rodul cine să ni-l stringă ?/Ura în priviri—văpăi,/Ține gura să nu plîngă”⁴⁹. În acest mod se impunea una din cele mai proeminente trăsături care interesează aprecierea funcției versificației rezistenței române : radicalismul soluțiilor pentru ieșirea din impas. Spre deosebire de poezia populară care invoca divinitatea pentru a pedepsi casca de oțel, versificația organizațiilor antifasciste nu numai că avertiza tabăra hitleristă de pedeapsa ce urma să se aplice, dar indica și soluția mobilizării maselor într-o luptă organizată, ca punct de plecare al acțiunii de dezrobire și de triumf național, de încheiere a celei mai întunecoase file din istoria poporului român.

Trei erau obiectivele și în același timp, soluțiile : izgonirea trupelor hitleriste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste ; răsturnarea dictaturii antonesciene ; instaurarea unei reale democrații, lupta pentru bunăstare și dreptate socială. Toate acestea erau judecate în strînsă întrepătrundere, așa încît nici una nu era posibilă fără contribuția celorlalte două.

Referindu-ne la prima soluție, menționăm enunțarea ei încă de timpuriu, de atunci cînd, în poezii-fluturaș, odată cu constatarea că „Nu e vorbă mai adîncă :/Neamțul țara ne-o mîncă”, sau „Cît ne ține neamțu-n gheară,/Țara noastră nu e țară”⁵⁰, se lansa ideea că numai prin izgonirea trupelor hitleriste și întoarcerea armelor contra Reichului se putea rezolva problema. *Plugușorul muncitoresc*, de care am pomenit mai sus, sublinia, de asemenea, că singura soluție de salvare consta în alungarea acelorși lipitori, după cum o indicau versurile : „Frați ! Treziți-vă odată !/Fiara «neamț» e blestemată ;/Fără milă, ea te suge,/Îți ia avutul și fuge./S-aruncăm jugul german,/Că-î destul atît aman./Jos ciubota neamțului !/Să se ducă sfrântului”⁵¹. În poezia *Război*, răfuiala cu cotropitorii apărea într-o formulare categorică înfățișînd imaginea colectivității asuprite care se pregătea de luptă : „Dar. . . în umbră se ascut/Coasele sub luci de lună/Cînd nădejdea a tăcut,/Suie-n suflete furtună”⁵².

⁴⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 48, mapa 11.

⁴⁸ Idem, fond 48, mapa 54.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Idem, fond 48, mapa 11.

⁵² Idem, fond 48, mapa 54.

Soluția era preconizată în termeni radicali, revoluționari, masele muncitoare, în frunte cu forțele democratice, fiind chemate să urmeze îndemnul „Hai să dăm pe nemți afară/Că s-au cuibărit în țară”⁵³. Asemenea versuri, ca și „Ura-n tine n-o închide,/Neamțul e ca lupu-n stînă; Încolțește-l și-l ucide,/Uite-acum îl ai în mină”⁵⁴, scrise în 1943, sau „Frați români din astă țară,/Alungați pe nemți afară,/Căci de-or sta mai mult pe-aci/Toți de foame vom muri”, semnate Grupul de patrioți Horia și apărute pe frontispiciul „Buletinului tineretului patriot” din aprilie 1943⁵⁵, ori „Vrei să fie piine-n țară?/Frata, dă-l pe neamț afară”⁵⁶, sau „Vrem oștirea toată-n țară/Și pe neamț îl vrem afară!”⁵⁷, care combinau în chip strălucit două mari deziderate ale poporului (retragerea armatei de pe frontul de est, deci încetarea ostilităților cu Uniunea Sovietică, și alungarea trupelor hitleriste peste graniță), trebuiesc considerate ca părți constitutive ale poeziei insurecționale.

Soluția stăruia și în creația poetică din cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu”. Astfel, în poezia publicată în „Înainte”, din 13 februarie 1944, D. Năstase cerea să nu iertăm „Pe nemții care azi ne calcă/Avutul țării în picioare./La luptă, fraților, la luptă!/O clipă doar să nu mai stăm./Pe criminalii acestor bande Pentru nimic să nu-i iertăm Pe pieptul lor să tragem hora,/Să le-amintim de Mărășești/Și după asta, Românie, Mulți ani în pace să trăiești!”⁵⁸. De asemenea, în versificația semnată de I. Cibu în același organ de presă, la 2 iulie 1944, se repetau, cu menire practică, momentele și scopurile instrucției de foc : „Prin creștătură iei cătarea,/Ochești precis, și-apoi dă-i drumul/Să-l simtă cit e de fierbinte. Așa să tragi, ca după-aceea Să poți rosti : « La mină unul ! »/Să poți avea și tu mindria/C-ai limpezit puțin cărarea [...] Și-așa mereu, cu doi la mină,/Cu trei și patru și o sută,/Să știi că asta îți ajută Să ai o Patrie română”⁵⁹. Din aceeași direcție, Emil Sărăcuțu îndemna în *Scrisoare fratelui meu* chiar folosirea armelor albe : „Tu pune mîna pe topor, Repede-l drept în capul lor,/Și pe nici unul n-ai ierta/Și nu-l cruța Eu de zor mă instruiesc/Și în curînd o să sosesc. Eu vin pandur, să te ajut/Salut!”⁶⁰.

Versificația rezistenței indica nu numai soluția, ci și de partea cui trebuiau să se afle combatanții. Astfel, poezia-fluturaș *La luptă*, răspîdită în mai 1944 în București și în alte centre, odată cu recomandarea luptei, preciza necesitatea situării maselor de partea Frontului Patriotic Antihitlerist : „Nemții ne aduc în România/Bombardamente, moartea și urgia./Numai izgonind pe nemți din țară,/Români, vom avea pacea iară./La luptă, alături de noi veniți/În « Frontul Patriotic Antihitlerist »”⁶¹. Mai mult, față de un asemenea obiectiv, numeroase poezii expuneau cu claritate necesitatea luptei unite, indiferent de naționalitate. În *Vuie codrul*

⁵³ Apud A. Deac, T. Pintean, *op. cit.*, p. 75—76.

⁵⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 48, mapa 54.

⁵⁵ S. Culișteanu, *Rotul presei ilcgate conduse de P.C.R. împotriva dictaturii militare-fas-ciste, pentru scoaterea României din războiul hitlerist și alăturarea ei coaliției antihitleriste (iunie 1941—august 1944)*, în „Revista arhivelor”, VII, 1964, 1, p. 132.

⁵⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond 48, mapa 54.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Poezii muncitorești revoluționare ...*, p. 676—677.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 681.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 678—679.

⁶¹ *Ibidem*, p. 694.

după ce se demasca răpirea nord-vestului Transilvaniei prin Dictatul de la Viena, românii și maghiarii erau chemați sub același steag la lupta împotriva cotropitorilor și pentru un ideal comun : „Dar cînd buciul uriaș/Dinspre munte-o să răsune/Înfrățite, două neamuri/Vor păși sub roșii flamuri”⁶².

Al doilea obiectiv în cadrul soluțiilor preconizate s-a impus odată cu agravarea situației maselor, cu creșterea dezastrului național. Dreptul legitim de a-l răsturna și judeca pe Antonescu fusese clar formulat în poezia *Războiul* : „Peste jale, decorații,/Tîrg cu moartea și tocmeală,/Mareșale, unde-s frații ?/Țara cere socoteală”⁶³. De asemenea, poezia *Mareșalului*, publicată în „Glasul României” din 30 iulie 1943, răspîdită dintr-un automobil în comuna Slătioara—Vilcea, plecînd de la constatarea „Mareșale, mareșale,/ În țară adus-ai numai jale [. . .] Mareșale, mareșale,/Mari sînt păcatele tale”, și de la interogația „Mareșale, mareșale,/Unde-i scumpul nostru-Ardeal ?”, formula dorința „Singurul nostru cuvînt/E să nu ai loc pe pămînt [. . .] Să nu ai loc, nici alinare/Cum durerea noastră n-are” și avertismentul „Vei da seama la popor Pentru jalea tuturor”⁶⁴. Poezia releva raportul dintre dictatura antonesciană și Reich⁶⁵. Soluția era cuprinsă și în *Fi(i) gata, mareșale!* semnată de organizația antihitleristă Vlăicu și răspîdită în vara anului 1944, aproximativ în același timp cu constituirea Blocului Național Democratic, poezie în care I. Antonescu era avertizat că, în condițiile bombardării țării, a pustiiri ei, a jalei ce a cuprins întregul neam, a sporirii numărului orfanilor lăsați pe drumuri, a pieirii pe front a tinerelor vlăstare, i s-a împlinit sorocul, neașteptîndu-l decît judecata și mormîntul. Frumusețea versurilor și valoarea lor politică impun să le redăm integral : „Fi(i) gata, mareșale,/Ți s-a-implinit sorocul,/Căci țara-i bombardată/Și-o pustiește focul./Durerea este mare/Și toată țara plînge,/Dar judecata-ți vine/Și ștreangul ți se stringe./Te bleastă-mă copiii De sub dărîmături, Că le-ai răpit părinții Și i-ai lăsat pe drumuri,/Iar mamele suspină,/Strigînd în disperare : Unde ne sînt copiii ?/Redă-ni-i, mareșale ! Te bleastă-mă și cerul,/Te bleastă-mă pămîntul,/Fii gata mareșale, Ți s-a deschis mormîntul !”⁶⁶. Așadar, ca răsplată a grozăviilor pe care le-a adus neamului, I. Antonescu a ajuns să fie blestemat și de cer și de pămînt, de întreaga fire. Previzibilul era formulat, de asemenea, la 15 iulie 1944, în : „Primit-ai cruce de fier întruna/Și te credeai de ele demn./Poporul însă-ți pregătește/O cruce mare. . . , dar de lemn”⁶⁷, ca și în *Cronica rimată*, repetat, cu alte cuvinte, de C. Costoli, la finale aceleiași luni : „Azi e teafăr, însă miine,/Cînd poporul va-nțelege Cît a fost de înșelat, Va fi aspru judecat”⁶⁸.

Al treilea obiectiv a însoțit în permanență poezia rezistenței, ilustrat de speranța ajungerii la o lume mai dreaptă, a renașterii țării din impas, versificație creată după aceleași tipare. În afișul *Cetățeni obiști*, caracterul istoric al lucrurilor și aspirația erau rediate într-un stil apropiat

⁶² *Ibidem*, p. 664, 710.

⁶³ Arh. C. C. al P. C. R., fond 48, mapa 51.

⁶⁴ *Poezii muncitorești revoluționare . . .*, p. 669—670, 711.

⁶⁵ Apud A. Deac, T. Pintean, *op. cit.*, p. 76.

⁶⁶ Arh. C. C. al P. C. R., fond 48, mapa 30.

⁶⁷ *Poezii muncitorești revoluționare . . .*, p. 682.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 685.

de *Ce te legeni, codrule*, de M.Eminescu : „Vremea vine, vremea trece,/ Totul însă se petrece/Și iar va veni o zi/Cînd din nou ne vom ferici [...] Iar vom fi Români/Pe avutul nos' stăpîni [...] Toate însă vor pieri,/ Soarele din nou va răsări”⁶⁹. De asenenea, G.Filipescu întrevedea în 1943 în *Scrisoare mamei* că „În țara dezrobită de dușmani,/În țara liberă și democrată,/Românii, cu voința încordată/Lucra-vor dîrz, s-o facă bună, tare”⁷⁰, pentru ca în *Crezul lor*, D.C.Berindei să intuiască direcțiile și amploarea prefacerilor : „Din întinsul trist și jalnic al sinistrelor ruine,/ Viață nouă va renaște și trecutul va apune,/Și în haos toți aceia ce-au ținut în lanț poporul/Aruncați vor fi de gloate, ce-și cuceresc viitorul”⁷¹. Alte două versuri („Într-o nouă Românie/Poporul stăpîn să fie”)⁷² exprima în formă concentrată aceeași aspirație.

Așadar, întocmai ca în alte vremuri de restriște cumplită, poporul și armata și-au exprimat și în versuri păsurile. Poezia rezistenței reprezintă parte integrantă a încheștării cutremurătoare, atit ca mod de reflec-tare, cît și ca armă în arsenalul mijloacelor care au contribuit la mobili-zarea și coagularea tuturor forțelor progresiste în înfăptuirea actului insurecțional. Ideile și obiectivele ei erau aidoma cu acelea care au figurat în planul insurecțional. Prin tematica socială și națională, ca și prin moda-litățile de exprimare, versificația era nu numai expresia literaturii mili-tante și angajate, dar și mărturia participării active a neamului românesc în frontul luptei națiunilor pentru dreptate, democrație și pace. Ea tindea spre poezia insurecțională, renăscătoare, angajată conform aspirațiilor legitime ale maselor și ale umanității progresiste.

LE MESSAGE SOCIO-POLITIQUE DE LE POÉSIE DU MOUVEMENT DE RÉSISTANCE 1940—1944

RÉSUMÉ

L'étude analyse la manière dont s'est reflétée dans la poésie populaire des années 1940—1944 l'opposition au régime d'Antonescu, à la guerre antisoviétique et à l'alliance avec l'Allemagne hitlérienne.

Par la thématique sociale et nationale, ainsi que par les modalités d'expression, la poésie de la résistance était non seulement l'expression de la littérature engagée, mais aussi le témoignage de la participation active du peuple roumain à la lutte des nations pour la justice, la démocratique et la paix.

Ses idées et objectifs étaient similaires à ceux qui ont figuré dans le plan de l'insurrection, elle tendant par là vers la poésie insurrectionnelle engagée conformément aux aspirations légitimes des masses, de l'humanité progressiste à la liberté, à l'indépendance et au progrès.

⁶⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 8, dosar 9 593, mapa 143, f. 63.

⁷⁰ *Poezii muncitorești revoluționare* . . . , p. 672.

⁷¹ *Ibidem*, p. 689.

⁷² Apud A. Deac, T. Pintean, *op. cit.*, p. 76.

REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN—CTITOR AL NOII ISTORII A ROMÂNIEI

În împlinirea marelui eveniment istoric, de la care în acest an sărbătorim împlinirea a patru decenii — victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 — Catedra de istorie a României de la Academia „Ștefan Gheorghiu”, Catedra de istorie a României a Universității din București și Institutul de istorie „Nicolae Iorga” au organizat o dezbatere științifică. Scopul ei a fost să infățișeze și să dezvolte caracteristicile de bază ale Actului istoric de la 23 August 1944, să releve rădăcinile istorice ale trăsăturilor lui democratice, patriotice, revoluționare, însemnătatea lui profundă în istoria generală a României, în istoria celor patruzeci de ani care au trecut de atunci și până acum.

Au participat : prof. univ. dr. *Ștefan Ștefănescu*, lector univ. dr. *Stelian Popescu*, conf. univ. *Constantin Mocanu*, conf. univ. dr. *Ioan Scurlu*, prof. univ. dr. *Gheorghe I. Ioniță*, prof. univ. dr. *Nicolae Petreanu*, prof. univ. dr. *Ștefan Lache*, doctorand *Maria Ionică*, lector univ. dr. *Ioan Coman*, prof. univ. dr. *Ion Spălățelu*, dr. *Florin Constantiniu*, dr. *Ioan Chiper*, conf. univ. *Viorel Pițu*, conf. univ. dr. *Iulian Cârfină*, lector univ. dr. *Gheorghe Sbărnă*.

În cele ce urmează redăm textele revăzute ale participanților la dezbateri :

Ștefan Ștefănescu : Sint date intrate în viața popoarelor cu valoare de forță transformatoare ; ele încheie perioade istorice și deschid noi perspective cursului istoriei.

23 August 1944 are în istoria poporului român semnificația nu numai a descătușării de regimul dictatorial antonescian, ci și al „răsăritului nou” — după expresia lui Mihai Sadoveanu , al începutului de eră nouă, de mari prefaceri structurale.

Revoluția de eliberare națională și socială, condusă de Partidul Comunist Român și la care au luat parte activă toate forțele ce se pronunțau pentru independența țării a înscris una din cele mai luminoase pagini în lupta pentru libertate socială și națională a poporului român. Ea a redat României onoarea, demnitatea națională ce-i fuseseră știrbite prin dominația fascistă și i-a impus numele în marele capitol al istoriei universale, pe care l-a marcat triumful coaliției antihitleriste a popoarelor asupra Germaniei naziste. Desprinzându-se, printr-o energetică acțiune, de o încorsetare politică care-i periclita însăși ființa națională, poporul român s-a angajat cu întreaga armată, cu toate forțele sale materiale și umane alături de întreaga coaliție antifascistă în războiul antihitlerist, până la înfringerea definitivă, la 9 mai 1945, a Germaniei naziste.

Ca și altădată în istorie, poporul român și-a dovedit, într-o conjunctură internațională favorabilă, capacitatea și forța de a fi făurarul propriului său destin. El a adus o contribuție însemnată la eforturile generale pentru edificarea unei lumi mai drepte și mai bune. Aportul său la înfringerea nazismului s-a bucurat de o binemeritată apreciere în opinia publică internațională. Oameni politici sau comandanți militari, istorici și diplomați de seamă au subliniat faptul că, prin consecințele militaro-strategice și politice, declanșarea în România, la 23 August 1944, a revoluției de eliberare națională și socială a avut un rol însemnat în „grăbirea sfârșitului” războiului.

Sintetizând importanța actului de la 23 August 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „a deschis o nouă eră în istoria milenară a poporului nostru”, care „și-a afirmat... glorioasele tradiții de luptă pentru independență și de sprijin al luptei altor popoare împotriva dominației străine, pentru libertate și independență”.

Stelian Popescu : Memorabilele evenimente din august 1944 unesc în timp, ca un mare arc de boltă al istoriei noastre naționale, luptele multisekulare duse de poporul român pentru libertate și dreptate socială, unitate statală și independență națională, cu luptele clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale tuturor forțelor revoluționare, patriotice ale poporului,

care, sub conducerea comuniștilor, au deschis României calea realizărilor socialiste de azi. Tocmai de aceea actul de semnificativă demnitate națională înfăptuit în urmă cu patru decenii, în august 1944, reprezintă o strălucită încununare a acestui îndelungat trecut glorios de luptă, o remarcabilă sinteză a veacurilor de bătălii revoluționare împotriva asupririi și exploatării, împotriva dominației străine.

În cuvîntul meu aș dori mai departe să fac unele sublinieri pe cîteva direcții de progres social care au fost validate de actul de la 23 August 1944, cu referire la epoca modernă a istoriei poporului român. Mă opresc asupra acestui răstimp istoric pentru că marile sale decizionate s-au regăsit exprimate, la noi dimensiuni ale timpului istoric, în revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Formarea României moderne a fost parte organică a unui întreg curs de dezvoltare, ea se înscrie firesc și necesar în evoluția noastră istorică, de ansamblu. Toate marile evenimente ale istoriei moderne, ca și 23 August 1944, au fost o împlinire, o încununare obiectiv necesară a unui șir de momente istorice majore. Factorii interni, avînd în vedere această devenire, care deși mereu aflați în conexiune cu factorii externi, au fost hotărîtori, la fel ca și în urmă cu 40 de ani. Dacă dezvoltarea economică, frînată în trecut din cauza dominației străine, a fost esențială în procesele social-istorice care aveau loc, nu mai puțin importantă însă, și chiar remarcabilă, a fost evoluția din domeniul politic.

Cadrul internațional în epoca modernă a suferit decisiv modificări. În interiorul spațiului românesc s-au produs importante mutații politice, rezultat firesc al evoluției interne și externe. Mișcarea de reformă, îmbrățișînd întreaga națiune aflată în curs de constituire și de afirmare, a contribuit la accentuarea legăturilor frățești care, exprimate îndeosebi prin cultură, se manifestau pe tot teritoriul locuit de români.

Revoluțiile ce s-au desfășurat în epoca modernă, și mai ales revoluția din 1848, au avut un rol fundamental pentru destinele societății românești; ele, ca și mai tîrziu în august 1944, au pus în mișcare masele, poporul român, au dezlăuit forța lor, au accentuat la dimensiuni deosebite simțămîntele de unitate.

Rolul hotărîtor al poporului, al maselor în complexa și frămîntată perioadă modernă a istoriei României, în aceste procese social-istorice în cadrul cărora, ca și la 23 August 1944, evoluția și revoluția se întîlnesc și, obiectiv, se completează, merită o subliniere specială. Nu este vorba doar de o simplă prezență a maselor populare, ci de dăruirea, de participarea lor entuziastă. Faptele s-au desfășurat sub semnul unor aprige confruntări de clasă, deși, totodată, marile acte ale istoriei au implicat națiunea în ansamblul ei. În acest teren de luptă, ce-l regăsim în demersul istoric amplificat la 23 August 1944, ideile majore sînt: dreptatea, libertatea, unitatea, independența.

În concepția revoluționarilor României moderne, *dreptatea*, de pildă, reprezintă, în îmbinare cu *libertatea* și *egalitatea* (*societală* și *națională*), principiile fundamentale de organizare a viitoarei societăți, valorile sociale supreme în numele cărora sînt revendicate și justificate teoretic transformările în relațiile sociale, în primul rînd în relațiile economice, și, desigur, revendicate și justificate în realizarea independenței și suveranității naționale. „Istoria, scria Nicolae Bălcescu în *Mersul revoluției în istoria românilor*, demonstrează că de optsprezece veacuri nația română n-a vegetat, n-a stat pe loc, ci a mers înainte, transformîndu-se și lup-tîndu-se neîncetat, pentru triumful binelui asupra răului, al dreptului asupra silci, pentru realizarea atît în sinul său, cît și în omenire, a dreptății și frăției. aceste două temelii a ordinii absolute, perfecte”.

Și alte idei majore, precum *democrația* și *republica*, care vor fi puse în drepturile lor firești de victoria revoluției din august 1944, au rădăcini în toată această epocă modernă, în istoria generală. *Democrația*, ca formă de organizare politico-statală a societății, desemnînd, etimologic, *puterea politică a poporului* sau „domnirea poporului prin popor”, cum spunea Bălcescu, și *republica*, ca formă de guvernămînt, „statul în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap”, sînt teme ale gîndirii politice, juridice, filosofice și ale activității practice cu o vechime considerabilă, cu o istorie extrem de bogată.

O altă idcă majoră pentru destinele poporului român, ca și pentru celelalte popoare, înfăptuită prin actul istoric de la 23 August 1944, este *suveranitatea națională*. Pentru revoluționarii României moderne suveranitatea națională era concepută ca unind indisolubil suveranitatea poporului, a națiunii, în interiorul țării cu independența ei în relațiile internaționale. În *Cîntarea României* Alecu Russo releva: „Slobozenia e Indoită: cea dinlăuntru și cea din afară... ele sînt surori, una fără alta nu pot trăi... Slobozenia din afară este neatrînarea moșiei (patriei — n.n.) în care ne naștem și care ne hrănește, moșia de la care tragem numele nostru și dreptul de om, de sub biruirea de către alte țări și împărății”. Aspirațiile revoluționarilor din epoca modernă au căpătat viață și au rodit prin lupta necontenită a poporului. Stindardul acestor patrioți, cum sublinia președintele Românici socialiste de astăzi,

tovarășul Nicolae Ceaușescu, strălucește glorios în mîinile clasei muncitoare, ale întregului popor care, făurind România socialistă, a dat împlinire idealurilor de libertate, suveranitate și prosperitate ale poporului român.

Constantin Mocanu : Într-adevăr, concepția Partidului Comunist Român preonizează ca toate evenimentele istorice, și, în șirul acestora, nu în ultimul rînd, evenimentele cu totul remarcabile, să fie situate în cuprinsul marilor „permanențe” istorice, continuității procesualității, în istoria de „lungă durată”, de altminteri potrivit filozofilor lor adinci — „invizibile” istoriografiei simplu narativist descriptive, „vizibile” însă istoriografiei de largi acolade teoretico-interpretative. Este o concepție care poate aduce o însemnată contribuție în elaborarea istoriei proprii, și a istoriei universale, și tocmai aceste trăsături, nu în afara lor, ci în ele însele, poartă semnificațiile ei mai generale, comune, universale ale tuturor momentelor, etapelor, epocilor de luptă social-politică dusă în sensul emancipării omului, și a țării. S-a exemplificat cu fapte ale epocii moderne, mai exact spus cu fapte ale începuturilor ei; preciau „lanțul cuvintelor”, deocamdată în cadrul referințelor la aceeași epocă, însă cu oprire mai aparte la tema importanței, în această privință, a clasei muncitoare, prin intermediul partidului ei, întemeiat la 1893. Partidul clasei muncitoare tocmai ca partid al *acestei* clase sociale, clasă avînd acele virtuți și temeiuri obiective pe care nu le mai evoc, a intru-chipat prin însași existența lui, și prin programul lui, o nouă treaptă, o treaptă de tip deosebit, în progresul de ansamblu al societății românești. Revoluția socială presupunea sarcini imediate care tocmai ca sarcini imediate sau „minimale” — cum li s-a mai spus — erau larg democratice, general-democratice, și toate formau în prezentul lor o fază a tradițiilor înaintate, care, în forme specifice ale fiecărei etape, au fost permanente în decursul celor peste cincizeci de ani care s-au succedat între 1893 și 1944; *idealul socialist* nu făcea parte din planul „îmnediat”, ci din cel „maximal”, de perspectivă, și tocmai prin această condiție a lui s-a înfilit în epocă deschisă de 23 August, și a străbătut tot timpul antecedent al marelui eveniment din 1944; *idealul socialist* la prima privire pare că are o sferă mai restrînsă, căci atunci nu interesa pozitiv toate categoriile sociale; dar aceasta nu înseamnă că avea mai puțină încărcătură general-democratică, dimpotrivă, el condensa, în și prin esența sa, o mai adîncă și mai amplă asemenea încărcătură intrucît realizarea lui este echivalentă cu prefaceri structurale, care stau și la baza unei mai certe atitudini democratice, patriotice. În Programul votat la congresul din 31 martie 3 aprilie 1893 se arăta că „Numai prefacerea mijloacelor de producție, cum sint pămîntul, fabricile, atelierele, minele etc., din proprietate privată a unei clase în proprietate socială a societății întregi și prefacerea producției de mărfuri în producție socialistă condusă pentru societate și prin societate, numai această prefacere poate face ca producția în mare și rodnicia din ce în ce mai mare a muncii să fie, în loc de izvor de sărăcie, de apăsare, de nesiguranță, de înjosire, un izvor de bunăstare și dezvoltare armonică în toate privințele”. („Munca”, 11 aprilie 1893). Aceste obiective, care erau, în sensul de mai sus, și naționale, patriotice, au fost exprimate cu timpul și mai direct, iar în 1910, la congresul la care s-a adoptat un nou program, mai bogat, mai elaborat datorită stadiului mai matur al mișcării muncitorești, se atrăgea atenția că Partidul social-democrat este „singurul partid cu adevărat național, căci el apără și reprezintă interesele tuturor claselor oprimate ale națiunii, îndrumîndu-le la luptă pe calea perfecționării civilizației capitaliste, menită a face loc mai tirziu unei civilizații mai desăvîrșite, *civilizația socialistă*”. („România muncitoare”, 27 ianuarie 1910). În același document, mai citim: „Astfel, Partidul social-democrat, național și democrat în înțelesul cel mai adînc al cuvîntului, se deosebește de toate celelalte partide care sub firma de naționale ascund interesele strîmte ale unei clase sau clice date drept ale națiunii. Chemînd la viața politică și culturală întreaga națiune, și mai cu seamă clasele ei orașenești și sătești cele mai de jos, ținute în întuneric și apăsare, el se sforțează a le face conștiente spre a lua ele însele în mîini destinele României și a-i crea un loc de vrednicie și fericire în mijlocul popoarelor înfrățite și eliberate de sub jugul capitalismului”. (ibid). Ar fi interesant de urmărit asemenea idei, asemenea „permanențe”, „tradiții” prin studierea întregii publicistici, și a faptelor care au compus mișcarea muncitorească, pe tot teritoriul și în evoluția ei nouă, și, în continuare, și chiar în mai mare măsură, în cuprinsul perioadei de după făurirea statului național unitar român, în decursul anului 1918, perioadă în care — mai ales în a doua ei parte — apar în mod nemijlocit problemele față de care mai tirziu se va realiza revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Ioan Scurlu: Făurirea statului național-unitar român, în 1918, a marcat trecerea într-o etapă nouă, superioară, în evoluția istorică a poporului român. O dorință de renovare, de realizare a unui cadru adecvat dezvoltării țării a cuprins toate clasele, categoriile sociale, toate organizațiile politice. Din acest punct de vedere, se cuvine să relevăm opțiunea socialistilor; „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mâine”.

Înfăptuirea Unirii, act profund democratic, operă a întregului popor, a exercitat o puternică inriurire asupra evoluției politice a României. Masele populare au început să joace un rol tot mai important, să-și spună tot mai deschis vrerile. Legisfarea votului universal, în noiembrie 1918, a lărgit cadrul de desfășurare a vieții politice; numărul alegătorilor a sporit de la 101.339 în 1911 la 4,6 milioane în 1937. Constituția din martie 1923 stabilea că România este „un stat național unitar și indivizibil”, și confirma drepturile și libertățile specifice democrației burgheze; în același timp, conștințind dominația de clasă a burgheziei, oferea posibilități de restrângere a drepturilor și libertăților democratice, atunci când interesele ei de clasă erau periclitare.

După 1918, sistemul partidist a cunoscut însemnate mutații. Partidele conservatoare s-au descompus rapid, astfel că moșierimea nu a mai avut un organ politic propriu care să-i exprime interesele. Partidul Național-Liberal însă s-a consolidat ca urmare a întăririi bazei sale economice; acest partid a condus România timp de 10 ani, în intervalul 1918—1937, impunându-și propriul model de organizare a statului, atît pe plan politico-administrativ, cît și social-economic. Au apărut noi partide — ca urmare a lărgirii drepturilor electorale, a ascușirii contradicțiilor sociale, a afirmării unor curente democratice, a integrării în activitatea statului român a partidelor din provinciile istorice unite în 1918, a formării partidelor naționalităților conlocuitoare, care au jucat un rol activ în viața României. După un proces de proliferare a partidelor (1918—1920), a urmat o perioadă de fuziuni, care a culminat, în octombrie 1926, cu contopirea Partidului Național cu Partidul Țărănesc și formarea Partidului Național-Țărănesc. În anii crizei economice s-a înregistrat un fenomen de sciziune, pentru ca după 1933 să se producă noi fuziuni. Că principalele partide burgheze au fost Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc, este un fapt atestat și de influența lor electorală (în intervalul 1926—1937 liberalii au dispus de 900 de mandate, iar național-țărăniștii de 890 mandate). În contextul avântului revoluționar din anii 1918—1920 au apărut însă și diferite organizații de dreapta, dar care nu aveau programe și structuri stabile, rămneau restrinse numeric, fără influențe în masele largi, însă care erau utilizate de organele Ministerului de Interne pentru înăbușirea luptelor muncitorești. Prima organizație de dreapta care a dobîndit o anumită ascensiune a fost Liga Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.) care în 1926 a reușit să pătrundă în parlament.

În intervenția sa mai dinainte, tovarășul Constantin Mocanu s-a referit la rolul partidului muncitoresc, care, de la 1893 pînă la 1918 s-a afirmat ca cea mai înaintată forță social-politică a României; preluînd firul acestei importante probleme, să relev, mai departe că după Marea Unire partidul politic al clasei muncitoare s-a afirmat puternic; mai mult, făurirea Partidului Comunist Român, în mai 1921, a marcat — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — „o etapă nouă, superioară, atît pe plan politic și ideologic, cît și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, în dezvoltarea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, a dat un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele populare din țara noastră”. Continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste, P.C.R. și-a asumat misiunea istorică de a transpune în fapt idealul, de decenii, al realizării societății noi, socialiste, pe pămîntul României. Partidul comunist s-a aflat în fruntea luptei maselor populare împotriva exploatarei, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru apărarea independenței și suveranității patriei. Scos în afara legii în 1924, P.C.R. a reușit să găsească forme și metode adecvate pentru a-și face simțită prezența în viața politică a țării; un rol însemnat l-au avut cele circa 60 de organizații legale de masă și aproximativ 500 de ziare și gazete legale și ilegale editate de comuniști în perioada dintre 1921—1944.

O instituție de bază din perioada interbelică a fost parlamentul; aici s-au dezbătut probleme esențiale ale României, s-au adoptat hotărîri fundamentale. În parlament s-au auzit glasuri ale deputaților socialiști (1919—1921), social-democrați (1922—1937), comuniști (1931). Fiînd o instituție burgheză, parlamentul a fost, în fapt, un instrument de clasă al burgheziei, însă nu a fost o simplă „mașină de vot”; un număr de 429 de proiecte de lege au fost mai întîi amendate și apoi votate; adresarea de întrebări și interpelări — formă concretă prin care se exercita controlul asupra activității guvernamentale — era un fapt obișnuit; în intervalul 1919—1937 s-au adresat circa 12.000 de întrebări și 2.500 de interpelări, la care miniștrii au trebuit să răspundă.

Monarhul dispunea, potrivit Constituției, de însemnate prerogative, fiind implicat în toate ramurile puterii de stat. Dacă regele Ferdinand n-a manifestat veleități politice deosebite

lăsându-se dominat de I.I.C. Brătianu, Carol al II-lea (urcat pe tron în 1930) s-a angajat efectiv în cursa pentru acapararea întregii puteri politice.

După 1930 viața politică s-a caracterizat printr-o luptă tot mai înverșunată între forțele democratice și cele de dreapta, dictatoriale. O parte a acestor forțe viza instaurarea dictaturii regale, acționând pentru măcinarea marilor partide, compromiterea parlamentului, sprijinirea curentelor de dreapta, întărirea puterii executive, limitarea drepturilor și libertăților democratice. Virfurile cele mai reacționare ale burgheziei au sprijinit Garda de Fier, înființată în 1930; despre un adevărat pericol fascist în România se poate vorbi însă numai după 1933, când Garda de Fier, devenind o adevărată coloană a cincea a Germaniei hitleriste, amenința nu numai structurile democratice ale țării, dar și calitatea României de stat suveran și independent.

În situația politică de la sfârșitul anului 1937, când nici un partid nu a obținut victoria în alegeri și când, tot mai mult creștea îngrijorarea opiniei publice față de pericolul Gărzii de Fier, în timp ce nu se realizase cit trebuia unitatea forțelor democratice, regele Carol al II-lea a reușit să-și instauraze, la 10 februarie 1938, propria-i dictatură.

Este de remarcat că regimuri dictatoriale, de diferite nuanțe, existau în mai multe țări europene: Ungaria (1920), Italia (1922), Bulgaria (1923), Polonia (1926), Iugoslavia (1929), Portugalia (1932), Germania (1933), Austria (1934), Letonia (1934), Estonia (1934), Grecia (1936); în Spania rebeliunea franchistă era în plină desfășurare. În patru din cele cinci țări capitaliste cu care România se învecina existau deja regimuri dictatoriale. Aceste date arată că democrația românească a fost mai puternică decît în multe state europene, că a reușit să frizeze o mai lungă perioadă de timp ascensiunea forțelor dictatoriale. Să arătăm și faptul că dictatura regală nu a putut să înlăture unele drepturi și libertăți democratice și că pînă în primăvara anului 1940 — când s-au produs mari răsturnări pe plan internațional în favoarea Germaniei hitleriste — a avut un caracter antilegionar. Practic, regimul de dictatură fascistă s-a instaurat în septembrie 1940, și aceasta nu ca urmare a influenței pe care ar fi dobîndit-o Garda de Fier, ci ca urmare a intervenției directe a Germaniei hitleriste în treburile interne ale României, pe fondul unor crize adnci produse prin sfărîmarea integrității teritoriale a țării, expresie a politicii de forță și dictat ce se instaurase în viața internațională.

Gheorghe I. Ioniță: Pe fondul general al celor înfățișate de tovarășul Ioan Scurtu cu privire la trăsăturile vieții politice românești, doresc, în cele ce urmează, să mă refer la nașterea și afirmarea mișcării antifasciste din România, la importanța experienței ei pentru inițierea și pregătirea evenimentelor răsunătoare ce aveau să vină și au venit la 23 August 1944.

Victoria istorică din August 1944 a avut și păstrează prin timp semnificații deosebite, cu atît mai adînci cu cît a fost obținută împotriva celor mai tenebroase forțe ale timpului — fascismul, și varianta sa cea mai exacerbată, hitlerismul, pe care Partidul Comunist Român și celelalte forțe patriotice, clarvăzătoare le-au stigmatizat în mod continuu, cu toată energia. „Fascismul nu este popular în România și nu are rădăcini în masele populare” — a afirmat consecvent partidul nostru în anii și în deceniile anterioare lui 23 August 1944. Acest lucru a fost afirmat în nenumărate documente programatice ale partidului și a fost confirmat și reconfirmat pe tărîmul practicii revoluționare, al activității desfășurate de forțele democratice, antifasciste din România.

Este prea bine cunoscut, de altfel, că huliganismul, violența, demagogia — care au fost principale metode „politice” ale fascismului autohton — stirniseră întotdeauna și stirneau, în mod firesc, adversiunea maselor largi populare.

Atunci cînd au apărut însă în chip acut asemenea probleme în viața societății din țara noastră — din ce în ce mai deschis în anii celui de-al patrulea deceniu — după cum se știe, de la poziția de prevenire a primjdiei fasciste — pe care se situaseră timp de mai bine de un deceniu după sfârșitul primului război mondial — forțele social-politice democratice, progresiste din România au trecut cu hotărîre la o luptă antifascistă deschisă, de barare a primejdiei fasciste. Această cotitură a fost, în esență, determinată de intrarea în ofensivă a organizațiilor fasciste, încurajate de instaurarea hitlerismului în Germania, în 1933. Este de observat că, dacă pînă la venirea la cîrmă în Germania a lui Hitler, Liga Apărării Național-Creștine era o organizație costelivă iar legionarismul era numai un nucleu de asasini, abia luat în seamă de lumea politicianilor burghezi, după 1933 elementele fasciste au intrat brusc în scena politică și au început să umple spațiul cu o imensă gălăgie mesianică, cu terorism, cu o deșănțată demagogie socială și politică.

Prezintă mare însemnătate faptul că, istoricește, intensificarea activității organizațiilor fasciste a coincis în România cu începutul unei perioade calitativ-superioare în mișcarea muncitorească, revoluționară și democratică. Suflul revoluționar al marilor bătălii de clasă din anii 1929—1933 s-a repercutat cu remarcabile consecințe pe multiple planuri și a stimulat mișcările opoziționiste ale maselor largi împotriva a tot ceea ce putea reprezenta din interiorul țării

sau de peste hotare, manifestare fascistă, reacționară, atentare la integritatea teritorială a României, la independența și suveranitatea ei.

Pagini frumoase și emoționante au fost scrise în istoria complexă a acelor ani prin activitatea prestigioasă a Comitetului Național Antifascist, organizație de masă înființată de partidul comunist în 1933, ca un avertisment serios la adresa poftelor vinovate ale elementelor fasciste de a intra în ofensivă. După cum este cunoscut, de înființarea și activitatea acestei organizații antifasciste sînt strîns legate numele și contribuția adusă de tînărul revoluționar comunist Nicolae Ceaușescu, trimis de partid cu mandat special de a-l reprezenta în conducerea organizației.

Erau anii în care, pe coordonate foarte largi, se manifesta vigilența mișcării antifasciste adînc preocupată de a stăvili ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste. Antifascismul hotărît al clasei muncitoare a oferit un puternic și mobilizator exemplu altor pături și categorii sociale care s-au sustras — în mod conștient — contaminării cu idei fasciste sau profasciste.

În zeci și zeci de mari manifestații și întruniri cu caracter antifascist și antirăzboinic — să ne gîndim, în chip simbolic, doar la memorabila zi de 1 Mai 1939 —, prin cuvîntul rîspicat pronunțat de nenumărați antifasciști în coloanele a zeci și zeci de gazete democratice, antifasciste, în activitatea multiplă desfășurată de zecile de organizații de masă, democratice, legale, semi-legale sau ilegale, create, influențate sau conduse de P.C.R. — să ne amintim, de pildă, de Blocul democratic, Frontul plugarilor, M.A.D.O.S.Z., Liga muncii, Comitetele pentru apărarea antifasciștilor, Uniunea patrioților, Apărarea patriotică ș.a. —, prin cutezătoare acțiuni de coaliizare pe o platformă comună a tuturor forțelor antifasciste și antirăzboinice, prin sentimentele de solidaritate militantă exprimate față de lupta dreaptă antifascistă a maselor muncitoare dintr-o serie de țări ale lumii, mișcarea antifascistă din România s-a dovedit, în anii pe care-i avem în atenție, în înălțimea misiunii sale istorice. Inițiată, organizată, dinamizată și condusă de Partidul Comunist Român, această mișcare antifascistă — pe drept cuvînt o mișcare a forțelor largi populare — a reprezentat fermentul esențial al strădaniilor și luptelor care, din treaptă în treaptă, au apropiat ceasul victoriei istorice asupra fascismului. Pînă la atingerea acestui obiectiv au fost însă necesare multe eforturi, au fost făcute multe sacrificii.

Așa după cum se știe, oricîte eforturi au fost depuse de pe pozițiile antifascismului românesc, complicațiile tot mai mari intervenite în viața politică generală a țării — în măsura hotărîtoare influențate de agresivitatea diplomației hitleriste, vizînd tot mai deschis subordonarea României intereselor celui de al III-lea Reich — au grăbit mersul evenimentelor spre ceea ce istoria avea să consemneze cu litere întunecate la 6 septembrie 1940 — instaurarea dictaturii militaro-fasciste și, odată cu aceasta, promovarea legionarismului la cîrma țării.

Anii negri, inaugurați prin instaurarea dictaturii militaro-fasciste în România, au fost martorii unor noi și puternice afirmări ale luptei antifasciste a clasei muncitoare, a întregului popor român, culminată — în mod necesar și logic — cu revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă începută la 23 August 1944.

Nicolae Petreanu: Dezvoltîndu-se nemijlocit din mișcarea antifascistă care s-a desfășurat intens în cel de-al IV-lea deceniu, *rezistența antifascistă* din România a început odată cu instaurarea dictaturii militaro-fasciste și intrarea trupelor hitleriste pe teritoriul țării noastre.

Fenomene deosebit de complex, mișcarea de rezistență a constituit un aspru examen pentru toate clasele și păturile sociale, ca și pentru partidele și grupările lor politice. Ele au fost puse în situația de a-și preciza pozițiile și a dovedi în fapt dacă sînt ori nu apte să opună rezistență și să acționeze necurmat împotriva ocupanților, pentru salvarea de la dezastru a propriului popor.

Acest examen a fost trecut cu succes de clasa muncitoare, forța socială cea mai combativă, mai organizată și mai interesată în lupta contra fascismului. În pofida teroarei, a represiviunilor, clasa muncitoare a dovedit o mare combativitate și energie, desfășurînd cutezătoare acțiuni contra hitleriștilor, a aparatului represiv militaro-fascist. Alături de muncitori, la mișcarea de rezistență au participat țărani, militari, intelectuali, oameni aparținînd diferitelor clase și păături sociale, animați de sentimente patriotice, antihitleriste.

Inițiatorul, organizatorul și detașamentul cel mai combativ al mișcării de rezistență a fost partidul comunist. Ridicîndu-se cu hotărîre împotriva agresiunii Germaniei naziste, împotriva războiului antisovietic, Partidul Comunist Român a fost singura forță politică care a acționat de la început fără nici o ezitare împotriva dictaturii milițaro-fasciste, a dominației naziste și războiului hitlerist. Exponent al intereselor naționale profunde, ale întregului popor, partidul comunist a dat glas aspirațiilor celor mai largi păături sociale, cercuri democratice, voinței tuturor ca România să-și redobîndască libertatea și independența, a organizat lupta întregului popor pentru răsturnarea regimului antonescian, pentru ieșirea din războiul hitlerist și alăturarea României la forțele care luptau împotriva Germaniei naziste. Datorită acestei acti-

vităţii şi în concordanţă esenţială cu linia sa politică, Partidul Comunist Român a acţionat cu fermitate pentru unirea tuturor forţelor democratice, naţionale, realizând în fapt un front unic naţional de salvare a ţării.

Rezistenţa faţă de dictatura antonesciană şi de Germania hitleristă, iniţiată şi condusă de comunişti, s-a desfăşurat pe un front larg şi s-a caracterizat prin acţiuni şi iniţiative semnificative, aşa cum au fost: declanşarea de greve, încetinirea ritmului de lucru şi neîndeplinirea la timp a comenzilor de război, deteriorarea unor maşini şi instalaţii, producerea unor piese cu defecte de fabricaţie, absenţarea de la serviciu. O formă importantă a mişcării de rezistenţă au fost acţiunile de sabotare directă a transporturilor, de incendiere a unor obiective şi depozite militare, de exemplu, depozitele de mine antitanc de la Mogoşoaia, depozitele de muniţii de la Birlad şi Buzău, arsenalul militar de la Tîrgovişte, Uzina de armament Mirşa de lângă Sibiu.

După cum deja am menţionat, o dirză împotriva faţă de dictatura antonesciană şi de războiul hitlerist au manifestat masele ţărănimii, prin sustragerea de la rechiziţii, de la prestaţii obligatorii, prin sabotarea concentrărilor şi mobilizărilor pentru front. În unele cazuri, ţăranii s-au opus cu forţa exproprierii unor terenuri destinate nevoilor militare germane; au avut loc incidente soldate cu morţi şi răniţi, de ambele părţi.

Starea de spirit antihitleristă s-a afirmat în rindurile intelectualilor, ale funcţionarilor, micilor meseriaşi şi comercianţi influenţând şi determinând să intre în mişcarea antifascistă pe toţi cei care detestau ororile hitleriştilor, se ridicau împotriva dictaturii militar-fasciste.

Sentimente potrivnice continuării războiului hitlerist se manifestau în rindurile armatei române, care a receptat şi în momentul potrivit şi-a însuşit ideea întoarcerii armelor împotriva hitleriştilor, pentru eliberarea ţării de sub dominaţia fascistă, pentru eliberarea părţii de nord-vest a Transilvaniei.

În lupta eroică pentru salvagardarea intereselor vitale ale poporului român, mişcarea de rezistenţă a cuprins largi cercuri social-politice, inclusiv ale partidelor burgheze şi Palatul regal, care în numeroase rinduri şi-a manifestat rezerva, şi chiar au protestat faţă de unele acte de politică internă şi externă ale guvernului antonescian, şi mai ales şi-au manifestat adversitatea faţă de dominaţia germană şi războiul hitlerist.

În procesul intensificării şi diversificării mişcării de rezistenţă, al creşterii stării de spirit antihitleriste, Partidul Comunist s-a orientat către formele cele mai active, menite să dea o finalitate luptei maselor populare. O însemnătate deosebită a avut în acest sens conceperea planului de acţiuni în vederea organizării revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, acest act istoric urmînd să fie opera proprie a poporului român şi nicidecum rezultatul unei acţiuni politice de culise, sub forma, de pildă, a unei „lovituri de palat”, ori aşteptată pasiv, ca un dar care să fie oferit poporului român din afară.

Ştefan Lache: Rolul Partidului Comunist Român în înfăptuirea victorioasă acum patru decenii a revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă rezidă, mai întii, în consecvenţa şi fermitatea orientării sale împotriva fascismului, a creşterii pericolului hitlerist, în preocuparea sa pentru organizarea şi coordonarea mişcării de rezistenţă, pentru unirea într-un singur front a tuturor forţelor patriotice, naţionale, care îşi manifestau adversitatea faţă de dictatura antonesciană şi de „alianţa” nefastă cu cel de al treilea Reich. După dezlănţuirea războiului hitlerist antisovietic, această orientare a fost concretizată, după cum se ştie, în Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941, în Platforma-program din 6 septembrie 1941 *Lupta poporului român pentru libertate şi independenţă naţională*, în Rezoluţia din ianuarie 1942 *Ptirea sau salvarea poporului român*, în Hotărîrea din iunie 1943 privind constituirea Frontului Patriotic Antihitlerist, precum şi în alte documente. După ce se releva caracterul naţional şi internaţional al luptei antihitleriste, erau definite obiectivele principale ale mişcării de rezistenţă din România; încetarea războiului contra U.R.S.S., eliberarea ţării de sub dominaţia Germaniei hitleriste şi alăturarea ei Naţiunilor Unite, restabilirea drepturilor şi libertăţilor democratice, formarea unui guvern cu participarea reprezentanţilor tuturor forţelor patriotice, anularea Dictatului de la Viena din 30 august 1940, eliberarea părţii de nord-vest a Transilvaniei răpită de Ungaria horthystă, arestarea şi pedepsirea vinovaţilor de război şi de crime împotriva umanităţii. În scopul realizării acestor obiective, documentele menţionate argumentau necesitatea făuririi unui Front Naţional Antihitlerist, pronunţîndu-se pentru colaborare cu toate partidele, grupările şi personalităţile politice, cu toţi patrioţii în vederea realizării oricărei revendicări din platforma sa politică, drept singur criteriu fiind atitudinea faţă de dominaţia Germaniei naziste şi de guvernarea antonesciană. În acest context, a fost subliniată importanţa frontului unic al muncitorilor comunişti, social-democraţi şi fără de partid, a restabilirii unităţii mişcării muncitoreşti, apreciată drept temelie a Frontului unic naţional. O asemenea concepţie a avut în vedere faptul că dintre toate clasele şi categoriile sociale, proletariatul, prin ansamblul calităţilor şi însuşirilor revoluţionare şi patriotice, prin tradiţiile sale pentru înfăptuirea idealurilor de liber-

tate și progres, era nucleul în jurul căruia să se strângă țărănimea, intelectualitatea, toate forțele patriotice, democratice.

Frontul unic național s-a închețat treptat și într-o formulă originală, reflectând condițiile social-politice concrete, particularitățile și dinamica, raporturile de forță din țară, precum și influența factorilor de ordin extern. Se știe că în aprilie 1944 a fost creat Frontul Unic Muncitoresc, pe baza acordului dintre P.C.R. și P.S.D. În luna următoare a fost formată Coaliția Național Democratică, prin intermediul căreia partidelor muncitorești li s-au alăturat și celelalte organizații din Frontul Patriotic Antihitlerist. În luna iunie a fost constituit Blocul Național Democrat (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.) și, totodată, au fost finalizate tratativele începute în toamna anului 1943, de Lucrețiu Pătrășcanu, din imputernicirea conducerii P.C.R., cu reprezentanții ai Casei regale și ai armatei. Aderarea regelui și a sfetnicilor săi, ca și a liderilor politici burghezi, la propunerile de colaborare făcute de comuniști era o dovadă de realism politic, de înțelegere a faptului că P.C.R., care prin toată activitatea lui își manifestase constant atitudinea de prietenie cu U.R.S.S., era singurul partid cu autoritate și prestigiu politic necesar în tratativele ce urmau a fi purtate cu guvernul sovietic.

Partidul Comunist Român, prezent în toate acordurile, coalițiile și alianțele antihitleriste a fost liantul care a asigurat unitatea de concepție și de acțiune a forțelor care au înfăptuit acest istoric de la 23 August 1944, după cum soluțiile politice și militare propuse de el în scopul eliberării patriei s-au dovedit a fi singurele adecvate împrejurărilor. Realizarea sistemului larg de alianțe, preconizat de P.C.R., a determinat izolarea totală a guvernului mareșalului Ion Antonescu și a hitleriștilor. Ca urmare, în momentul începerii revoluției și în timpul desfășurării ei Germania n-a putut găsi pe teritoriul românesc nici un sprijin, surpriza cea mai mare pentru ea fiind angajarea fermă în luptă a întregului popor român și a armatei sale. Tocmai o asemenea angajare a chezușit în august 1944 răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, scoaterea României din „alianța” cu puterile Axei și trecerea cu întregul ei potențial de luptă, material și uman, cu toată armata de partea U.R.S.S., a celorlalte state ale coaliției antihitleriste. Consensul național, unitatea de acțiune a întregului popor a făcut posibilă victoria deplină a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Maria Ionică: În anii creșterii pericolului fascist, în Europa, precum și în România, lupta socială și națională pentru salvagardarea libertăților democratice, împotriva exploatații, a asupririi de orice fel, interne și externe, a cuprins, amplu, masele de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate. În anii aceștia a fost un larg evantai de acțiuni, duse împreună de români, maghiari, germani, de toți oamenii muncii, în fabrici și uzine, în sate și școli, la București sau Arad, la Oradea sau Galați, la Cluj sau Brașov ș.a.m.d. Noile orientări ale Partidului Comunist Român, care înlăturau tezele străine eronate, din anii anteriori, dădeau prin însuși conținutul lor patriotic un îndemn de amplu ecou tocmai pentru că mobilizau masele populare — masele națiunii române și, în același timp, ale naționalităților conlocuitoare — la împotrivire față de exploatarea economică patronală, dar și pentru apărarea democrației, a independenței și integrității teritoriale a patriei comune. Se cunoaște bine că în rezistența împotriva revizionismului de frontieră din rindurile organizațiilor formate pe criterii naționale s-a evidențiat, în mod deosebit, Uniunea democratică a populației maghiare din România, MADOSZ-ul, care a adus o valoroasă contribuție în cadrul mișcării antifasciste.

Deși iar au fost unele dificultăți, îndeosebi în anii 1939—1940, când în documente ale P.C.R. Cominternul a impus introducerea de teze care au stîrnit nedumerire, derută, cum a fost directiva potrivit căreia să nu mai fie combătută Germania hitleristă, întrucît între ea și U.R.S.S. a intervenit „pactul de neagresiune” (de la 23 august 1939), muncitori, țărani și intelectuali români, precum și maghiari, germani s-au ridicat, la Cluj ori la Satu-Mare, la Tirgu-Mureș ori la București, la Timișoara ori în alte localități împotriva Dictatului de la Viena prin care României i se răpea o parte însemnată din teritoriul Transilvaniei în favoarea Ungariei horthyste.

Între septembrie 1940—august 1944, starea creată de regimul de dictatură militaro-fascistă (care pînă în ianuarie 1941 a avut participarea Gărzii de fier—organizație tipic fascistă, teroristă, agentură a nazismului) și starea excepțională determinată de intrarea în iunie 1941 în război au împiedicat organizarea de mari acțiuni publice, dar lupta comună, fără deosebire de naționalitate, a continuat, a luat forme adecvate și s-a regăsit în pregătirea și desfășurarea cu succes a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, începută la 23 august 1944.

Ioan Coman: Problematika împrejurărilor internaționale în care a fost organizată și în care s-a desfășurat revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România apare foarte frecvent în studiile și dezbaterile care și-au propus această temă. Fapt firesc, datorită interdependențelor dintre situația internă și situația internațională existente înaintea remarcabilului eveniment istoric pe care îl aniversăm, cît și datorită urmărilor

pe care aceasta le-a avut pe plan european și mondial. Nefirească și criticabilă mi se pare a fi maniera unilateralistă din punct de vedere temporal și tenatic în care aceste împrejurări, în general raportul intern-internațional, au fost apreciate în unele lucrări de istorie apărute peste hotare.

Privind lucrurile în conturul legăturilor lor esențiale, observăm că aceste împrejurări s-au cristalizat încă din anul 1940 cind, în tumultul contradicțiilor și agresiunilor care sfîșiau pacea continentului, independența, suveranitatea și integritatea României au fost nesocotite și încălțate. Profund de succesele militare ale Germaniei hitleriste și de ruperea echilibrului politico-militar, sfidînd dreptul internațional și voința de libertate a poporului român care-și realizase statul național unitar în 1918, statele fasciste și revizioniste au impus țării noastre mari cedări teritoriale. Devenită victimă a politicii de forță și dictat, România a cunoscut regimul dominației hitleriste și al dictaturii militaro-fasciste, cu tot cortegiul de împilări care au adus-o în pragul catastrofei.

Insemnătatea locului României în viața internațională s-a reflectat atît în evoluția raporturilor cu Germania, cit și în modificarea poziției inițiale a Aliaților. Serviciile de informații germane de pe teritoriul românesc și-au intensificat activitatea în anii 1943—1944, pentru a depista orice schimbare capabilă să pună în pericol dominația nazistă în România. În convorbirile sale cu Ion Antonescu, Hitler a renunțat la inflexibilitatea cu care susținuse în anii 1940—1942 Dictatul de la Viena. Totodată, hitleristii au acționat pentru întărirea forțelor lor din România, prin îmbunătățirea dotării unităților militare, și prin presiunile exercitate asupra guvernului român în sensul trimiterii a cit mai multor divizii românești pe front, astfel ca, pe teritoriul țării, raportul de forțe să devină în cit mai mare măsură favorabil armatei germane.

Din partea lor, Aliații au procedat la repetate și distrugătoare bombardamente asupra instalațiilor de extragere, rafinare și transportare a petrolului, asupra orașelor Ploiești și București, asupra liniilor și nodurilor de cale ferată din partea de sud a țării. Paralel, în contactele avute cu emisarii ai conducătorilor de partide și grupuri politice, Aliații au admis posibilitatea ieșirii României din război în anumite condiții.

Sînt cunoscute atît propunerile și cererile făcute Aliaților cit și răspunsurile acestora. Interpretarea lor amănunțită a permis extragerea unor concluzii interesante asupra atitudinii forțelor politice interne și asupra strategiei politice a statelor aparținînd Coaliției antihitleriste. Aș dori să menționez că inițial existența între condițiile de armistițiu a cerinței capitulării necondiționate (deși România, ca și alte țări, a fost o victimă a hitlerismului) a contribuit la justificarea de către conducătorii partidelor burgheze a tendințelor de tergiversare a angajării imediate în acțiunea de scoatere a țării din războiul hitlerist. Tinzînd și la asigurarea unor poziții puternice pe scena vieții politice postbelice, ele au acordat factorilor externi un loc determinant și exclusiv mizînd pe eliberarea țării de către anumite trupe sau cel puțin în condițiile prezenței anumitor trupe. Este desigur limpede că în acest fel se minimalizau valențele mișcării naționale de rezistență și posibilitățile armatei române.

Constituie un merit de valoare istorică incontestabilă promovarea de către Partidul Comunist Român a unei linii politice realiste și profund patriotice, aceasta avînd drept suport tocmai acțiunea națională în *întîmpinarea* armatelor aliate, răsturnarea regimului dictaturii militaro-fasciste și alungarea trupelor hitleriste urmînd a se face prin eforturile și cu forțele proprii. Această orientare s-a înscris pe firul tradițiilor de luptă ale poporului român de eliberare națională și a prezentat multiple avantaje politice și militare pentru România cit și pentru Aliați.

Acțiunea organizată sub conducerea Partidului Comunist Român la 23 August 1944 de către forțele patriotice și armata română în momentele desfășurării ofensivei armatelor sovietice pe frontul Iași—Chișinău s-a afirmat ca un moment aparte în viața internațională prin modul original și curajos în care a fost pregătită și cum s-a derulat, prin amplele și profundele urmări pe care le-a implicat.

Consecințe de ordin militar, numeroase și extrem de importante, ilustrează însemnătatea actului istoric de la 23 August 1944 în mersul evenimentelor externe. Ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea la coaliția antifascistă au afectat considerabil potențialul hitleristo-horthyst. Dacă pentru implantarea capului de pod al forțelor Aliate în Normandia a fost nevoie de o amplă desfășurare de forțe militare, precedată de o lungă și costisitoare pregătire, eliberarea în numai cîteva zile a celei mai mari părți din teritoriul României s-a realizat într-un mod deosebit de eficient de către armata română, de forțele patriotice, provocînd o complicație extrem de periculoasă pentru situația militară a Reichului în această parte a Europei. La 26 august a început pregătirea insurecției în Bulgaria, la 29 august a început insurecția națională slovacă, la 30 august s-a produs schimbarea de guvern din Bulgaria, la 9 septembrie a avut loc victoria insurecției în Bulgaria, la 13 octombrie a fost eliberată capitala Greciei, la 20 octombrie capitala Iugoslaviei, iar la 17 noiembrie capitala Albaniei. Armatele sovietice au putut parcurge un mare

spațiu eliberat în prealabil de armata română, prin aceasta scurtându-se durata celui de al doilea război mondial. Chiar dacă am lua în considerare numai unele împrejurări internaționale și consecințe ale revoluției din România, n-am putea ajunge decît la încheierea că acest act istoric a fost unul din cele mai importante din istoria universală.

Ion Spălățelu : Puternica stare de spirit antihitleristă și antifascistă a tuturor categoriilor de cetățeni ai țării noastre, cit și împrejurările externe în continuă și rapidă modificare au impus cu necesitate măsuri dintre cele mai hotărâte pentru scoaterea țării din războiul hitlerist. În acest sens, o direcție principală a activității P.C.R. a constituit-o preocuparea consecventă pentru coalizarea tuturor forțelor naționale cu stare de spirit antihitleristă la lupta pentru salvarea țării de la prăbușirea națională. Dovădind o înaltă capacitate de orientare în situația complexă internă și internațională a momentului respectiv, în a stabili în mod amănunțit și realist planul de acțiune, P.C.R. a trecut în ziua de 23 august 1944 la înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă

Cum s-au derulat evenimentele în acea zi istorică de miercuri, 23 august, merită, credem, să reamintim fie și pe scurt. Așadar, 23 august 1944 ... Soarele a răsărit la ora 5.29. Dimineața, temperatura a fost de 21 grade. Cerul senin.

Ora 7.30. Răsună semnalul posturilor de radio românești, alcătuit din primele note ale marșului „Deșteaptă-te române!” Apoi vocea crainicului anunțînd programul zilei: ora 9 Muzică imitativă; ora 10 Fanfara regimentului Dorobanți de Gardă „Mihai Viteazul”, condusă de maiorul Giugaru. Concert de proeminență ...; ora 13.30 Ora ostașului...; ora 14 Radio jurnal, Publicitate ...

În timp în timp, aceiași anunț lapidar: „Aici Radio România, București. În spațiul aerian al României domnește liniștea deplină”. Era însă o liniște apăsătoare, răscolită dedimineață de strigătele vînzătorilor de ziare: „Ia ziaru’...’ Diție...specială...Universuu... Timpuuu... Curentuu... Arc comunicat! Ia Monitoru! Arc condamnări la moarte...”.

La rubrica *Deciziuni ale Curții Marșale*, „Monitorul Oficial” din ziua de 23 august publica sentințele a 13 condamnări la moarte, a 12 condamnări la muncă silnică pe viață, a 3 condamnări la 5 ani muncă silnică,

Cu prețul vieții, netemători și de neînfrînt, încă din zorii zilei comuniștii pun temelie începutului de eră nouă în istoria României. Întregul sistem al forțelor naționale insurrecționale organizat și condus de Partidul Comunist Român, este alarmat și intră în acțiune. La ora 17 a fost arestat Ion Antonescu. La ora 18 se transmite către toate unitățile militare din București ordinul „Pajura”. Prin sunete de goarne și trompete, ostașii se adună înarmați „în front”. Peste o jumătate de oră, al doilea ordin: „Stejar — extremă urgență”: trupele românești și formațiunile patriotice de luptă ocupă pozițiile dinainte stabilite ...

În seara zilei de 23 august se constituie un nou guvern, în care, după 20 de ani de ilegalitate, pentru prima dată în istoria sa Partidul Comunist Român devine participant la conducerea țării. La ora 23, printr-o directivă operativă a șefului Marelii Stat Major, armata română încetează imediat ostilitățile împotriva armatei sovietice, a Națiunilor Unite. Întreaga armată română întoarce armele caz unic în istorie împotriva armatei hitleriste, adevăratul dușman.

Încă din primele ore, evenimentele insurrecționale petrecute în România au avut un răsunător ecou în opinia publică mondială, bucurîndu-se de elogioase aprecieri. În același timp, deruta produsă în rîndurile căpeteniilor naziste a fost catastrofală. „Raportez însă că nu este vorba de o puci al camarilei de la curte”, — transmitea generalul Hansen din București la Berlin ci de o acțiune de stat bine pregătită, de popor și trupă, informate prin radio. Măsura se bucură de cea mai largă încuviințare. Împotriva regelui și a noului guvern nu poate fi găsit nici un general pentru contraguvern ...”

La capătul a nouă zile de lupte înverșunate, cei peste 465 000 de luptători români încadrați în forțele armate și formațiunile patriotice, încheiau cu succes operațiunile insurrecționale de curățire de hitleristi a celei mai mari părți a teritoriului țării. Au fost capturați 56 455 militari, între care 14 generali și 1 421 ofițeri. Inamicul a pierdut în același timp 282 avioane, 498 nave, cit și mari cantități de armament.

Actul istoric de la 23 August din România triumfa ...

„23 August — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — va rămîne veșnic în conștiința poporului, amintirea sa transmițîndu-se din generație în generație ca un simbol strălucit al eroismului maselor populare, al spiritului revoluționar al comuniștilor, al tuturor militanților progresiști din patria noastră”.

Istoricul act de la 23 August 1944 a avut urmări politice naționale și sociale dintre cele mai importante pentru soarta țării. El a marcat începutul revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a poporului român. Desfășurarea evenimentelor a pus

În evidență, o dată în plus, rolul conducător al Partidului Comunist Român, coeziunea întregului popor și devotamentul fără margini al tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate, față de soarta patriei. Acțiunea rapidă și victorioasă a forțelor insurecționale române a dat la iveală încă o dată marile capacități și resurse de energie și cutezanță de care a fost și este capabil poporul român în momentele cruciale ale existenței sale.

Florin Constantiniu : Actul de la 23 August 1944 are o dublă semnificație : pe planul istoriei naționale, el a deschis o eră nouă în istoria poporului român ; pe planul istoriei universale, el a fost unul din evenimentele de însemnătate decisivă ale celui de al doilea război mondial, grăbind prăbușirea Reichului nazist cu circa 200 de zile.

Baza documentară lărgită — prin explorarea sistematică a arhivelor din țară și străinătate — de care au beneficiat cercetările din ultimii ani — a pus în lumină amploarea consecințelor strategice, politice și logistice (în primul rând, aprovizionarea cu petrol din România a Wehrmachtului) ale revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Astfel, analiza datelor cuprinse în jurnalul de operații ale grupului de armate german „Ucraina de sud” a dovedit că ceea ce cunoscutele istorice și gânditor militar britanic B. H. Liddell-Hart caracterizase drept „cel mai larg flanc deschis cunoscut vreodată în războiul modern”, a fost creat în dispozitivul german de acțiunea României. Făcând imposibilă organizarea unei linii de apărare pe aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Galați, revoluția română din august 1944, „a deschis Poarta Focșanilor” înaintării armatei sovietice în cele două direcții strategice, care se încreușează în spațiul românesc : spre Europa de sud-est și spre Europa centrală.

Actul de la 23 August 1944 a declanșat un adevărat scism politic, a cărui undă de șoc s-a propagat cu rapiditate, provocând sau precipitând o reacție în lanț de crize politice în statele aflate în orbita Germaniei hitleriste : Ungaria, Bulgaria, Croația și Finlanda. Exemplul oferit de România a avut o însemnată pondere în crearea condițiilor favorabile pentru ieșirea din război a Bulgariei și Finlandei și în agravarea convulsiilor politice ale regimurilor din Ungaria și Croația.

Actul de la 23 August 1944 a privat Germania nazistă de una din cele mai importante resurse de petrol. Hitler însuși spusese generalului A. Gerstenberg la începutul lui august 1944 : „Mizăm tot ce avem. Dacă pierdem regiunea petroliferă din România nu mai putem câștiga războiul”. Este semnificativ pentru ce a însemnat pierderea petrolului din România de către Germania nazistă că ultima ofensivă germană din timpul celui de al doilea război mondial — cea declanșată la lacul Balaton la 6 martie 1945 — avea, între altele, drept obiectiv recucerirea României ! Hitler pierduse desigur contactul cu realitatea și nu mai era capabil să evalueze forța mijloacelor militare de care dispunea, dar ceea ce îl obseda până în pragul prăbușirii era perimetrul petrolifer din România. „Să faceți cadou Führerului de ziua lui (20 aprilie) petrolul de la Ploiești” ! — au spus comandanții soldaților germani înaintea plecării la atac în această ofensivă.

Impactul puternic al Actului de la 23 August 1944 asupra situației strategice din Europa a fost relevat de Hitler în conversația sa cu poglavnik-ul statului fascist croat Ante Pavelić la 18 septembrie 1944. Hitler a așezat atunci acțiunea României alături de deschiderea celui de al doilea front prin debarcarea anglo-americană în Franța și prăbușirea grupului de armate „Centru” în Bielorusia între cele trei crize militare cu care Wehrmacht-ul a fost confruntat în vara anului 1944.

Revoluția română din august a smuls din „capitalul de timp” al Reichului circa 200 de zile, într-un moment când industria de armament germană obține însemnate realizări : în toamna anului 1944 a intrat în dotarea infanteriei cea mai bună pușcă de asalt (MP 42), artileria a primit tunuri și obuziere perfecționate, aviația a dispus, alături de cunoscutele V₁ și V₂, de primele avioane cu reacție de mare eficacitate (Heinkel 162, Messerschmitt 262-A-2, Arado 234). Este lesne de imaginat ce s-ar fi întâmplat dacă Reichul dispunea de încă 200 de zile pentru a spori producția acestor arme.

Poporul român a înfăptuit în august 1944, sub conducerea Partidului Comunist Român, o performanță de însemnătate istorică, atît în ceea ce privește propriul destin, cît și în accelerarea falimentului politic și militar al fascismului internațional.

Ioan Chiper : Eveniment de excepțională însemnătate atît pe plan politic cît și pe cel militar, actul de la 23 August 1944 a avut, încă din primele ore ale desfășurării sale, un amplitudine internațională. Dispunem astăzi de un număr impresionant de mărturii de pe toate meridianele globului care atestă că opinia publică internațională a receptat evenimentele din România cu cel mai viu interes și le-a considerat de cea mai mare însemnătate pentru desfășurarea celui de al doilea război mondial. Abundența acestor aprecieri face, desigur, anevoioasă selecția absolut necesară față de limitele înguste ale acestei intervenții.

Să amintim că încă de la orele 23, postul de radio Londra a transmis știrea că România s-a alăturat Națiunilor Unite. Cîteva ore mai tîrziu, adică la 24 august, orele 4,30, agenția Reuter a transmis un comentariu semnat de Randel Neale în care se sublinia că „întregul edificiu nazist din Balcani începe să se năruie . . . Consecințele pentru viitorul mers al războiului sînt incalculabile”. În emisiunea în limba germană a postului de radio Londra de la 24 august, ora 7, se arăta că „Gestul României va fi un exemplu de urmat pentru Bulgaria, Finlanda și Ungaria”; într-un comentariu în limba turcă, transmis tot atunci, același post de radio aprecia că „trupele române vor da lovitură unităților germane care opun rezistență la Galați, deschizînd astfel calea armatelor sovietice în înaintarea lor spre cîmpiile Ungariei”.

Postul de radio Moscova releva într-un comentariu transmis la 27 august că „Ieșirea României din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreg Balcanul, deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație german din sud-estul Europei. Însemnătatea acestui din urmă fapt nu poate fi subestimată”.

Presă internațională a reflectat amplu însemnătatea strategică și politică a actului de la 23 August 1944. Ziarul „Washington Post” din 24 august 1944 consemna că „Hotărîrea României va avea o influență profundă asupra altor sateliți balcanici, pe lângă faptul că privează imediat Germania de folosirea bogatelor terenuri petrolifere românești”. Alt mare cotidian american „New-York Times” după ce făcea o analiză amănunțită a evenimentelor din România, conchidea la 25 august că „S-ar putea ca istoria să consemneze defecțiunea României ca unul din cele mai hotărîtoare evenimente ale întregului război”.

Șirul mărturiilor de acest fel ar putea fi continuat. Ajunge însă să spunem că aprecierile de felul celei ultime (23 August 1944, ca unul din evenimentele hotărîtoare ale marii conflagrații din anii 1939—1945) și-au găsit pe deplin fundamentarea prin cele mai noi cercetări ale istoricilor români și străini. El arată în chip concludent că amplul ecou internațional al revoluției române din august 1944 s-a datorat percepției corecte de către opinia publică mondială a dimensiunilor istorice ale actului curajos al poporului român, în frunte cu comuniștii.

Constantin Mocanu: Dacă dorim — de bunăseamă în raport cu adevărul istoric — să relevăm o dată în plus importanța esențială a lui 23 August 1944 un criteriu de primordială valoare este dat de principiile periodizării istoriei, și, în această privință, să considerăm acest eveniment ca *deschizător de eră nouă*, mai concret, și mai apropiat de limbajul specializat al științei istorice, — *deschizător al perioadei contemporane în istoria României*.

Tema nu este însă deloc simplă, cel puțin în înțelesul că pentru tratarea ei sistematică și comparativă — în cadrul istoriei noastre, dar și în cadrul istoriei universale — ar trebui un timp nu numai de cîteva minute. Mi-ași îngădui să spun că problema aceasta am mai abordat-o în unele comunicări la sesiuni științifice, precum și în prelegeri. Mă gîndesc și acum că ar trebui trecute în revistă modalitățile de periodizare din decursul timpul și din prezent, referitoare la istoria universală, și, în acest ansamblu, referitoare la istoria societății din spațiul carpato-danubian-pontic, toate acestea privind *trecurile* de la o epocă la alta, și, în mod mai special, felul cum s-a conceput pînă acum și cum se conține în momentul de față de către istoricii români *începutul* epocii contemporane în istoria României (și în istoria universală). În aceste cîteva minute mai întîi să arăt că în ultimii ani a crescut numărul opiniilor favorabile valorificării și în această privință a trăsăturilor lui 23 August 1944.

Observăm mai de mult, și remarc și în acest moment al discuției noastre, că, desigur, fără a se ocupa în termeni neapărat de periodizare istorică, documentele de partid, îndeosebi cele mai recente, se referă la 23 August ca la evenimentul care a deschis o *eră nouă* în România, care a deschis epoca de construire a socialismului, și se spune așa deși în primii doi-trei ani nu a fost la ordinea zilei asemenea obiectiv al procesului social-istoric revoluționar. Ca să mă refer la asemenea documente mai recente, în *Hotărîrea plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român privind cea de a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, anti-fascistă și antiimperialistă*, publicată în „Scnteia”, la 24 martie 1984, într-o frază scurtă, aproape lapidară, însă plină de conținut și de largă retrospectivă, se scrie: „Măreța victorie din August 1944 a deschis, o nouă eră în istoria multimilenară a poporului român” (p. 1). Este aici o judecată de valoare asupra lui 23 August văzut nu numai în comparație vis-à-vis de istoria modernă imediat precedentă, față de care nemijlocit deschide *era nouă*, ci și în raport cu întregul timp al seriei tuturor celor trei formațiuni întemeiate pe structuri social-politice contradictorii, toate acestea precedate de foarte întinsa perioadă în care nu au fost structuri sociale antagoniste. Dacă folosesc un termen de dialectică istorică, 23 August apare astfel deschizător al unei alte mari „spirale” istorice. În ceea ce privește legătura lui cu opera de construire a socialismului, în aceiași *Hotărîre* citim: „Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis calea instaurării puterii democrat-populare, a victoriei revoluției socialiste și trecerii la construcția socialismului, a asigurat condițiile necesare marilor transformări petrecute în aceste patru decenii în societatea românească”. În aceeași ordine de idei, nu de mult tovarășul

Nicolae Ceaușescu în alocuțiunea rostită la Varșovia, în ziua de 6 iunie, spunea: „În acest an, poporul român va sărbători, peste puțin timp, împlinirea a patru decenii de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a deschis calea dezvoltării noi, socialiste în România”. („Știința”, anul LIII, nr. 12 997, din 7 iunie 1984, p. 3)

Viorel Pițu: Forțele politice care au asigurat realizarea mărețului act istoric de la 23 August 1944, prin conlucrarea la soluționarea problemelor, au obținut, în fapt, un consens național, ceea ce nu înseamnă că nu au fost, în raport de o seamă de împrejurări, și puncte de vedere diferite. Important este însă că aceste forțe politice au ridicat și rezolvat, în general, în preună și bine complexe sarcini devenite la ordinea zilei. O anumită dinamică socială, politică, ideologică a fost, și nu putea să nu fie, și în rindurile participanților la politica vechii orinduriri, ale cărui sferă de cuprindere și problematică de acțiune se schimbau tocmai în funcție de aceste împrejurări, de noii pași, de noile etape pe care le făcea procesul revoluționar deschis de 23 August. Potrivit rezultatelor de pînă acum ale studierii acestor probleme, în vederea elaborării unei lucrări mai mari, aș putea spune că, în timp ce o parte din cei care se aflaseră pe vechile poziții au început să înțeleagă inevitabilitatea și sensul prefacerilor din viața țării, și, în consecință, au aderat, într-un fel sau altul, la politica în stare să asigure perspectivele, o altă parte — mai mare sau mai mică — s-a cramponat pe vechile poziții, nu a înțeles ori nu a vrut să înțeleagă mersul evenimentelor, s-a opus noului, și tocmai de aceea, pierzînd tot mai mult orizontul, și terenul, au sfîrșit prin autodezagregare (am în vedere, în această situație, îndeosebi Partidul Național Liberal — Dinu Brătianu) sau prin desființarea lor de către forța revoluționară a noului regim politic (am în vedere în special Partidul Național-Tărănesc — Iuliu Maniu). De fapt, totul este foarte limpede dacă reamintim ce s-a spus în documentele noastre de partid și anume că P.N.Ț. și P.N.L., care, au fost implicate în anumită măsură în schimbările din anul 1944, vedeau faptul de la 23 August ca o încheiere a unei etape, ca o revenire la regimul lor burghez (burghezo-democratic), și nu mai mult, în timp ce Partidul Comunist Român, celelalte forțe coalizate în jurul lui vedeau 23 August nu atît ca un fapt de închidere a unei istorii depășite, ci ca un fapt fundamental de deschidere a unei noi istorii, de largă, esențială perspectivă.

Ion Spălățelu: Din primele zile ale declanșării victorioase a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă Partidul Comunist Român a acționat pentru organizarea activității sale pe baze legale, corespunzător sarcinilor extrem de importante și de complexe care stăteau în fața sa. Activul de bază al partidului, întărit cu numeroase cadre eliberate din lagăre și închisori, a trecut la organizarea și întărirea rindurilor sale și a întregii lui activități. A fost reorganizat aparatul central, al comitetelor regionale și județene, au fost constituite puternice organizații de bază în întreprinderi și instituții, atît la orașe cît și la sate. De la 1 septembrie 1944, au apărut „Știința”, organul de presă al C.C. al P.C.R., și numeroase ziare județene, îndeplinind un rol de seamă în vasta muncă politică, ideologică și organizatorică desfășurată de comuniști.

Procesul de organizare a activității partidului comunist în strînsă dependență de evenimentele ce se desfășurau pe plan intern și internațional, de sarcinile ce se ridicau în fața poporului român în fiecare etapă s-a desfășurat în ritm rapid, „cu un pas înaintea cerințelor la ordinea zilei”, cum, pe bună dreptate, s-a apreciat. În același timp, și Partidul Social-Democrat și-a adaptat activitatea la noile condiții istorice. Conlucrarea dintre comuniști și social-democrați în cadrul Frontului Unic Muncitoresc a cunoscut un proces continuu de dezvoltare pe un plan superior. Totodată, partidul comunist și-a dezvoltat vechile legături cu Frontul Plugarilor — organizație democratică a țărănimii.

O vastă muncă politică și organizatorică au desfășurat comuniștii în perioada de după 23 August 1944 în rindurile tineretului, chemat în primele rinduri ale luptătorilor, atît pe front, cît și în țară, pentru o lume nouă. Rolul de frunte în această activitate de mare însemnătate pentru soarta patriei a revenit în acei ani de aprige încleștări de clasă și eroică luptă tovarășului Nicolae Ceaușescu, în acel timp secretar general al C.C. al U.T.C. Partidul comunist a îndrumat și orientat, de asemenea, munca de mobilizare la acțiunea revoluționară, democratică a tuturor celorlalte categorii ale maselor populare și organizațiilor lor.

Partidul Comunist Român, conducătorul acțiunilor de masă pentru democratizarea vieții publice, a aparatului de stat și înfăptuirea unor importante măsuri cu caracter anticapitalist și antiimperialist, a înregistrat un însemnat pas înainte în întărirea și consolidarea sa prin porganizarea Conferinței Naționale din octombrie 1945, care a stabilit linia strategică și tactică entru creșterea rolului său conducător, pentru afirmarea regimului revoluționar-democrat.

Schimbarea calitativă produsă în conținutul puterii, în urma abolirii monarhiei, la 30 decembrie 1947, ca urmare a activității revoluționare, patriotice a partidului comunist, a marcat

Încheierea etapei strategice de desăvârșire a revoluției burghezo-democratice și trecerea la înlăturarea revoluției socialiste în România. În fața partidului se afla, pentru prima dată ca sarcină nemijlocită, elaborarea unei linii politice unitare, menită să traseze direcțiile principale ale înaintării pe calea socialismului, să dea soluții unor probleme complexe, social-economice, politice, ideologice, organizatorice, generate de amploarea procesului revoluționar, de necesitatea făuririi unei economii fundamentale noi, socialiste, a unei noi orânduiri de stat, a conștiinței socialiste a maselor.

Noua etapă istorică în care a intrat țara noastră — etapa revoluției socialiste — a impus cu necesitate ca în fruntea poporului să acționeze clasa muncitoare unită, clasa conducătoare a societății românești, condusă de partidul său politic revoluționar, chemat să elaboreze, potrivit condițiilor concrete, specifice țării, linia politică generală de construire a socialismului. De aceea, un eveniment de însemnătate istorică în viața țării, a întregului popor român, a fost reprezentat de crearea pe baza ideologiei marxist-leniniste, în februarie 1948. A partidului revoluționar unic al clasei noastre muncitoare — Partidul Muncitoresc Român —, cui s-a numit el pînă la Congresul al IX-lea din 1965. Partidul unic a fost un puternic detașament politic revoluționar, care avea în rîndurile sale peste un milion de membri, capabil să organizeze și să unească în jurul său toate forțele progresiste ale națiunii și să le conducă în lupta împotriva exploatării și asupririi, pentru construirea socialismului pe pămîntul românesc.

Julian Cărlăneț: Verificată temeinic în condițiile pregătirii și înlăturării revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, politica dusă de Partidul Comunist Român pentru constituirea și dezvoltarea unor largi alianțe social-politice a fost continuată și dezvoltată în raport de obiectivele etapelor în care, după 23 August, s-au realizat obiective fundamentale ale programului de prefaceri revoluționare, de trecere la construirea socialismului.

Răsturnarea dictaturii militare fasciste, întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste și concentrarea eforturilor pentru înlăturarea lor pe întregul teritoriu al țării și pentru eliberarea părții din Transilvania smulsă de Ungaria horthystă în 1940, transformările antifasciste, democratice, în viața internă a societății românești au înrîurit și determinat realizarea unor ample coalizări, în jurul Partidului Comunist Român, care, abia ieșit din ilegalitate — după cum s-a arătat și în intervenția tovarășului Ion Spălățelu — a devenit și devenea rapid cea mai importantă forță politică.

Mai întii, însăși componența guvernului format în seara zilei de 23 august intruchipa, la nivelul cerințelor etapei, partide și alte organizații politice reprezentînd toate categoriile sociale, de la clasa muncitoare la burghezie, între care, desigur, erau contradicții, însă care pentru acele obiective general-naționale ale timpului se apropiau și colaborau. În cadrul unei componențe predominant militare, justificată, în primul rînd, de imperatiivele ducerii războiului antihitlerist, în guvern erau exponenți ai partidelor care alcătuiau Blocul Național Democrat (B.N.D.) ; această formațiune de alianță social-politică a avut, prin urmare, și după 23 August capacitatea de a răspunde cerințelor, însă deja, în condițiile transformărilor democratice, revoluționare, în mod inevitabil devenea depășită. De aceea, P. C. R. la începutul lunii septembrie 1944 a conceput o altă formulă, superioară, de coalizare a forțelor social-politice: Frontul Național Democrat. În Platforma sa, publicată la 26 ale lunii menționate, se preconizau participarea, în continuare la războiul antihitlerist, dezvoltarea în țară a unui ansamblu de largi libertăți cetățenești, democratizarea aparatului de stat, înlăturarea reformei agrare, ameliorarea condițiilor de trai ale oamenilor muncii. Platforma includea și alte direcții principale de activitate imediată, de politică internă și externă. La 12 octombrie 1944 delegații Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, ai sindicatelor, Frontului Plugarilor, Uniunii Patrioților au semnat actul de constituire a Consiliului Frontului Național Democrat, la care au aderat și Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea Tineretului Socialist, Partidul Socialist Țărănesc, Uniunea Populară Maghiară, Apărarea Patriotică, Societatea Scriitorilor Români și alte grupări politice, profesionale.

Instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului condus de eminentul om politic și patriot dr. Petru Groza a însemnat o victorie de amplă semnificație a politicii de coalizare democratică, revoluționară, a partidelor și organizațiilor politice. Instaurarea puterii muncitorești-țărănești, democratic-revoluționare, a deschis noi perspective pentru înaintarea României pe drumul progresului, pentru desfășurarea efortului întregii țări în ducerea pînă la capăt a războiului și încrederea că se va putea realiza pentru România o situație mai bună în planul relațiilor ei internaționale. În faptele concrete de politică internă și externă se intruchipa cu toată limpezimea însemnătatea politicii, promovată insistenț de P.C.R., pentru a se uni, și nu pentru a se fărîmița forțele de acțiune general-democratice ale națiunii; este etapa cînd, odată cu Frontul Unic Muncitoresc, s-a dezvoltat și mai mult Frontul Național Democrat, însă, mai ales după ce s-a pus

problema organizării alegerilor parlamentare, care să consolideze și să amplifice regimul politic democratic, revoluționar, a fost necesar să se treacă la o altă formă concretă de alianță, și astfel a fost realizat Blocul Partidelor Democratice (B. P. D), la 18 mai 1946, din care făceau parte: Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național Liberal (Gheorghe Tătărăscu), Partidul Național Țărănesc (Anton Alexandrescu), Frontul plugarilor și Partidul Național Popular. B. P. D.-ul a fost sprijinit de sindicate, organizațiile de femei și tineret, de asociații ale intelectualilor progresiști, de organizații democratice ale naționalităților conlocuitoare. La 20 mai 1946 a fost publicată Platforma-program a B.P.D., care a fost un document principal al platformei electorale prin care, Partidul Comunist, aflat în fruntea acestei coaliții, a prezentat poporului român noi perspective de rezolvare a problemelor lui fundamentale, afirmate în opoziție cu reacțiunea care trebuia să fie — și a fost — înfrântă.

Adunarea deputaților și-a deschis lucrările la 1 decembrie 1946. Măsurile adoptate au afirmat creșterea rolului maselor populare unite în jurul partidului comunist, însemnătatea politicii de unitate intruchipată de B.P.D., consolidarea transformărilor revoluționare de până atunci și dezvoltarea lor. S-a trecut la unele decizii anticapitaliste, începând cu etatizarea Băncii Naționale la 20 decembrie 1946 și încheind cu înlăturarea, din guvern, la 6 noiembrie 1947, a grupării burgheze liberale, condusă de Gh. Tătărăscu, intrucit alianța cu ea devenise și ea depășită de istorie.

Abolirea monarhiei la 30 decembrie 1947 și proclamarea republicii a însemnat cucerirea întregii puteri politice, a puterii clasei muncitoare în alianță cu țărănimea și intelectualitatea. Aceasta a dat și mai multa consistență unității social-politice și morale a poporului român, trecerii la o nouă etapă a coalizării forțelor politice ale țării, de data aceasta în raport de necesitățile nemijlocite ale construirii socialismului.

Gheorghe Sbărnă: Aș vrea să întăresc și eu ideea — remarcată de mai mulți vorbitori — că în noile condiții de după istorica victorie din August 1944, Frontul Unic Muncitoresc a jucat un rol de prim plan în ingeninarea eforturilor clasei muncitoare, ale întregului popor, în lupta pentru eliberarea totală a României de sub dominația fascistă și pentru ducerea războiului antihitlerist până la zdrobirea definitivă a Germaniei naziste, în desfășurarea marilor bătălii pentru democratizarea țării, cucerirea puterii de stat și transformarea pe cale revoluționară a societății românești.

Manifestând voința de a afirma în aceste condiții noi unitatea de acțiune a clasei muncitoare, C.C. al P.C.R. la 25 august 1944, într-un manifest, adresa apelul: „Muncitori uniți în Frontul Unic Muncitoresc, puneți-vă imediat în fruntea luptei de eliberare a poporului român! Refaceți imediat organizațiile noastre sindicale!”. Iar conducerea P.S.D. afirma că „în acest front unic partidul nostru n-a văzut un vremelnic mijloc de acțiune, oricât de important ar fi el, ci primul pas hotărâtor spre unitatea organică a clasei muncitoare din România”.

În împrejurările create de victoria de la 23 August clasa muncitoare din țara noastră a știut să folosească tradiția ei de unitate și să o dezvolte în mod adecvat. Astfel, un moment remarcabil l-a reprezentat refacerea unității mișcării sindicale din România, prin reconstituirea unitară, pe aceeași bază politică, ideologică, organizatorică a sindicatelor. A fost în acest domeniu esențial al organizării clasei muncitoare triumful deplin și ireversibil al ideii de unitate.

O contribuție de mare însemnătate în concretizarea năzuințelor de unitate a adus-o la începutul noii ere, de profunde transformări revoluționare în care pășise țara noastră, mișcarea comunistă de tineret, în fruntea căreia se afla tovarășul Nicolae Ceaușescu. Militând cu fermitate și consecvență pentru făurirea unității de acțiune a tineretului muncitoresc, unite în care a văzut o cale de înzecere a forțelor, de sporire a aportului tinerii generații în lupta generală a întregului popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus o contribuție primordială la încheierea în ziua de 5 septembrie 1944 a Frontului Unic Muncitoresc al Tineretului, pe baza acordului de colaborare dintre Uniunea Tineretului Comunist și Uniunea Tineretului Socialist. În articolul cu privire la frontul unic al tineretului publicat la 22 septembrie 1944, în calitate de secretar general al C.C. al U.T.C. tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Realizând unitatea tineretului muncitoresc vom ușura încheierea Frontului Unic al Tineretului. Membrii Uniunii Tineretului Comunist au datorita de a păși neîntârziat la realizarea Frontului Unic al tineretului muncitor. Numai când tineretul se va prezenta unit în toate manifestările sale, putem spune că ne-am îndeplinit sarcina. Numai astfel tineretul român va putea să participe alături de clasa muncitoare și de poporul român la clădirea unei României libere, democratice și independente”.

Gheorghe J. Ioniță: Partidul Comunist Român, inițiatorul, și organizatorul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă se prezintă astăzi, la cea de-a 40-a aniversare a actului istoric de la 23 August 1944, mai puternic, și cu rindurile mai strins unite decât oricând. După cum este cunoscut, astăzi, cu cei peste 3 300 000 de membri ai săi, partidul

nostru conduce o operă revoluționară de proporții remarcabile pe toate fronturile activității pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Exercițindu-și cu măiestrie rolul de organizator, conducător și dinamizator al forțelor sociale și politice participante la înfăptuirea acestei opere, P.C.R. își îndeplinește cu consecvență misiunea, asemenea unui organism viu care se adaptează mereu în funcție de cerințele noi. Așa cum în atâtea rânduri a apreciat tovarășul Nicolae Ceaușescu, partidul nu poate fi în zilele noastre o creație deasupra societății, ci produsul ei cel mai bun, justificându-și rațiunea de a fi numai în măsura în care-i slujește fidel nevoile și aspirațiile.

Experiența, mai îndepărtată, și mai recentă, a partidului a permis, după cum se știe, ca, în anii pe care-i trăim, să se reformuleze principiul rolului conducător al partidului (în condițiile în care acesta, prin proporțiile și poziția sa în societate, nu mai constituie o avangardă în înțelesul vechi al cuvintului), tovarășul Nicolae Ceaușescu formulând și dezvoltând concepția potrivit căreia partidul este centrul vital, forța dinamizatoare, novatoare a societății, ceea ce înseamnă că partidul se afirmă, în fond, prin capacitatea de a exprima profund, amplu, interesele țării, ale națiunii, ale întregului popor, de a primi și a emana lumina, căldura și energia necesare înnoirii continue a societății în drum spre comunism.

Indisolubilă legată de personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, de contribuția sa hotărâtoare ca om politic și teoretician de prim rang al luptei contemporane pentru socialism și comunism, pentru pace și progres social, bogata activitate creatoare a Partidului Comunist Român oferă soluții originale, izvorite din realitățile concrete ale țării, în conexiune cu tendințele evoluției lumii contemporane. Ideile originale îmbrățișează o arie larg cuprinzătoare, sînt marcate de realism și luciditate pentru că privesc în față procesele specifice pe care le traversează acum istoria mondială. Concepția despre unitatea dintre orinduirea socialistă și istoria națională, viziunea asupra socialismului ca societate în care o totalitate de laturi și componente economice, politice, organizatorice, culturale, ideologice, se găsesc și se dezvoltă într-o indisolubilă interdependență reciprocă, prevalența calității, depășirea vechiului prin nou — iată doar cîteva din cadrele de bază ale interpretării științifice, corecte, marxiste a socialismului contemporan, concepție la care partidul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu au adus și aduc o contribuție de remarcabilă substanță.

Marea însemnătate a operei teoretice desfășurate de Partidul Comunist Român, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, se reflectă în numeroase planuri ale dinamicii societății socialiste, în succesele dobîndite pe calea progresului social multilateral. Gîndirea teoretică vie, creatoare, promovată de partid, deschide privirilor și acțiunii noastre perspectivele viitorului, prefațează înfăptuirile spre care se îndreaptă societatea românească pe drumul socialismului și comunismului.

Sub această aură poporul român sărbătorește în acest an împlinirea a patru decenii de la istoricul act revoluționar de la 23 August 1944, scrutînd viitorul și manifestîndu-ne voința nestrămutată de a ne dovedi ostași de nădejde ai partidului și demni făuritori ai societății socialiste pe pămîntul patriei. Este omagiul cel mai înalt pe care-l putem aduce tuturor aceluia care, în adîncimea timpului, au pregătit — treaptă cu treaptă — evenimentele de la 23 August 1944 și tuturor aceluia care, sub conducerea partidului comunist, de-atunci încoace, s-au străduit multiplu, neezitând a cheltui oricînd energia, să realizeze o operă durabilă, care să conducă România, cu pași siguri, pe calea socialismului și comunismului.

Ștefan Ștefănescu: Întărit prin învățătura istoriei, care i-a slujit ca forță în acțiune, Partidul Comunist Român, continuator al tradițiilor revoluționare ale poporului, ajuns la cîrma țării, a înfăptuit o operă intrată în istorie. El a știut să folosească o asemenea tactică și strategie în relațiile cu celelalte partide și diferite grupări politice încît să-și mențină și să-și întărească legătura cu masele populare, singure în măsură sub o conducere fermă, ieșită din rîndul lor și apărîndu-le interesele, să realizeze în practică un program revoluționar de transformare a societății.

Pe drumul deschis de revoluția națională și socială din august 1944, Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român s-a înscris cu litere de aur; el a produs transformări revoluționare de largă anvergură în dezvoltarea economică și socială a patriei socialiste, în afirmarea puternică a democrației socialiste, în creșterea prestigiului României în lume. Sub iradierea gîndirii și a voinței neclintite ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, Secretarul General al Partidului, țara s-a angajat într-un mare și rodnic efort constructiv, atît pe plan material, cit și pe planul vieții spirituale.

România socialistă de azi se afirmă ca un puternic factor pe arena vieții politice internaționale; ea promovează o politică externă de mare deschidere, la baza căreia sînt așezate principiile respectului independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne. Țara noastră consideră că ideea colaborării, atît generală, pe glob, cit și continentale și regionale este un imperativ al vremii noastre. Tot mai mult oamenii își dau seama că nu se poate trăi izolat, că, în ultimă analiză, umanitatea formează un tot, că o dată cu înmulțirea și perfecționarea mijloacelor de comunicație, legăturile devin mai strînse, că nu ne poate fi indiferent ceea ce se întîmplă în celelalte părți ale globului.

Pornind de la acest postulat, România Socialistă a inițiat sau a luat parte la o serie întregă de inițiative care urmăresc toate întărirea colaborării între popoare. Convinsă de necesitatea acestei colaborări — condiție *sine qua non* a dezvoltării, a progresului — țara noastră militează ca domnia păcii să devină cât mai curînd o profundă și permanentă realitate.

„Stă în puterea popoarelor — spunea nu de mult președintele României Socialiste, „erou al păcii” — să oprească politica spre război și catastrofă militară, să asigure o nouă politică democratică internațională, de egalitate și respect al independenței și suveranității, de neamestec în treburile interne, de colaborare, de dezarmare și pace. Să facem totul pentru o lume fără arme, fără războaie, o lume mai dreaptă și mai bună, în care fiecare națiune să-și poată concentra forțele în direcția dezvoltării economice și sociale, în direcția progresului întregii lumi”.

Afirmînd vocația României pentru pace și înțelegere între popoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu continuă în fapt și ridică pe noi trepte gîndirea politică progresistă românească, care a văzut în pace climatul prielnic al dezvoltării umane.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI, CONSACRATĂ CELEI DE-A 40-A ANIVERSĂRI A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN ROMÂNIA

În zilele de 7—8 iunie 1984 s-au desfășurat la Universitatea din București și Institutul „N. Iorga” lucrările sesiunii științifice organizate de Comitetul de partid și Senatul Universității din București, Academia de Științe Sociale și Politice și Facultatea de istorie-filozofie a Universității din București, consacrate celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

În ședința inaugurală desfășurată în Aula Universității bucureștene, după cuvântul de deschidere rostit de prof. univ. dr. Gheorghe Dincă, secretar al Comitetului P.C.R. din Universitate, prof. univ. dr. doc. Ioan-Ioviț Popescu, rectorul Universității, a susținut comunicarea *Universitatea din București la a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă*, în care a tăcut atît o trecere în revistă a strălucitelor tradiții ale înaltului for de învățămînt, a succeseilor din anii socialismului cit și a sarcinilor și perspectivelor pentru viitorii ani.

În continuare, prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, decanul Facultății de istorie-filozofie a Universității din București, în comunicarea *Istoria—dimensiune a creației politice a Partidului Comunist Român*, a făcut un bilanț al istoriografiei din ultimele patru decenii relevînd largile deschideri și perspective deschise disciplinei după Congresul al IX-lea al P.C.R.

Evoluția și direcțiile literaturii române în anii socialismului, au fost urmărite în intervenția conf. univ. dr. Eugen Simion, în timp ce *Rolul A.S.C. în înfăptuirea politicii partidului de educare patriotică și revoluționară a tineretului*, a fost evidențiat auditorului de Costel Biloiu, președintele Consiliului A.S.C. din Universitate.

În ultima intervenție din ședința plenară, prof. univ. dr. Gheorghe Al. Cazan a înfățișat principalele realizări ale filozofiei românești din anii socialismului relevînd contribuția de inestimabilă valoare a secretarului general al partidului în comunicarea *Filozofia românească între anii 1944 și 1984, contribuția hotărîtoare a secretarului general al Partidului Comunist Român tovarășul Nicolae Ceaușescu, la dezvoltarea creatoare a concepției revoluționare despre lume și viață*.

În încheierea lucrărilor, participanții au adoptat o telegramă adresată tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarului general al partidului, președintele republicii.

În continuare lucrările au continuat pe secții în cadrul facultăților de profil. Redăm mai jos comunicările susținute în cadrul Secției de istorie, desfășurate în ziua de 8 iunie 1984 la Institutul de istorie „N. Iorga”.

Primele patru comunicări au urmărit să înfățișeze auditoriului format de cadre universitare, cercetători și studenți, succesele obținute de diversele laturi ale cercetării istorice în cele patru decenii ce au trecut de la actul din 23 August 1944.

Prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de istorie „N. Iorga”, a făcut în expunerea sa *Istoriografia românească la cea de-a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă: bilanș și perspective*, o trecere în revistă a remarcabilelor succese obținute în această perioadă de noua istoriografie românească în valorificarea tradiției înaintașilor și abordarea a noi direcții de cercetare.

Participanții au auziat apoi comunicarea dr. Constantin Preda, directorul Institutului de arheologie din București, *40 de ani de dezvoltare a arheologiei românești*, în care s-a subliniat contribuția acestei discipline la elucidarea și clarificarea unor probleme ale istoriei noastre vechi și medievale legate de civilizația dacică și daco-romană, cele legate de continuitate și făurirea poporului român, evoluția relațiilor feudale pe teritoriul patriei noastre.

Prezentînd în comunicare sa *Cercetările sud-est europene în România în perioada post-belică*, prof. Eugen Stănescu, directorul Institutului de studii sud-est europene, a evidențiat

faptul că inițiativa și organizarea unor asemenea cercetări a aparținut Româncii în preajma primului război mondial și că reînființarea în 1963 a Institutului de studii sud-est europene, semnificativă atât vocația țării noastre, de cooperare internațională precum și interesul pentru studierea civilizației balcanice și sud-est europene, de-a lungul istoriei. Au fost evidențiate de asemenea, diverse laturi ale cercetărilor sud-est europene aflate în atenția cercetătorilor români: civilizațiile bizantină, otomană, sud-slavă, studierea comparată a instituțiilor, legislației, artei, limbii, literaturii a etniilor popoarelor din Balcani, romanitatea balcanică.

Prof. univ. dr. Radu Manolescu de la Facultatea de istorie-filozofic din București, în comunicarea *Cercetarea istoriei universale în ultimile patru decenii*, a arătat că după ce în primii ani după eliberare, istoricii și-au îndreptat atenția, mai ales asupra istoriei patriei în ultimii 25 de ani a avut loc o reactivare a cercetărilor românești de istorie universală, reinodindu-se astfel o bogată tradiție. Prin studiul confluențelor poporului român cu popoarele învecinate și alte popoare europene, s-a urmărit evidențierea locului poporului român în civilizația universală, o încadrare a istoriei românești în cea universală. De asemenea, a arătat vorbitorul, în ultima perioadă este tot mai evidentă preocuparea cercetătorilor români și pentru istoria popoarelor de pe alte continente: Asia, Africa, America.

Comunicările următoare au fost circumscrise evenimentelor de la 23 August 1944, evidențiindu-se diverse laturi legate de acest moment de început al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român. Astfel, prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță, de la Facultatea de istorie-filozofic, analizând *Locul și rolul Partidului Comunist Român în istoricele evenimente din august 1944*, a arătat că, în ciuda marilor greutăți prin care a trecut în primele două decenii, a persecuțiilor la care a fost supus în anii ilegalității, cea ce explică, că la 23 August era un partid de cadre, nu de masă, Partidul Comunist Român a fost singurul partid care a avut în preajma declanșării revoluției o linie clară privind căile de salvare a țării în acel moment de răscruce fiind factor determinant în triumful cotiturii de la 23 August 1944. Rolul de prim plan avut de partid în momentul declanșării revoluției și evenimentele ce au urmat, a arătat în continuare vorbitorul — i-au creat un ascendent politic asupra celorlalte partide permițându-i să aibă inițiativa politică în procesul revoluționar.

Dr. Traian Udrea, cercetător principal la Institutului de istorie „N. Iorga” a prezentat în comunicarea *Generalizarea situației revoluționare antifasciste — premisă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă*, o serie de date care atestă că începând din 1942 au apărut, iar în cursul anului 1944 s-au dezvoltat și maturizat elementele unei situații revoluționare directe, anticameră a oricărei revoluții populare. Criza virfurilor, starea de spirit antifascistă, dorința de înlăturare a dominației fasciste și de scoatere a României din războiul hitlerist, generalizarea la scara întregii națiuni a crizei, incapacitatea dictaturii antonesciene de a asigura trecerea puterii din mina unor reprezentanți ai claselor dominante în alta, au determinat ca realizarea obiectivelor naționale antifasciste la ordinea zilei să se realizeze la 23 August sub forma unei revoluții de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă.

Comunicarea dr. Vasile Livcanu, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga”: *Proiecte de scoatere a României din Axă (octombrie 1943—mai 1944)*, se publică, într-o formă extinsă, în numărul de față.

A urmat la cuvânt dr. Ioan Chiper, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga”, a cărui comunicare: *În culisele adversarului: capacitatea de reacție a Germaniei față de evoluția situației din România în ajunul lui 23 August 1944* se publică de asemenea, în numărul de față.

Arătând în comunicarea *Reacție în lanț: consecințele politice ale revoluției române din august 1944 în Europa de sud-est*, că revoluția română a declanșat un adevărat seism politic în această parte a continentului, dr. Florin Constantiniu, cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga”, a evidențiat că ca a agravat și precipitat criza regimurilor fasciste din Bulgaria, Ungaria și Croația. În timp ce în Bulgaria, în condițiile favorabile, create de acțiunea României și de succesele armatei sovietice, poporul bulgar, în frunte cu comuniștii, a înfăptuit revoluția victorioasă de la 9 septembrie în Ungaria, încercarea de desprindere de Germania a eșuat, la 15 octombrie 1944, Horthy fiind înlocuit cu Salaszi, iar în Croația cele două crize, prilejuite de evenimentele din România și Bulgaria au fost depășite prin măsurile represive luate de poglavnikul Ante Pavelić.

Ultima comunicare, susținută de conf. univ. dr. Ioan Scurtu, de la Facultatea de istorie-filozofic din București, intitulată: *Ecoul internațional al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România*, a prilejuit autorului, prin studierea mărturiilor din presa timpului evidențierea amplului ecou pe care actul de la 23 August l-a avut pe plan internațional. Atât presa aliaților cit și cea neutră, a arătat vorbitorul, a receptat cu promptitudine evenimentul deși a fost surprinsă de declanșarea lui, subliniind că reprezintă prăbușirea întregului sistem politico-militar german din sud-estul Europei, o expresie a opoziției poporului

român față de alianța cu Axă fascistă lipsind Germania de armata și petrolul românesc, că a contribuit la scurtarea războiului și a constituit un exemplu și pentru alte state.

În încheierea lucrărilor prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu a remarcat că asemeni sesiunilor anuale din anii precedenți ale Institutului, sesiunea din acest an a fost un binevenit prilej de punere în valoare a noi surse documentare inedite de valorificare a rezultatelor cercetării în domeniul istoriei.

Mihai Opreșcu

OMAGIUL SOCIETĂȚII DE ȘTIINȚE ISTORICE DIN ROMÂNIA SOCIALISTĂ ADUS ANIVERSĂRII ACTULUI DE LA 23 AUGUST 1944

În ziua de 9 iunie 1984 s-au desfășurat la Pitești — în Sala mare a Casei de cultură a sindicatelor — lucrările Simpozionului *40 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944*, organizat de Societatea de Științe Istorice din R.S. România în colaborare cu Inspectoratul școlar județean Argeș, filiala S.S.I.-Argeș și Casa județeană a corpului didactic Argeș.

Lucrările Simpozionului au fost deschise de prof. Radu Virgil, directorul Casei județene a corpului didactic Argeș, care a vorbit despre însemnătatea acestei remarcabile aniversări.

În continuare au fost prezentate următoarele referate și comunicări: Aurica Petrescu, secretar al Comitetului județean Argeș al P.C.R., *Județul Argeș la cea de-a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă*; prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță, *Partidul Comunist Român, inițiatorul și organizatorul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din țara noastră*; prof. univ. dr. Ion Spălățelu, *Actul istoric de la 23 August 1944 din România și receptarea lui de către diplomația coaliției Națiunilor Unite*; lector univ. Ion Șendrulescu, secretar al Societății de științe istorice din România Socialistă, *Condițiile interne și internaționale ale actului istoric de la 23 August 1944*; conf. univ. dr. Emeric Mihaly, președintele filialei Galați a S.S.I., *Aspecte ale desfășurării evenimentelor revoluționare din August 1944 în portul Galați*; prof. Teodor Mavrodin, director al filialei Argeș a Arhivelor Statului și prof. Mircea Gilcă, *Aspecte ale contribuției argeșenilor la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944*; conf. univ. dr. Ioan Scurtu, *Ecoul internațional al actului istoric de la 23 August 1944*; conf. univ. Constantin Mocanu, *România Socialistă la cea de-a 40-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944*.

Reuniunea științifică de la Pitești s-a constituit, prin întreaga ei desfășurare, într-un distins omagiu adus de Societatea de științe istorice din România Socialistă, celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, Partidului Comunist Român, inițiatorul, organizatorul și conducătorul forțelor participante la istoricele evenimente începute la 23 August 1944 și, totodată, muncii avântate a poporului nostru pe coordonatele eforturilor remarcabile pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

Gheorghe I. Ioniță

CONCURSUL PROFESIONAL-ȘTIINȚIFIC STUDENȚESC DE ȘTIINȚE SOCIALE (FAZA PE ȚARĂ) DE LA SIBIU

În zilele de 3-5 mai 1984 s-a desfășurat la Sibiu faza pe țară a Concursului profesional-științific studențesc de științe sociale organizat de Ministerul Educației și Învățământului, U.A.S.C.R. și Institutul de învățământ superior din Sibiu, concurs dedicat celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din țara noastră și împlinirii celui de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român.

Festivitatea de deschidere s-a desfășurat în aula „Avram Iancu” a Institutului de învățământ superior din Sibiu. În cadrul ei au luat cuvântul: conf. univ. dr. Al. Grad, prorector al Institutului, secretarul Comitetului de partid din institut, prof. univ. dr. ing. Grațian Ștețiu,

rectorul institutului, Lavinia Tronea, studentă în anul III drept administrativ, președinta Consiliului ASC din Sibiu, Cătălin Dumitriu, secretar al Consiliului UASCR, Constantin Vulcu, șeful secției organizatorice a Comitetului Municipal Sibiu al P.C.R. care au salutat pe participanții la faza republicană a concursului profesional-științific în domeniul științelor sociale.

În continuare, au susținut expuneri prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță pe tema: *23 August 1944 — deschizător de eră nouă în istoria României* și prof. univ. dr. docent N. N. Constantinescu pe tema: *Legea economiei de timp*.

Biroul Secției de istorie — în cadrul concursului — a fost alcătuit din: prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță (președinte), lector univ. Ștefan Ciobanu, inspector general în M.E.I. (vicepreședinte), prof. univ. dr. Vasile Ionescu (Suceava), conf. univ. dr. Dumitru Protase (Cluj-Napoca), conf. univ. dr. Ioan Toderașcu (Iași), conf. univ. dr. Pavel Teodor (Sibiu), conf. univ. dr. Ion Pătroi (Craiova).

Pentru aprecierea lucrărilor studenților participanți la concurs, biroul secției de istorie a beneficiat de colaborarea unor prestigioase cadre didactice: prof. univ. dr. docent Titu Georgescu, conf. univ. dr. Vlad Matei, conf. univ. dr. Emeric Mihaly, lector univ. dr. Ligia Birzu, lector univ. dr. Ion Șendulescu, secretarul Societății de Științe Istorice, lector univ. dr. Gheorghe Dumitrașcu, lector univ. dr. Nicolae Branga, lector univ. dr. Paul Iuliu, lector univ. Ovidiu Mureșan.

Pentru lucrările scrise susținute în dimineața de 4 mai a.c. au fost stabilite următoarele subiecte : istorie veche: *Caracterul unitar al evoluției civilizației materiale și spirituale a geto dacilor (plină la Decebal)*; istorie medie: *Semnificația europeană a luptei antiotomane a țărilor române în evul mediu*; istorie modernă: *Desăvîrșirea unității statale și dobîndirea independenței — obiective fundamentale ale politicii interne și externe a lui Alexandru Ioan Cuza*; istorie contemporană: *Semnificația istorică a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România*; Probleme fundamentale ale istoriei României (pentru studenții din facultățile de alt profil decât cel istoric): *Etnogeneza românească*.

Nivelul majorității covârșitoare a lucrărilor a fost apreciat la sfîrșitul concursului a fi fost cu totul excepțional.

În cadrul ședinței festive de închidere a concursului — desfășurată în prezența tovarășului Vasile Bărbuleț, membru al C.C. al P.C.R., prim secretar al Comitetului Județean Sibiu al P.C.R. și, totodată, în prezența tuturor organizatorilor concursului — au fost acordate următoarele premii: *Istorie veche* — Oprea Marius Toma — Universitatea București (premiul I); Iacob Aurel Mihai — Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași (premiul II); Kepp Ioan Matei — Institutul de învățămînt superior Sibiu (premiul III); Țifrea Vincenția — Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca (mențiune) Pașalega N. Marin Nicolae — Universitatea București (mențiune); *Istorie medievală* — Husar Adrian Marius — Universitatea „Babeș-Bolyai — Cluj-Napoca (premiul I); Zugravu Nelu — Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași (premiul I); Murgescu Bogdan — Universitatea București (premiul II); Iutiș Gheorghe — Universitatea „A. I. Cuza” — Iași (mențiune); Vulcu Ioan Augustin — Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași (mențiune); *Istorie modernă*: Sirbu Ionel — Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași (premiul I); Tunăreanu Nevian — Universitatea București (premiul II); Sicoie Livia — Universitatea „Babeș-Bolyai” — Cluj-Napoca (mențiune); Pohoază Nicu Ion — Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași (mențiune); *Istorie contemporană*: Tomescu Emilia — Institutul de învățămînt superior Sibiu (premiul I); Vlad Călin — Institutul de învățămînt superior Sibiu (premiul II); *Probleme fundamentale ale istoriei României*: Malacopol Emilian — Institutul politehnic București (premiul I); Tompău Florinel — Institutul politehnic Iași (premiul II); Pupezeanu Cătălin — Institutul politehnic București (premiul III); Păun Corina — Institutul de învățămînt superior Sibiu (mențiune); Pogângeanu Adriana — Institutul politehnic Iași (mențiune); Toma Cornel Octavian — Universitatea Craiova (mențiune).

Concluziile cu care s-a încheiat prestigiosul concurs profesional științific de la Sibiu al studenților cunoscători și iubitori de istorie au fost dintre cele mai bune, demonstrînd încă odată, cu puterea de convingere a faptelor, locul și rolul de excepție pe care acest subiect de studiu îl ocupă în învățămîntul nostru superior, demonstrînd totodată că viitorului istoriografiei noastre îi sînt asigurate de pe acum cadrele de nădejde. Rezultatele bune cu care s-a încheiat concursul de la Sibiu au fost dedicate de participanți excepționalelor evenimente politice din acest an jubiliar, în primul rînd celei de-a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și celui de-al XIII-lea Congres al partidului nostru.

CRONICA

La 5 martie 1984, dr. Alexandru Porțeanu, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga” — a prezentat, în cadrul Institutului, comunicarea *V.A. Urechia — 150 de ani de la naștere*. Trecind în revistă stadiul cercetării operei și datele biografiei lui V.A. Urechia (1834—1901), autorul a stăruit asupra activității culturale, naționale și istoriografice a personalității evocate, apreciind că toate acestea fac necesară aprofundarea în continuare și nuanțarea unor concluzii asupra locului lui V. A. Urechia în cadrul epocii sale. Aparținând generației care a pus bazele statului național român modern și independent, V. A. Urechia a avut un rol esențial în *instituționalizarea culturii române moderne*, necesitate stringentă a societății românești a epocii, apoi — în instruirea și educarea a peste 40 de generații , afirmându-se în domeniul variate ale vieții publice, opera lui V. A. Urechia se cere apreciată *global, din perspectiva ansamblului atât de complex al istoriei culturii române moderne*, unul din obiectivcile importante ale istoriografiei noastre. Debutind timpuriu în viața publică — încă din anii luptei pentru Unirea Principatelor — V. A. Urechia a îndeplinit un rol de prim plan în întemeierea și activitatea a numeroase instituții culturale și naționale de prestigiu, ca Academia Română, Ateneul Român, Societatea „Transilvania”, Liga culturală, Muzeul național de antichități, Fundația culturală de la Galați, ce-i poartă numele ș.a., în dezvoltarea *invățămintului și a presei*. Oam de acțiune — mai mult decît de cugctare — „unul dintre cei mai mari oameni de muncă ai țării” (Ș. Cioculescu), contestat adesea vehement de contemporani și de posteritate — ceea ce explică, parțial, insuficiența înțelegere a operei sale — , V. A. Urechia a dovedit în mod constant a pune „cauza națională mai presus de orice”. *A sprijinit energic lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania*, mai mult decît oricare dintre contemporanii săi; a susținut neobosit cauza româncască la *numeroasele congrese și reuniuni internaționale* — culturale, istorice, politice — , care i-au adus o deosebită prețuire personală în opinia publică din străinătate. Bibliografia operei lui V. A. Urechia cuprinde peste 600 de titluri, unele de întindere apreciabilă.

În domeniul istoriografiei, V. A. Urechia a înnoit considerabil viziunea asupra epocii fanariote (fără a fi doar un „cronicar al veacului fanariot”), contribuind la sporirea interesului față de genza procesului modernizării societății românești. Opera sa a atras și atrage atenția asupra necesității unei „istorii totale” — pe care el însuși nu o reușește, dar intuiește pe cale empirică viața cotidiană, rolul maselor, mentalitatea epocii, unele resorturi ale progresului istoric. Prezența lui V. A. Urechia în știința istorică a timpului său, în dezbaterile de specialitate, a fost apreciată la justa sa valoare, ca și progresul constant și sensibil al rigorii sale științifice, faptul că adîncit în primul rînd în depistarea bazei documentare a studiului istoriei — nu s-a lansat în ipoteze nefondate. Nu trebuie neglijat nici faptul că V.A. Urechia a fost un talentat inițiator al studenților săi în studierea temeinică a arhivelor, contribuind astfel și la dezvoltarea ulterioară a disciplinelor istorice. Depășind faza romantică, situîndu-se în plină epocă de tranziție spre școala pozitivistă și critică, înzestrat cu un real talent de polihistor, cu o mare putere de muncă — risipită adesea prin sacrificarea aspirațiilor personale — V. A. Urechia ilustrează „faza eroică”, de pionierat, a istoriografiei române, din care vor rezulta mari opere reprezentative în domeniul istoriei naționale și universale. *Limitele reale*, cunoscute, ale acestei opere — exagerate uneori, conducînd la interpretări superficiale — sînt, în esență, inerente epocii. Faimoasa diatribă a lui Titu Maiorescu împotriva „beției de cuvinte” (1873), cu tot caracterul ei justificat și atât de benefic, a fost urmată — ca și în alte cazuri — de atacuri nedrepte, neloiale, „ad personam”. Printre cei ce au prețuit activitatea lui V. A. Urechia se aflau un M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Al. Odobescu, V. Alecsandri, Al. Macedonski, iar în esență — și B. P. Hasdeu sau N. Iorga și mulți alții. Opera lui V. A. Urechia poate fi apreciată astăzi mult mai obiectiv, tocmai datorită marilor progrese ale științei istorice. În domeniul politic, activitatea lui V. A. Urechia — desfășurată în cadrele partidului liberal — se plasează la aripa stîngă a acestuia, fiind călăuzită de prioritatea absolută acordată cauzei naționale.

Figură populară a epocii, sublim și înfocat luptător național, spirit polyvalent, V. A. Urechia rămîne ca una din personalitățile cu rol de prim plan în *pregătirea spirituală a unirii tuturor românilor* într-o singură țară.

La discuțiile pe marginea comunicării au participat: dr. Nichita Adăniloaic, dr. Anasztasie Iordache, dr. Damian Hurezeanu, dr. Nicolae Liu și dr. Dan Berindei, care a condus ședința și a formulat concluziile discuției. Vorbitorii au subliniat valoarea operei culturale și naționale, locul operei istoriografice a lui V.A. Urechia, exprimînd opinii cu privire la necesitatea aprofundării activității acestei personalități, în cadrul de ansamblu expus în comunicare.

G-ral lt. dr. ILIE CEAUȘESCU, *Transilvania, străvechi pământ românesc*,
Edit. Militară, București, 1984, 142 p.

Intr-o comunicare, devenită celebră, prezentată la Congresul internațional de istorie de la Zürich (1939), Nicolae Iorga releva existența acelor statornice „puncte de sprijin”, detectabile în scurgerea milenară a torentului de evenimente, clemente constante sub variația adesea deconcertantă a faptelor și pe care marile istoric le-a denumit *Permanențele istoriei*. De-ar fi să deslușim în istoria poporului român, alături de permanențele observabile în trecutul tuturor popoarelor pe cele specifice, este incontestabil că dintre ele — fundamentale — sint *unitatea și continuitatea*, ce s-au manifestat și se manifestă pe diverse planuri: unitatea și continuitatea de locuire în spațiul carpato-dunăreano-pontic, unitatea și continuitatea de organizare politică, unitatea și continuitatea în lupta pentru unire și independență națională. De la înaintașii geto-daci la românii de astăzi, există, peste veacuri, o perfectă solidaritate de simțire, gândire și faptă, care a pus pe toată istoria noastră sigiliul unității. Nici pluralismul statal în evul mediu și începutul epocii moderne, nici fragmentările teritoriului românesc, impuse de instaurarea unor stăpîniri străine asupra anumitor zone ale acestuia, nu au putut afecta în vreun fel caracterul unitar al dezvoltării poporului român.

Cartea generalului-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, intitulată *Transilvania, străvechi pământ românesc*, nu demult apărută în Editura Militară, este consacrată uneia dintre cele mai importante probleme și permanențe totodată, a istoriei românilor: apartenența organică a Transilvaniei pământului românesc și integrarea ca atare a istoriei ei în matca trecutului nostru național.

Încedită prin informație și analiză, cu largă deschidere prin perspectiva de cuprindere, cartea oferă o lectură în egală măsură instructivă pentru specialiști și pentru cititorul obișnuit. Rod al cunoașterii istoriei naționale și universale și al unei meditații temeinice asupra fenomenului transilvan, volumul aduce în tratarea problemei în discuție o nouă abordare și înțelegere care captează atenția cititorului pînă în ultima pagină.

Lucrarea constituie o pledoarie științifică a faptului că atât geografic, cit și istoric, Transilvania a reprezentat dintotdeauna un factor de cea mai mare importanță în alcătuirea pământului românesc și în desfășurarea evoluției societății autohtone, care l-a locuit, cultivat și apărut. Geografia arată că Transilvania este din punct de vedere orografic, hidrografic, climatic și antropogeografic centrul ariei carpato-dunărene locuite de poporul român; istoria, la rîndul ei, arată că Transilvania este o componentă fundamentală a vechii vetre geto-dace, în care s-a dezvoltat, într-o remarcabilă continuitate, poporul român, el însuși de o perfectă omogenitate etnică și lingvistică. Așadar, Transilvania, parte inseparabilă a istoriei neamului românesc, se dezvoltă și în viziunea autorului între coordonatele majore ale devenirii sale unitare. Chiar dacă, adversari, copleșitori în forță, au putut rășni în diverse momente tragice, părți ale teritoriului românesc, inclusiv cel transilvan, ei nu au putut împiedica niciodată unitatea românilor și nu le-au putut lichida structurile statale în nici o împrejurare, oricît de grease va fi arătat ea. Și atîta timp cît statul românesc a existat, a dăinuit și speranța că idealul de unitate națională va fi împlinit, că deci și Transilvania va reveni în făgașul istoric firesc, speranța pe care a hrănit-o lupta necurmată și a acel optimism pe care românii le-au opus „răutăților” amintite de Grigore Ureche și pe care Petru Rareș le-a exprimat într-o formulă rămasă memorabilă: „Vom fi ce-am fost și mai mult decît atît”. Încrederea în propria sa putere ca și dedicarea integrală a forțelor spre propășirea societății autohtone i-au făcut pe români să nu rivnească niciodată la pămîntul altuia. „Voim Dacia așa cum ea fu”, deviza de mai tirziu a socialiștilor români i-a călăuzit permanent în furtunile care au zguduit corabia statului românesc, dar n-au putut-o scufunda.

Dintre multiplele atribute ale noii apariții, se impun atenției cîteva.

Este de subliniat *noutatea viziunii*, ineditul interpretării unui aspect sau altul al istoriei naționale, în general, al celei transilvane în chip deosebit, ca și „regîndirea”

materialist-dialectică a fenomenelor supuse cercetării. Citeva exemple numai, sint, credem, ilustrative.

În privința formării poporului român, pornind și de la unele sugestii ale citorva din frunțașii istoriei noastre, precum A.D. Xenopol, N. Iorga, sau V. Pârvan, autorul duce mai departe punctul de vedere avansat cu clișiva ani mai înainte de către I.I. Russu, care spunea că: „Lexicul românesc autohton dovedește mai presus de orice îndoială că (precum s-a precizat de mult) populația traco-dacică formează temelia și trunchiul principal pe care s-a grefat și prin care a putut să dăinuiască romanitatea în Balcani și în Carpați, fiind deci însăși baza etnico-socială a poporului român, a marii comunități social-etnice românofone din evul mediu și din epoca modernă”. În concepția exprimată în volumul *Transilvania, străvechi pământ românesc*, pe baza unei investigații pe cit de minuțioase, pe atît de logice, poporul român, constituit în secolele I—III e.n., apare drept urmașul strămoșilor geto-daci care au preluat limba latină, și al simbiozei culturilor materiale geto-dacă și romană: „*Poporul român s-a format incontestabil, nu printr-o contopire biologică (ntre daci și romani — n.n.), ci prin preluarea de către geto-daci a limbii latine și a altor elemente ale vieții materiale și spirituale în perioada conviețuirii cu romanii, adică în secolele I—III e.n.*”. Se cuvine, de asemenea, subliniat faptul că, în spiritul realității și evidenței istorice, agresiunea și ocupația romană asupra Daciei, conviețuirea dintre daci și romani nu sint tratate în perspectiva idilică de pînă acum; ele sint privite nuanțat, punindu-se în lumină și caracterul negativ al invaziei romane, ca și reacția de rezistență a localnicilor, întru totul normală față de o stăpînire străină a cărei superioritate în anumite domenii ale vieții materiale și spirituale, nu o puteau justifica în ochii celor subjugăți.

O perspectivă originală aduce autorul și în ceea ce privește tratarea regimului politic al Transilvaniei, demonstrînd că, de fapt, această provincie și-a păstrat în majoritatea covârșitoare a timpului, în ceea ce privește organizarea ei politico-administrativă, specificul originar, adică românesc. Numai după dualismul austro-ungar din 1867 Transilvania

a intrat de fapt sub stăpînirea efectivă a Ungariei. „În zbuțumata sa evoluție istorică pe parcursul mileniului al II-lea — scrie autorul — Transilvania a avut, așa cum s-a arătat, raporturi specifice epocii feudale caracterizate de relația suzeran-vasal, atît cu regatul maghiar, cît și cu Imperiul otoman sau cel habsburgic, însă nu a fost niciodată încorporată de vreunul dintre acestea pînă în anul 1867. Cu toate încercările disperate, făcute fără pic de scrupule de oficialitățile și grofii maghiari de a menține Transilvania ca pe o anexă colonială a Ungariei, nu au reușit să o facă decît sprijiniți de habsburgi, pentru o durată de 51 de ani . . . *deci vreme de numai o jumătate de secol Transilvania a depins în parte de Ungaria*, perioadă în care a fost dezlănțuită, împotriva populației românești majoritare, în Țara românească intracarpatică, o cruntă teroare și o amplă politică de desnaționalizare dusă pînă la limita maximă”.

Prin „atacarea” unor probleme nodale, de cert interes și stringentă actualitate, ca și prin găsirea unor răspunsuri veridice, obiective, de natură să devină argumente indubitabile în demascarea aceloră — istorici sau publiciști mai vechi sau din zilele noastre — care caută să ne denatigeze sau denigreze istoria, efortul nostru continuu de eliberare națională și socială, lucrarea de față este, deopotrivă purtătoare unui mesaj de autentic militantism politic, revoluționar. Ea este și un răspuns dat încercărilor unor autori străini de a relua teze vetuste și afirmații tendențioase, infirmate de cercetarea nepărtinitoare, loială, cărora le opune adevărul istoric, faptele așa cum s-au petrecut.

Prin versiunile ei în limba engleză și franceză, germană și rusă, lucrarea capătă și posibilitatea unei mai largi difuzări peste hotare.

Abordînd un șir de probleme fundamentale ale trecutului național și ale istoriei Transilvaniei, precum etnogeneza românilor sau regimul politico-administrativ a țării românești intracarpatică, lucrarea *Transilvania, străvechi pământ românesc* constituie un eveniment de referință în istoriografia contemporană.

Constantin Căzănișteanu

ION PĂTROIU, *La cumpăna a două epoci. 1849—1877*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1983, 317 p.

Cartea dr. Ion Pătroiu, cu un titlu atît de incitant, își dezvăluie înțelesul celui interesat încă de la primele pagini: este o cuprînzătoare lucrare asupra istoriei relațiilor agrare din Oltenia în ultima fază a crizei feudalismu-

lui și în primele decenii de după legea rurală din 1864. Autorul a încercat — după cum singur o mărturisește — „să prindem laolaltă două verigi ale aceluiași proces istoric (1849—1864 și 1864—1877) a căror tratare separată

ca momente în sine împiedică, de obicei, înțelegerea specificului dezvoltării capitalismului în agricultura noastră ” (p. 15). În același timp, în repetate rânduri pe parcursul lucrării d-se a căutat să pună în lumină ponderea și specificul vieții agrare din Oltenia în ansamblul economiei naționale, ținând seama de realitatea că în anii 1859—1860 partea de peste Olt avea cea mai mare densitate a populației din întreaga țară (31 locuitori pe km²), că domeniile boierești și mânăstirești dețineau 72,56% din întinderea cultivabilă a Olteniei în timp ce proprietățile devălmașe ale moșnenilor reprezentau 23,63%, existind, așadar, în precamia reformei agrare, la un pol întins proprietăți de tip feudal iar la celălalt o impresionantă masă de forță de muncă dependentă (peste 100 000 clăcași, adică aproape 50% din totalul clăcașilor existent în Țara Românească).

Cunoscut datorită numeroaselor contribuții aduse la cunoașterea istoriei Olteniei în secolul XIX, Ion Pătroiu nu ignorează în cartea sa colecțiile de documente, monografiile, studiile apărute mai ales în ultimele decenii în problema cercetată, deși, poate, ar fi fost în avantajul lucrării să fi valorificat mai deplin și la modul concret unele fapte și concluzii ale istoriografiei amintite. El își întemeiază însă lucrarea în cea mai mare măsură pe materialul documentar inedit extras din arhivele locale și în deosebi din fondul prefecturii jud. Dolj — după știința noastră, cel mai complet și mai bine păstrat fond arhivistic județean pentru acei ani — care prin neobișnuita bogăție și varietate a informațiilor conținute a creat posibilitatea efectuării unei analize detaliate a tuturor aspectelor vieții agrare. În acest fel, autorul aduce o netăgăduită contribuție la cunoașterea esenței raporturilor agrare de la jumătatea secolului XIX și, totodată, la înțelegerea caracterelor distincte, specifice ale acestora în Oltenia.

După o prefață în care cunoscutul modernist ieșean Gh. Platon schițează însemnătatea problemei studiate, relevând valoarea concluziilor la care s-a ajuns, și o introducere generală, un prim și întins capitol a fost consacrat analizei domeniului moșieresc din Oltenia în anii anteriori reformei agrare din 1864. Rînd pe rînd sînt documentat înfățișate problemele repartiției proprietății funciare în centrul atenției fiind existența și dimensiunile domeniului boieresc, suprafețele cultivate, ponderea și structura culturilor (inclusiv a veniturilor realizate), extinderea arendașiei și, odată cu aceasta, a agriculturii de tip comercial cu toate consecințele economice și sociale pe care le-a generat (întinderea rezervei prin acapararea curăturilor, restrîngerea loturilor legiuite ale țăranilor sub cele mai diverse pretexte, izgonirea clăcașilor,

deposedarea moșnenilor de pămînturile lor ș.a.). Totodată, sînt descrise nu numai formele și modalitățile de exploatare și asuprire a țăranimii dar și opoziția tot mai dirză a acestora împotriva abuzurilor proprietarilor, arendașilor și autorităților de stat, tensiunea care domnea în lumea satelor făcînd absolut necesară abolirea fără întîrziere a relațiilor clăcășești. Consistentul material documentar pe această temă refelectînd, fără îndoială, o aspră realitate, s-ar fi convenit totuși a fi privit mai critic și oricum expus mai obiectiv, deoarece — se știe — nu întotdeauna cele înfățișate în petiții, indiferent de la ce parte proveneau, conțineau numai adevărul (a se vedea p. 75—76, 96—97 etc.). S-ar fi evitat astfel unele exagerări (refuzul generalizat al țăranilor de a respecta Invoielile agricole nu avea cum să capete aspectul „unei uriașe greve” — p. 98), ca și aprecieri discutabile (din cauza inexistenței criteriilor comune de comparare a etapelor istorice succesive) cum ar fi, de pildă, aceea despre înăsprirea exploatarea țăranimii în perioada domniei lui Cuza (p. 94—95), a supunerii ei „unei asuprii fără precedent” (p. 96).

Capitolul al doilea, consacrat aplicării legii rurale din 1864 în Oltenia, aduce în circuitul științific un abundent material documentar expus sistematic, din investigația căruia s-au detașat formele și mijloacele utilizate de proprietarii pentru a rămîne în posesia unor părți cit mai mari și mai fertile de pămînt. În Oltenia, arată cu îndreptățire autorul, a fost foarte mare numărul moșiilor pe care legea rurală nu s-a aplicat corect. În consecință, nu-i de mirare că tot în acea provincie s-a înregistrat și cel mai mare număr de contestații din partea țăranilor, în cele din urmă fostii clăcași primind în proprietate doar 54,61% din suprafețele avute în folosință pînă în 1864 (p. 166—167). Este de reținut că chiar și unii conducători liberali radicali ca Ion Brătianu, gen. Gh. Magheru — cunoscuți pentru atitudinea lor publică de simpatie față de săteni — au căutat să-i nedreptățesc pe locuitorii propriilor moși la delimitarea și repartiția pămîntului (p. 125—126, 134—136 etc.).

Evoluția procesului de transformare a 70 de mari gospodării moșierești în întreprinderi de tip capitalist în răstimpul dintre reforma agrară și războiul de independență este prezentată cu multe amănunte scoase din arhive și din lucrarea lui Ion Ionescu de la Brad consacrată agriculturii din jud. Mehedinți. Referindu-se mai ales la activitatea citorva mari arendași în fruntea cărora se afla N. Mihail, autorul stăruie asupra sporirii de aproape 12 ori a numărului de mașini agricole utilizate (p. 175—176), folosirii pe scară largă a muncii salariate, extin-

derii suprafețelor cultivate și a structurii producției agricole vegetale și animale destinate pieții, semnificațiilor pe care le au cifrele din bilanțurile de venituri și cheltueli ale unor moșii etc. Este aproape de la sine înțeles că datele și concluziile prezentate nu trebuie absolutizate și cu atât mai puțin generalizate, ci privite în tendința lor general-orientativă deoarece într-un răstimp de 13 ani nu se puteau transforma radical moșiile în sensul organizării și exploatații lor pe baze predominant capitaliste.

În substanțialul capitol consacrat legislației agrare și aplicării ei în aceeași perioadă a anilor 1864—1877, în chip firesc o pondere deosebită o are analiza împrejurărilor politice, a factorilor socio-economici care au determinat întocmirea proiectului legii de învoielii agricole în 1865, adoptarea acestuia în martie 1866 și consecințele aplicării legislației agrare excepționale cu consecințe adinci pe multiple planuri. Plecând de la unele idei ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, Radu Rosetti și L. Pătrășcanu în această problemă încă aprig discutată de istoriografia ultimilor decenii, Ion Patroiu își expune metode și argumentat punctul de vedere (cunoscut și din alte cercetări ale d-sale, publicate anterior) și care, în esență, pe de o parte, caută să fundamenteze ideea că domnitorul Cuza și M. Kogălniceanu prin tot ce gândiseră și înfăptuiseră în domeniul relațiilor agrare în 1864 nu puteau lua inițiativa întocmirii legii învoielilor agricole, iar pe de altă parte că adoptarea acesteia n-a fost posibilă decât după detronarea lui Cuza Vodă, în condițiile ajungerii la cîrma statului a virfurilor reacționare ale moșierimii. Neputînd intra aici în fondul acestei probleme, ne mărginim să-i subliniem doar aspectul metodologic: în abor-

darea acestei chestiuni controversate este necesar să se aibă în vedere în mai mare măsură fapte istorice rigurose exacte, așa cum acestea s-au derulat, întrecându-se și condiționat, eliminându-se (atît cît este posibil) idile preconceptive, interpretări subiectiv — tendențioase menite a „apăra” prestigiul și opera reformatorilor Românici moderne, făcîndu-se însă în mod nejustificat abstracție de concepțiile și interesele lor de clasă și ne ținîndu-se întotdeauna seama de limitele epocii.

Ultimul capitol, de concluzii și de bilanț, scoate în evidență atît progresele înregistrate de agricultura din Oltenia în ajunul războiului de independență, cît, mai ales, impasul la care s-a ajuns din nou din cauza agravării contradicțiilor sociale la sate ca urmare a inechitabilei repartii a pămîntului, a efectelor aplicării legislației rurale. Cartea se încheie cu un rezumat în limbă străină și un util indice de nume și persoane.

Rod al unei îndelungate și laborioase investigații prin arhivele Olteniei, lucrarea lui Ion Pătroiu aduce o remarcabilă contribuție documentară, interesante opinii și interpretări într-o problematică de cel mai mare interes. Ea se alătură altor meritorii cercetări de istorie a raporturilor agrare în secolul XIX și de precizare a rolului țărănimii, apărute în ultimii trei ani (ne referim la lucrările elaborate de Ilie Corfus, Constantin Corbu și Ion Ilincioiu), care, prin tematica luată în studiu și rezultatele la care au ajuns, continuă să rețină atenția tuturor celor ce și-au consacrat cercetările proceselor complexe și de uriașă însemnătate ale creierii și consolidării statului național român modern.

Gr. Chiriță

ION BULEI, *Lumea românească la 1900*, Edit. Eminescu, București, 1984, 326 p.

Folosind momentul cronologic ca pretext, Ion Bulei, în lucrarea sa *Lumea românească la 1900*, recent apărută în colecția Clepsidra, a Editurii Eminescu, reconstituie, din punct de vedere politic, economic, social și cultural, evenimentele din România la trecerea de la secolul al XIX-lea la cel al XX-lea.

Lucrarea, bogat documentată — autorul utilizînd materiale documentare dintre cele mai diverse (documente, studii, lucrări străine și românești, materiale de arhivă, memorii, discursuri politice, presă etc.), surprinde în titluri sugestive: *Începe un veac, Începe o criză, Erau toate de făcut . . ., Criza continuă* etc. cele mai semnificative momente ale începutului de veac. Se remarcă încă de la început

faptul că, în pofida marilor descoperiri și realizări din ultimii ani ai veacului trecut, al XIX-lea, (motorul cu ardere internă, turbina cu abur și motorul Diesel, dinamurile, automobilul etc.), secolul al XX-lea nu începea sub auspicii îmbucurătoare. Noile energii și izvoare, progresele obținute, cu deosebire în domeniul tehnicii, în loc să contribuie la bunăstarea omului au favorizat intensificarea înarmărilor, constituînd puternice semne de îngrijorare. Deja în 1900 lumea era pusă în fața unor fapte „de violență”: Anglia intra în război împotriva burilor, în China era înăbușită răscoala boxerilor, S.U.A., cotopteră Filipinele etc. Împotriva tuturor acestor momente de „violență” și a celor ce aveau să se declanșeze în anii

următori — dar și pentru un viitor mai bun — s-a ridicat mișcarea socialistă care, în ciuda opreliștilor de tot felul impuse de clasele dominante, ajunsese o forță remarcabilă, fiind reprezentată de puternice partide, muncitorești și socialiste (Partidul social-Democrat german, înființat încă în 1875, partidele socialiste din Franța (în 1879), Austria și Italia (1892), România (1893), Olanda (1894), Rusia (1898) etc., toate urmărind democratizarea vieții politice, ameliorarea condițiilor de muncă, îmbunătățirea salariilor etc.

Societatea românească de la începutul veacului al XX-lea se caracteriza printr-o pronunțată tendință de modernizare, de apropiere de țările dezvoltate, la aceasta contribuind, firește, nu numai forțele politice și în primul rând Partidul Național-Liberal, incontestabil cel mai puternic organism politic al României moderne și bineînțeles și Partidul conservator, ci și evoluția capitalistă, aceasta constituind, ca pretutindeni, un proces obiectiv determinat de dezvoltarea forțelor de producție. Bineînțeles, intrând în orbita țărilor occidentale, România n-avea să fie nici ea scutită de crize (mai întâi o criză financiară și mai apoi una agrară), cu grave repercursiuni pentru păturile mici și mijlocii de la orașe și sate. Tocmai acest fenomen îl are în vedere autorul în capitolele cărții sale, fenomen care a început mai întâi printr-o criză la nivelul partidelor de guvernământ, mai întâi a Partidului național-liberal și mai apoi și a celui conservator și apoi la nivelul economiei țării. În acest context al crizelor la nivelul partidelor, în lucrare se insistă asupra personalității lui D.A. Sturdza (vechi om politic, devenit în 1892 șef al Partidului național-liberal) și asupra faptelor lui: campania susținută pentru „dezmoșirea” conștiinței naționale, sprijinul acordat mișcării memorandiste pentru eliberarea românilor transilvăneni, și mai apoi, negarea amestecului în treburile interne ale monarhiei austro-ungare, cu consecințele ei, care i-au adus învinuirea de „trădare a cauzei naționale”, dar și a lui Lascăr Catargiu, șeful conservatorilor care, în momentul cînd regele apela la el pentru a constitui noul guvern al țării, înceta subit din viață, determinînd o criză și în conducerea Partidului conservator. Alegerea pripită a lui Gh. Gr. Cantacuzino (Nababul), — cel mai bogat om al României din acel timp, — deși după afirmațiile contemporanilor mai indicat era P. P. Carp, șeful politic al junimiștilor, avea să contribuie la înăsprirea relațiilor dintre cele două grupări conservatoare: cantacuzinistă și junimistă.

În legătură cu schimbările de guvern sînt de relevat datele ample și detaliile privind modul de desfășurare a alegerilor pentru cele trei colegii ale Camerii, cit și pentru cele ale Sena-

tului (p. 100—115). Totodată, cititorul este informat asupra dificultăților cu care se confrunta guvernarea conservatoare, ca urmare a secetei din vara anului 1899—1900, care contribuie la compromiterea semănăturilor și cu deosebire a izlazurilor și locurilor de pășune, precum și a greutăților financiare. Împrumuturile (dintre care cel din 1899 contractat în condiții înrobitoare) și finul importat de Nicolae Fleva — ministrul Agriculturii și Domeniilor fost liberal, trecut apoi la conservatori — într-un moment total nefavorabil și, în mare parte, necorespunzător, la care s-a adăugat „afacerea” Hallier (acesta din urmă angajîndu-se să execute lucrările de amenajare a portului Constanța și apoi dăduse faliment, reglementat apoi pe calea arbitrajului, ceea ce a semnat imixtiunea străinilor în treburile interne ale țării, afectînd demnitatea și suveranitatea ei, — toate acestea, la care s-a adăugat avalanșa de impozite directe și indirecte au creat mari și multiple greutăți guvernării conservatoare (mai întâi a celei conduse de Gh. Gr. Cantacuzino iar mai apoi, de P. P. Carp), determinînd în cele din urmă retragerea ei. Este marcat faptul că guvernarea lui P. P. Carp a întîmpinat o puternică opoziție nu numai din partea Partidului național-liberal, dar chiar și aceea din sinul Partidului conservator.

Ultimele părți ale cărții se referă la perioada cînd la conducerea țării a revenit Partidul național-liberal, avînd pe D. A. Sturdza ca prim-ministru și ministru de Externe. Regele readusese la conducerea țării Partidul liberal și pentru că el se prezenta unit și, în același timp, întărit prin intrarea în rîndurile lui a „tinerimii generoase”, care era convinsă că numai Partidul Național Liberal, cu trecutul lui glorios de la 1848, putea să realizeze programul minimal socialist român de înfăptuiri imediate pentru „așezarea statului pe adevărate baze burghezo-capitaliste” (p. 194). Colaborarea P.N.L. cu „tinerimea generoasă” avea să contribuie la treptata radicalizare a programului Partidului național-liberal, rodul acestei acțiuni materializîndu-se în programul de reforme adoptat de liberali în a doua jumătate a anului 1913.

Folosind principiul economiilor în toate compartimentele vieții și aplicînd conceptul „Prin noi înșine”, Partidul național-liberal, în frunte cu D. A. Sturdza, a reușit să restabilească creditul țării și să rezolve problemele financiare și economice acute cu care se confrunta România la începutul secolului pe care-l parcurgem.

Prin problematica ei, cartea lui Ion Bulei se impune atenției cititorului, de aceea o recomandăm cu toată căldura.

Mircea Iosa

* * * *Noua ordine internațională*, Culegere selectivă de texte întocmită de Nicolae Ecobescu și Ioan Voicu, Edit. politică, București, 1983, 508 p.

Sub egida Institutului de Economic Mondială, Editura politică publică un nou volum de documente consacrate problematicii vaste a noii ordini internaționale. Este primul din cele două volume preconizate ale *culegerii selective* de documente — guvernamentale și neguvernamentale — elaborate în diverse foruri internaționale în ultimele trei decenii. Volumul recent apărut cuprinde documente inspirate sau consacrate noii ordini internaționale în anii 1955—1976, urmînd ca cel de-al doilea, aflat într-un stadiu avansat de pregătire, să înmănușeze pe cele elaborate în anii 1976—1983.

În acțiunea lor editorială Nicolae Ecobescu și Ioan Voicu — autori binecunoscuți în literatură românească de specialitate prin contribuțiile lor anterioare — au înțeles că o culegere exhaustivă, deși necesară în cîmpul cercetării științifice nu este posibilă. Deocamdată „recolta” fiind prea vastă pentru a putea fi cuprinsă în spațiul limitat al celor două volume inițiate, un asemenea proiect — ne sugerează autorii — rămîne în sfera deziideratelor. Ei au optat pentru o culegere selectivă oferindu-ne astfel o *antologie de texte prvitoare la noua ordine internațională*.

Cum noua ordine internațională este un proces mondial și pluridimensional, de lungă durată în timp, recomandîndu-se deja ca obiectiv al generațiilor prezente și viitoare, editorii au ținut să precizeze *ab initio* că cele două volume „rămân o lucrare neîncheiată, larg deschisă, spre viitor”. Este o invitație sau, poate, o subtilă trimitere la noi proiecte editoriale. Ale lor — ale altora. Dar, indiferent de ce va fi, volumul apărut recent este o realizare meritorie. În primul rînd prin ineditul său. Autorii antologiei și-au propus să ofere „spre studiu și reflecție toate documentele relevante pentru realizarea panoramei conceptuale a programului colectiv, multilateral și multiform de restructurare a ansamblului relațiilor internaționale”. (p. 8). În această concepție lucrarea reunește, *pentru prima dată la noi în țară*, principalele documente inspirate de aspectele multiple ale noii ordini internaționale. Cercetătorilor le sînt puse la îndemînă, *printr-o sursă românească*, documente ce relevă un efort conceptual de prim rang în direcția înnoirii structurilor ordinei internaționale. În volum sînt publicate documentele finale ale Conferințelor afro-asiatice (Bandung 1955 și Cairo 1957—1958); ale Conferințelor statelor nealiniat (Belgrad 1961, Cairo 1962, Cairo 1964, Lusaka 1970,

Alger 1973, Manila 1976); Documente elaborate sau adoptate de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite ca: „*Declarația*” și „*Programul de acțiune*” privind instaurarea unei noi ordini internaționale din mai 1974, *Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor*, decembrie 1974 sau de către organisme specializate ale O.N.U.: U.N.C.T.A.D., U.N.E.S.C.O. Sînt de asemenea documente adoptate în alte foruri internaționale precum Documentele Conferinței mondiale a populației, București 1974, *Declarația cu privire la întărirea păcii și securității în Europa*, București, 1966, *Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa*, Helsinki 1975, *Declarația de la Salzburg* a Clubului de la Roma, Salzburg 1974, precum și *Declarația Conferinței interamericane de la Punta del Este*, 1967, *Declarația de la Cocoyoc*, Mexic 1974, *Declarația de la Vancouver cu privire la așezămintele umane*, Canada 1976 și multe altele care relevă „gama largă a abordărilor, varietatea tematică, constanța strădaniilor țărilor mici și mijlocii, în curs de dezvoltare și nealiniat și apelurile lor perseverente, deseori patetice”. (p. 8—9).

Cu puține excepții, documentele cuprinse în volum sînt publicate integral. Este de prisos credem să stăruim asupra consecințelor benefice ale respectării acestui principiu fundamental — prea adesea uitat — de către edituri și editori. Cercetătorii, și nu numai ei, au astfel posibilitatea să cunoască în profunzime multitudinea de idei și forme care stau la baza conceptului de nouă ordine internațională. Ei au posibilitatea să cunoască lungul drum al cristalizării acestui concept, truda imensă și susținută pentru conturarea unei concepții globale privind schimbarea structurilor actualei ordini internaționale. În plus, publicarea integrală a documentelor constituie un certificat sigur de longevitate, volumul fiind situat astfel în afara presiunilor clipei, a imperativelor conjuncturale.

Așa cum se poate deduce și din scurta enumerare pe care am făcut-o mai sus, autorii antologiei au ținut să releve, prin documentele incluse în volum, caracterul multidimensional al unei noi ordini internaționale. Prin conținutul său, volumul ne convinge că o nouă ordine internațională nu este numai politică. Nu poate fi numai politică! Ci și economică, tehnico-științifică, culturală, socială, juridică, umanitară, ecologică, informațională, instituțională și nu în cele din urmă, diplomatică. El ne convinge de asemenea, așa cum dealtfel

și autorii precizează că restructurarea actualului sistem de relații internaționale se recomandă ca obiectiv al mai multor generații!

Volumul alcătuit de Nicolae Ecobescu și Ioan Voicu se impune și prin felul cum a fost ordonat materialul selectat. Autorii cit și redacția de „Relații internaționale” din cadrul Editurii politice sub îngrijirea căruia a apărut volumul, au renunțat se pare la metoda folosită până acum — prea ades! — în publicarea volumelor de documente: cea tematică. După opinia noastră, și credem că sintem în asentimentul multor cercetători, și documentele inspirate din problematica vieții internaționale contemporane — atunci cînd sint adunate în volum — trebuie să stea sub semnul lui Cronos. Grupate tematic, scoase în afara timpului, ele își pierd semnificația și-și diminuează valoarea. Cunoașterea unui proces este imposibilă dacă nu știm *cînd* s-au întîmplat faptele care-i dau substanță, dacă nu știm care i-au fost meandrele, momentele de vîrf dar și de abis! În afara timpului orice proces — politic ori social — devine anistoric și deci fără dimensiune și fără valoare. Iată de ce considerăm că alegerea criteriului cronologic în ordonarea materialului atît de vast izvorit din problematica edificării unei noi ordini internaționale a fost o alegere binevenită, fiind singura capabilă să dea procesului de restructurare a sistemului relațiilor internaționale *dimensiunea sa istorică*.

Correspunzător acestui criteriu autorii antologici își deschid volumul nu cu documentele sesiunii speciale a Adunării Generale a O.N.U. din mai 1974, considerată ca expresia celui mai bun moment al afirmării imperativelor noii ordini internaționale, ci cu documentele Conferinței statelor afroasiatice de la Bandung, aprilie 1955. Deci, — nu 1974, moment pregnant al efortului conceptual privind noua ordine internațională, ci 1955, moment de înfîrire a ideii că viața internațională postbelică nu mai poate continua așa, că e necesară o schimbare. Desigur, autorii documentelor de la Bandung nu se gîndeau atunci la o nouă ordine internațională, așa cum s-a cristalizat ea pe parcurs. Dar ei vedeau, știau, că ordinea postbelică, ordinea Ialtei, ordinea „celor trei mari”, devenea tot mai precară, compromisă din ce în ce de „războiul rece”, de politica de bloc, de o suită de inechități politice, economice, sociale, culturale și naționale. Într-o primăvară marcată de adîncimea distanței dintre cele două blocuri politice prin apariția unei noi organizații militare, defensive, de neliniște crescîndă a eventualității unui nou război mondial, la Bandung, 24 de state din Asia și Africa formulau deciderate și principii care peste ani aveau să fie subsumate în efortul conceptual privind restructurarea ordinii internaționale. În cele șase segmente ale Comu-

nicatului final găsim enunțate principii de fond ale unei colaborări economice, bazate pe interesul reciproc și respectarea suveranității, ale unei colaborări culturale care să cultive tradiția și să deschidă orizonturi noi prieteniei și colaborării între popoare de pe o arie atît de întinsă și atît de prezentă în istoria culturii și civilizației umane, ale respectării drepturilor omului și ale afirmării dreptului popoarelor la libertate și independență națională. În segmentul consacrat promovării păcii și colaborării internaționale erau formulate zece principii care argumentau adevărul că problema păcii internaționale este legată de cea a securității internaționale, că pacea nu este posibilă dacă nu este respectată suveranitatea și integritatea teritorială a tuturor țărilor, dacă nu se renunță la amestecul în treburile interne ale altor state, dacă nu este înlăturată agresiunea sau amenințarea cu folosirea ei împotriva independenței politice a fiecărei țări sau a integrității ei teritoriale. Ulterior cele zece principii de la Bandung au fost apreciate ca principii fundamentale pentru pacea și cooperarea mondială. Azi, la aproape trei decenii de la elaborarea lor, documentele de la Bandung pot fi considerate drept *momentul incipient* al viitorului concept al noii ordini internaționale. Pe bună dreptate ele își găsesc locul în deschiderea volumului. Autorii „împing” astfel vîrsta efortului conceptual de înnoire a structurilor internaționale cu două decenii mai jos de momentul „mai 1974”. Prin aceasta ci dau o *ultră* procesului de restructurare a ordinii internaționale și răspund unei întrebări fundamentale: *cînd* a început dezbaterea mondială a căilor de făurire a unei lumi mai bune prin structurile sale și mai drepte prin finalitățile sale? Așezarea documentelor de la Bandung 1955 în deschiderea volumului privind noua ordine internațională, este credem, un răspuns pe care autorii antologici ni-l dau fără echivoc.

Nu lipsite de semnificație pentru felul cum Nicolae Ecobescu și Ioan Voicu au alcătuit volumul, ni se par documentele Conferinței statelor afroasiatice de la Cairo, decembrie 1957 — ianuarie 1958. Pentru cercetători (și nu numai!) ele sînt interesante pentru că relevă meandrele prin care a trecut (și va mai trece!) procesul restructurării actualei ordini internaționale. Grație notei de subsol — procedeu ce din păcate va fi pierdut pe parcurs (de către autori sau editori?) — aflăm că la Cairo, nouă dintre țările prezente la Bandung 1955, au lipsit, Conferința „cîștigînd” însă printre participanți state nu tocmai afroasiatice! Faptul își va pune amprenta asupra climatului Conferinței și mai ales asupra rezultatelor ei. Pe culoarele Conferinței cit și în documentele elaborate și adoptate de ea suflă rafalele „războiului rece” iar participanții

alunecă în adineul problemelor lor îngustînd „deschiderca” spre lume spre pace și colaborare internațională, începută în „primăvara de la Bandung”. Printre rînduri se citesc contururile — chiar dacă numai sub raport conceptual — ale unei politici de bloc (încă un bloc) cel al afroasiaticilor unde nu lipsese discriminările (de putere) și organele permanente (și suprastatale!).

În efortul de cristalizare a conceptului de nouă ordine internațională, Cairo 1957—1958 a însemnat o „cădere” față de Bandung 1955. A fost o Conferință fără viitor. Ideile ei nu au fost preluate de către Conferințele sau întîlnirile internaționale ulterioare, astfel încît această Conferință aproape a fost uitată. Ea a rămas în istoria procesului de înnoire a ordinii internaționale postbelice doar ca moment de recrudescență a unor idei și practici repudiate de viață! Includerea documentelor ei în antologie arată că autorii au fost interesați nu numai de momentele bune ale noii ordini internaționale. În acțiunea lor selectivă ei au înțeles că nu ne-am putea apropia de cunoașterea unui efort conceptual de o asemenea anvergură în timp și spațiu ca cel determinat de instaurarea unei noi ordini internaționale, dacă i-am vedea numai luminile — și nu și umbrele! Ca și alte proceese pe care le-a cunoscut istoria, nici procesul de înnoire a sistemului de relații internaționale nu a fost — nu este — perfect retiliniu, scutit de meandre și incertitudini. Precum viața, nici autorii în antologia lor, n-au cludat asemenea momente.

Este seducătoare ideea de a prezenta și alte documente incluse în volum. N-o vom face lăsînd cititorului întregă această bucurie (sint 57 de titluri!). Vom preciza doar că, așa cum reiese din documentele publicate în volum, Conferințele țărilor n-aliniate ale „Grupului celor '77”, ale țărilor în curs de dezvoltare, ni se relevă ca veritabile arene ale luptei pentru înnoirea lumii, pentru dislocarea frontului de rezistență al celor bogăți, front conservator, nu lipsit de vigoare și mijloace, interesat în continuarea și sporirea privilegiilor dobîndite și menținute prin intermediul forței militare și al potențialului economic, forță de care au dispus și dispun încă pe baza „unor hrisoave ale trecutului scrise de bogăți” și pecețuite tot de ei!. Este locul să precizăm că în cadrul acestor Conferințe a fost elucidat conceptul de nouă ordine și a fost repudiată ideea și politica de bloc, a fost conturată formula păcii mondiale. În 1961 la Belgrad s-a relevat că există un proces de tranziție de la o ordine veche, bazată pe dominație, la o ordine nouă, bazată pe cooperarea între națiuni, fondată pe libertate, egalitate și justiție socială. Și tot la Belgrad s-a precizat că procesele dinamice și formele de schimbare socială conduc, sau corespund frecvent cu un con-

flict între vechea ordine stabilită și noile forțe raționaliste cere-și fac apariția. Această confruntare poate fi pozitivă numai în măsura în care ea va conduce la făturirea unei lumi din care să fie radical eliminate dominația imperialismului și neocolonialismului „în toate formele lor de manifestare”. Pentru participanții la Conferința de la Belgrad 1961 acestea erau sursele conflictuale care amenințau pacea lumii. Eliminarea lor radicală echivala cu acceptarea politicii de coexistență pașnică. Niciodată războiul nu a amenințat omnirea cu consecințe mai grave ca în prezent, se spune în *Declarația* adoptată la Conferință. Dar niciodată, se spune tot acolo, omnirea nu a dispus de forțe atît de mari pentru a elimina războiul ca instrument al politicii în relațiile internaționale. Faptul că lumea în care trăim este caracterizată prin existența unor sisteme sociale diferite, nu constituie un obstacol de netrecut pentru stabilizarea păcii cu condiția de a se împiedica tentativele de dominație și amestec în treburile interne ale popoarelor și națiunilor. Orice tentativă de a impune popoarelor un anumit sistem social sau politic, prin forță și din exterior este un pericol direct pentru pacea mondială. Pentru participanții la „Belgrad '61” neamestecul în treburile interne era, deopotrivă, „cheia” independenței fiecărui popor și a păcii mondiale, era formula viitorului atît de fierbinte sperat. Direcțiile și conceptele avansate la „Belgrad '61” vor fi dezvoltate în întîlnirile și Conferințele ulterioare ale „realinaiților”: Cairo, 1964, Lusaka 1970, Alger 1973, Lima 1975; ale „Grupului celor '77”: Alger 1967, Georgetown 1972, Manila 1976; ale țărilor în curs de dezvoltare: Dakar 1975. De la o conferință la alta planul conceptual al unei noi ordini internaționale se amplifică și crește în complexitate. O concepție globală se conturează. În plus este tot mai limpede că o schimbare de profunzime a structurilor vieții internaționale implică o schimbare pe multiple planuri, că noua ordine este un proces pluridimensional și multiform. Mărturie stau documentele elaborate în cadrul O.N.U. sau în instituțiile sale specializate: U.N.C.T.A.D., U.N.E.S.C.O., O.N.U.D.I., etc., de asemenea cele ale Conferinței mondiale a populației de la București 1974, ale Conferinței Alimentare Mondiale, ale Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, Helsinki 1975.

Dar acest proces a polarizat nu numai statele nealiniat, nu numai țările în curs de dezvoltare — nu numai pe cei „săraci”!. Prezența în volum a Declarației de la Salzburg a Clubului de la Roma demonstrează că procesul de înnoire a structurilor vieții internaționale este văzut nu numai din unghiul intereselor vitale ale majorității covârșitoare a lumii ci și din unghiul celor preocupați de problemele

globale și alternativele pe termen lung ale societății omenești, în ansamblul ei. În februarie 1974 membrii Clubului de la Roma s-au întâlnit la Salzburg cu conducători politici din diferite țări reprezentând diferite culturi pentru a discuta, în lumina evenimentelor, perspectiva societății umane. În încheierea acestor dezbateri membrii Clubului au fost de acord că toate problemele vremurilor noastre se află în strinsă interdependență și că lumea este confruntată cu un ritm fără precedent al schimbării pe plan economic, social, politic și tehnologic. Potrivit punctului de vedere al Clubului, societatea mondială este sfîșiată de discrepanțe crescînde și intolerabile în ceea ce privește nivelul de viață și posibilitățile existente. Națiunile continuă să urmeze politici contradictorii. Dreptatea în interiorul națiunilor și între ele este încă împărțată. Sute de milioane de bărbați și femei duc o viață periferică, fără ocupație sau posibilitate de autoperfecționare. Natura este jefuită și otrăvită spre binele citorva, în detrimentul celor mulți și al celor care încă nu s-au născut. (p. 212). Criza actuală este mai profundă decît criza petrolului, a energiei sau a alimentației și efectele sale negative vor avea repercursiuni negative asupra întregii lumi dar cu deosebire asupra națiunilor sărace și a claselor necavute. Această situație va fi agravată de creșterea rapidă a populației care

intr-o singură generație! — va spori de la 4 la 5, 6, 7, și mai mult chiar, miliarde de oameni. Dacă toate acestea vor persista ele ar putea fi dezastruoase pentru viitorul omului. În cadrul întâlnirii de la Salzburg, membrii Clubului de la Roma au fost de părere că omenirea „trebuie și poate face față acestei sfidări”. Căile sugerate vizează în fond, edificarea unei noi ordini mondiale, echitabile și stabile, a unei comunități globale autentice. Soluționarea problematicii mondiale depinde însă de menținerea păcii. Mai presus de toate problemele complexe ale lumii de azi, se arată în *Declarație*, rămâne cea a războiului sau a păcii. Pacea nu înseamnă numai absența războiului sau controlul armamentelor sau dezarmarea sau prevenirea și soluționarea

conflictelor. Pacea — în concepția Clubului de la Roma — este o forță care trebuie să-și găscască locul în mod firesc, în inimile și mințile oamenilor de pretutindeni, o valoare culturală și în același timp o inovație socială. Pacea își are fundamentul în dreptate și posibilități echitabile pentru toți. Ea este produsul final al stării generale a societății omenești. (p. 216).

Deosebită poate ca stil și mod de a vedea problemele de largă perspectivă ale comunității mondiale, *Declarația de la Salzburg* întregeste imaginea pe care autorii volumului au voit să o dea asupra efortului conceptual determinat de edificarea unei noi ordini internaționale. În volum există și alte documente care se integrează în acest efort. În întregul său volumul constituie o contribuție la o mai exactă și mai profundă cunoaștere a speranțelor vii ale omenirii într-un „mînc” mai bun pe măsura demnității omului. Grație științei cu care au fost selectate documentele el relevă profunzimea procesului de înnoire a ansamblului relațiilor internaționale, dimensiunea istorică a acestui proces mondial.

Așa cum a fost conceput și realizat volumul întocmit de Nicolae Ecobescu și Ioan Voicu își găsește un loc distinct în bibliografia românească consacrată marilor probleme ale lumii contemporane. Împreună cu cel ce-i urmează, vom avea — în ediție românească — documentele reprezentative ale efortului conceptual de înnoire a structurilor relațiilor internaționale. Este o inițiativă editorială a cărei valoare trebuie subliniată. Cu atît mai mult cu cît includerea în acest „corpus” a documentelor românești izvorite din imperativele edificării unei noi ordini internaționale va fi în măsură să ne releve dimensiunea contribuției românești la dezbateră mondială pe această temă. Nota elevată a volumului este întregită de *prefața* sa: veritabil escu pe tema noii ordini internaționale văzută de Nicolae Ecobescu și Ioan Voicu „între speranțe și realități”.

Elisabeta Petreanu

NICOLETTE FRANCK, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris — Bruxelles, Éditions Elsevier Sequoia, 1977, 270 p.

Nicolette Franck propune atenției cititorului, ca ziaristă, o reconstituire a evoluției României în anii '40 întemeindu-se în mod cu totul special pe relațiile obținute de la unii dintre participanții la evenimente, inclusiv fostul rege Mihai, nefiind ignorată nici literatura de specialitate fundamentală consacrată

epocii investigate. Propunîndu-și o investigație a „angrenajului” în care a fost cuprinsă România în epoca celui de-al doilea război mondial, autoarea realizează un text antrenant, cu multe detalii inedite și observații interesante, dar și cu o serie de cazuri piceante menite să „întrețină atmosfera” și să-l atragă

pe cititor. Textul, prefațat de un „avertisment” al editorului, cunoscut specialist al celui de-al doilea război mondial și al problemelor României, Roger Gheysens, cuprinde cele mai dense și interesante pagini referitoare la pregătirea și înfăptuirea acțiunii istorice de la 23 August 1944. Detaliile și considerațiile expuse, în baza surselor utilizate, fac ca aceste pagini ale lucrării (aproximativ 60) să rezerve cărții Nicolettei Franck un loc bine precizat între contribuțiile străine publicate pe marginea cotiturii istorice a României din August 1944. După răsturnarea dictaturii antonesciene și anunțarea trecerii de partea Națiunilor Unite, trupele române, toate forțele patriotice interne au înfăptuit cu eroism și promptitudine eliberarea țării (p. 56 și urm.), surprinzător fiind — în condițiile generale politico-diplomatice și militare existente — faptul că ele au reușit o victorie de proporții asupra Wehrmachtului fără nici o participare a forțelor aliate (p. 63). R. levină locul și rolul condițiilor generale și speciale, dar cu preferință al unor factori personali, Nicolettei Franck nu ezită a conchide, în deplin acord cu realitatea istorică, cum că în August 1944 România „a obținut o foarte mare victorie”, recunoscută de către Aliați (p. 62). Cu alt prilej, autoarea evidențiază că actul național de la 23 August 1944 a fost asemenea unui fulger ce a bulversat Balcanii: „...*Festung Europa* s-a prăbușit. Armata Roșie a putut traversa România

fără obstacole în marșul său spre Germania. Ea a fost secondată de armata română, aș cărei aport [la obținerea victoriei din Mai 1945] a fost de rangul al patrulea în ceea ce privește importanța forțelor naționale combătătoare ale Aliaților. Trupele Reichului din Iugoslavia și Bulgaria au fost izolate prin acțiunea română de la 23 August, iar forțele britanice au pătruns cu atât mai lesne în Grecia. Astfel, defecțiunea României, cel mai important dintre sateliții Reichului care abandona *Axa*, s-a dovedit decisivă pentru continuarea războiului...” (p. 63-64) Relativ la semnificația internațională a cotiturii României pentru evoluția ultimei faze a celui de-al doilea război mondial, Nicolette Franck reține din presa externă scrisă și vorbită a timpului unele din cele mai clocvente recunoașteri, precum această precizare a ziarului „Pravda” din 28 august 1944: „Importanța abandonării *Axei* de către România depășește cadrul României. Presa străină are dreptate să considere că evenimentul semnifică prăbușirea întregului sistem defensiv german din Balcani” (p. 64).

În limita obiectivelor ce și le-a propus, Nicolette Franck a realizat, cu pasiune și talent, o carte interesantă și chiar fascinantă după cum ne-o recomandă chiar editorul, Roger Gheysens.

Gh. Buzatu

MARCEL BAUDOT, HENRI BERNARD, H. BRUGMANS, M. R. D. FOOT, HANS-ADOLF JACOBSEN (sous la direction de), *Encyclopédie de la Guerre 1939—1945*, Paris, Casterman, 1977, 440 p.

Lucrarea se înscrie în seria marilor enciclopedii și dicționare apărute în ultimul deceniu mai ales și consacra ultimei conflagrații mondiale: Thomas Parrish, S.L.A. Marshall (eds.), *The Simon and Schuster Encyclopedia of World War II* (New York, 1978), John Keegan (ed.), *The Rand McNally Encyclopedia of World War II* (Chicago-New York-San Francisco, 1977), K. Sobczak (ed.), *Encyclopedia II wojny światowej* (Warszawa, 1975) John Keegan, *Who Was Who in the World War II* (New York, 1978) ș.a. Realizată de o echipă de prestigioși specialiști pe plan internațional în istoria războiului din 1939-1945, *Enciclopedia* aflată în atenția noastră reține articole de proporții variate despre personalitățile politice și diplomatice ale epocii, despre principalele bătălii și despre țările implicate în conflict, despre operațiunile militare, de spionaj etc. planificate sau înfăptuite de către beligeranți, despre organizațiile poli-

tice ale rezistenței antifasciste, despre organele militare, diplomatice, de spionaj și contraspionaj ale celor două tabere. În acest cadru s-a rezervat spațiu unui articol semnat de Henri Bernard consacrat României, autorul dovedind o bună cunoaștere a situației și evoluției țării noastre în epoca războiului. Din cele cinci coloane ale articolului, una privește exclusiv situația României între cele două războaie mondiale, pentru ca, stăruind asupra ostilităților, Henri Bernard să constate, în acord cu rezultatele celor mai noi și mai temeinice investigații, că poziția generală a țării a devenit „precară” după 23 august 1939; în vara anului 1940 a survenit, în atare condiții deosebit de dificile, prăbușirea fruntariilor naționale, poporul român protestind hotărât și în masă împotriva dictaturii de la Viena prin care a fost „amputată” țara. Împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist, poporul român s-a angajat

Între 1940 și 1944 într-o mișcare de rezistență antifascistă în continuu avânt și concretizată în „manifestații, greve, conflicte de muncă, sabotaje, presă clandestină”. Clasa muncitoare și P.C.R. au constituit „elementul motor” al tuturor acțiunilor, rezistența reunind în ansamblu forțe politice și sociale de apartenență diversă. În iunie 1943 s-a format Frontul Național Antifascist, iar în 1944 s-au intensificat pregătirile pentru răsturnarea guvernului lui I. Antonescu și pentru încheierea armistițiului cu delegații Națiunilor Unite. Aliații, îndeosebi anglo-americani, au mizat mult pe Iuliu Maniu, pentru ca, în final, Londra să descopere în liderul național-țărănist „un veleitar” și toate tentativele occidentale de-a scoate România din tabăra germană rămânând la acest stadiu. În condiții politico-diplomatice și militare internaționale prielnice, la 23 August 1944 a început la București insurecția, care, în cel mai scurt timp, s-a soldat cu succes, la început în capitala țării, propagându-se apoi în restul României.

Înainte de sosirea trupelor aliate, armata română și forțele patriotice au eliberat teritoriul național, astfel că unitățile aliate înaintară „cu arma la umăr”. „Insurecția română — conchide Henri Bernard — s-a dovedit de o importanță capitală. Datorită ei, o țară întreagă, cu resurse indispensabile Reichului a fost zmulșă brusc din mâinile inamicului și aceasta fără bătălii importante. Poarta deveni deschisă [pentru Aliați] spre Europa Centrală...” Autorul consemnează, de asemenea, caracterul profund internaționalist al rezistenței antifasciste române, faptul cel mai ilustrativ constând în participarea unor patrioți români la acțiunile antinaziste ale forțelor patriotice interne din Iugoslavia, Slovacia, U.R.S.S. și Franța.

Datorită lui Henri Bernard, cititorul străin poate beneficia de informații utile și adevărate pe marginea evoluției României între 1939 și 1945.

Gheorghe Buzatu

**REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHIE ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA, REVUE D'ARCHEOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
 - SERIA ARTA PLASTICĂ
 - SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
 - SÉRIE BEAUX-ARTS
 - SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile : Probleme ale istoriografiei contemporane, Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București — 71247.

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Formația, cultura și începutul domniei lui Petru Rareș.

Pretendentul Neagu „Vodă”, fiul lui „Basarab voevod” (1633—1644).

Instituția agiei în Țara Românească.

Relațiile lui Francisc al II-lea Rakoezi cu Spania.

Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului public românesc.

Manualele școlare din epoca pașoptistă în slujba idealurilor naționale românești.

Poziția Marii Britanii la Congresul de pace de la Viena (1814—1815).

Conferința colonială de la Berlin (1884—1885).

Aspecte ale genezei „noului activism” al popoarelor asuprite din Ungaria (1900—1905).

România și țările balcanice în perioada 1900—1911.

Considerații privind social-democrația germană 1869—1914.

Ecoul internațional al ieșirii României din război (mai 1918).

România și condițiile financiare internaționale după primul război mondial (1919—1929).

„Noaptea cuțitelor lungi” în viziunea diplomației românești și americane.

Relațiile culturale dintre România și Marea Britanie (1929—1939).

Tendințe în structura economiilor naționale ale sud-estului european între cele două războaie mondiale.

Curenți social-economice românești în perioada interbelică: doctrina economică a țărănismului.

Conceptia P.C.R. cu privire la sindicate și la unitatea mișcării sindicale în România (1921—1940).

Afirmarea Partidului Comunist Român în mișcarea comunistă și internațională în perioada postbelică.

RM ISSN 0567—630

